

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

TIZENKETTEDIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PAUER IMRE

OSZTÁLYTITKÁR.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁRI NYVATÓ

BUDAPEST.

1903.

3 13602

Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

TARTALOM.

- I. szám. Carlyle Tamás társadalom-politikai rendszere. Székfoglaló értekezés. *Gádl Jenő* 1. tagtól.
- II. > Az ausztriai császári cím fölvételéről. Székfoglaló értekezés. *Nagy Ernő* 1. tagtól.
- III. > Herodotos és Anytos psephismája. *Schwarez Gyula* r. tagtól.
- IV. > Évtizedünk egyenes adóreformjairól. *Ráth Zoltán* 1. tagtól.
- V. > Népszaporodásunk kérdése a XX. század küszöbén. *Ráth Zoltán* 1. tagtól.
- VI. > A rendőrség természete és állása szabad államban. *Concha Győző* r. tagtól.
- VII. > A sociologia sarktétele. *Hegedüs Loránttól.*
- VIII. > Az egyházi házasságkötési jog történelmi alapjai. Székfoglaló értekezés. *Reiner János* 1. tagtól.
- IX. > A társadalomerkölcsi probléma. Székfoglaló értekezés. *Földes Béla* r. tagtól.
- X. > Népesedésünk kútforrásai a mult század első felében. Székfoglaló értekezés. *Thirring Gusztáv* 1. tagtól.

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PAUER IMRE

OSZTÁLYTITKÁR.

XII. KÖTET. 4. SZÁM.

ÉVTIZEDÜNK EGYENESADÓ-REFORMJAIRÓL

RÁTH ZOLTÁN

L. TAGTÓL

(Olvasatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1899. június 12-én tartott ülésén)

Ára 90 kr.

BUDAPEST.

1899.

É R T E K E Z É S E K

A T Á R S A D A L M I T U D O M Á N Y O K K Ö R É B Ő L.

Első kötet. 1867—1870.

I. Az uzsora törvényekről. *Szinováz Györgytől.* 1867. 17 l. 10 kr. — II. A magyar mezőgazdaság. *Keleti Károlytól.* 1867. 19 l. 10 kr. — III. A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. *Dr. Konek Sándortól.* 1868. 42 l. 20 kr. — IV. A magyar Korona országainak legujabb népesedési mozgalmai. *Dr. Konek Sándortól.* 1868. 52 l. 20 kr. — V. Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. *Kautz Gyulától.* 1868. 38 l. 20 kr. — VI. A statistika hivatalos és tudományos mivélése. *Keleti Károlytól.* 1868. 41 l. 20 kr. — VII. A római jog s az újabbkori jogfejlődés. *Pulszky Ágostontól.* 1869. 27 l. 10 kr. — VIII. Gaius. *Rentmeister Antaltól.* 1869. 116 l. 30 kr. — IX. Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. *Tóth Lőrincztől.* 1869. 26 l. 20 kr. — X. A törvénykezés reformja. *Ókröss Bálinttól.* 1869. 18 l. 20 kr. — XI. A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. *Csatskó Imréltől.* 1870. 26 l. 20 kr. — XII. A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megalakulása. *Baintner Jánostól.* 1870. 37 l. 20 kr.

Második kötet. 1870—1874.

I. A fogyasztási egyletek. *Dr. Vécsey Tamástól.* 1870. 59 l. 20 kr. — II. Az emberi öntudat jelen fokáról. *Dr. Barsi Józseftől.* 1870. 27 l. 10 kr. — III. Kassa város parkettkészítése a XV. század kezdetén. *Wenzel Gusztávtól.* 1870. 43 l. 10 kr. — IV. Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. *Dr. Suhayda Jánostól.* 1871. 12 l. 10 kr. — V. Szemle a magyar jogászgyűlések munkássága s eredményei felett. *Tóth Lőrincztől.* 1872. 88 l. 30 kr. — VI. Modern alkotmányos monarchiai intézmények. *Ladányi Geleontól.* 1873. 28 l. 10 kr. — VII. Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. *Kautz Gyulától.* 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. *Hajnik Imréltől.* 1873. 18 l. 10 kr. — IX. A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. *Dr. Matlekovits Sándortól.* 1873. 32 l. 10 kr. — X. Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongresszusokon. *Keleti Károlytól.* 1874. 32 l. 10 kr. — XI. A székely kérdés. *Galgóczy Károlytól.* 1874. 24 l. 10 kr. — XII. Az emberi élettartam és a halandóság kiszámításáról. 4 graphicus rajzzal. *Körösi Józseftől.* 1874. 52 l. 30 kr.

Harmadik kötet. 1875.

I. A kényszer-egység a csödeljárásban. *Apáthy Istvántól.* 1875. 25 l. 18 kr. — II. Quetelet emlékezete. *Keleti Károlytól.* 1875. 24 l. 10 kr. — III. Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. *Keleti Károlytól.* 1875. 56 l. 40 kr. — IV. Ujabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából. *Konek Sándortól.* 1875. 55 l. 35 kr. — V. A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. *Konek Sándortól.* 1875. 26 l. 15 kr. — VI. Emlékbeszéd Szigethi Warga János l. tag felett. *Galgóczy Károlytól.* 1875. 23 l. 15 kr. — VII. Statistikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. *Dr. Weszelovszky Károlytól.* 70 kr. — VIII. Visszapillantás az előbbi m. k. curiának 1724—1769-ki működésére. *Wenzel Gusztávtól.* 80 kr. — XI. Emlékbeszéd Csacska Imre l. tag fölött. *Pauler Tivadartól.* 10 kr.

Negyedik kötet. 1876.

I. Visszapillantás közgazdaságunk egy negyed századára. *Keleti Károlytól.* 20 kr. — II. Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog. *Wenzel Gusztávtól.* 25 kr. — III. A szóbeliség, közvetlenség és nyílvanosság rendszere a polgári törvénykezésben magyar szempontból. *Tóth Lőrincztől.* 40 kr. — IV. Emlékbeszéd hodosi és kizdiai br. Sina Simon felett. *Tóth Lőrincztől.* 20 kr. — V. Az országos jog és a particularis jogok közti viszony. *Wenzel Gusztávtól.* 60 kr. — VI. Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött. *Jakab Elek* lev. tagtól. 40 kr. — VII. A telekkönyvi intézmény

ÉVTIZEDÜNK

EGYENESADÓ-REFORMJAIRÓL

RÁTH ZOLTÁN

L. TAGTÓL

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1899. június 12-én tartott ülésén)

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1899

Évtizedünk egyenesadó-reformjairól.

Mikor Villèle francia pénzügyminiszter az 1828. évi költségvetést, mely először lépte át az 1 milliárd frankot, a parlament elé terjesztette, azt kiáltotta a meglepett képviselőknek: »Uraim, üdvözljék e számot; nem fogják azt viszontlátni!« A jó államférfiú azt hitte, hogy sikerülni fog józan takarékossgal apasztani az állam kiadásait. Csalódott! Az azóta lefolyt hét évtized alatt a francia budget 1 milliárd frankról 3¼ milliárdra emelkedett, nem is említve az önkormányzati szervek 1 milliárdot szintén meghaladó évi kiadásait.

De nem is kell oly messze mennünk. Nemcsak hasonló, hanem még sokkal nagyobb arányú fokozódást látunk a magyar államháztartás tételeinél. A rendi alkotmány végső éveivel egybevetve, tehát egy rövid félszázad leforgása alatt, a magyar állam bevételei és kiadásai kerekszámban meghússzorozódtak. Ez az arány mutatja, hogy mibe kerül egy nemzetnek századok mulasztásait pótolni. S ha nem akarjuk az összehasonlítást a régi korszakig¹⁾ kiterjeszteni, hanem csak a modern magyar állam budgeteit vesszük: az első önálló magyar költségvetés, az 1868. évi XXVIII. tcz. 130½ millió frt kiadást tüntet fel, míg a legújabb, az 1899. évi VIII. tcz. meghaladja az egymilliárd koronát, s régi valutánkban szólva, már túl van a félmilliárdon.²⁾ Három évtized alatt tehát

¹⁾ A pénz vásárlási képességében beállott változás a negyvenes évek óta tudvalevőleg igen tekintélyes.

²⁾ A költségvetést nézve, csak az 1899. évre szóló haladja meg az egy milliárd koronát; a zárószámadások szerint azonban már 1895 óta benne vagyunk a milliárd koronás államháztartásban.

egyremásra négyszeres nagyságra nőtt fel államháztartásunk. Igaz, hogy a brutto-bevételek és kiadások bizonyos emelkedése még nem jelenti az állampolgárok megterhelésének megfelelő növekedését: az állami vállalatok, monopolok budgete külön mérlegelést kívánna. De nem akarva pénzügyi statisztikát csinálni, elég azt felhozni, hogy az államháztartás viszont nem foglalja magában az összes közterheket: az önkormányzati szervek kiadásainak ép a legújabb időben jelentkező óriási fokozódása nagyon is súlyosan esik a mérlegbe. Hazai viszonyaink eléggé ismeretesek e téren,¹⁾ de legyen szabad Angliára utalnom, hol az utolsó években ismét erősen fokozódott állami terhek mellett²⁾ az önkormányzati körök háztartásainak növekedése nagyon is magára vonja a közfigyelmet.³⁾

Azok közt a tapasztalati igazságok közt, melyekkel a távozóban levő XIX. század gazdagította az emberiséget, talán egy sincs, mely általánosabb elismerésnek örvendene, mint az, hogy az állam feladatai s ezzel szükségletei is szükségkép növekednek az általános emberi haladással. Azok a nagy időszakos hullámvázások, melyek az állami hatáskörben az új-korban beállottak épugy, mint a közép- és ókor államainak egybeazonlítása, azt mutatják, hogy gyorsan haladó korszakok erős állam nélkül nem létezhetnek. A sociológiának feladata ez összefüggést elméletileg megmagyarázni és annak törvényeit egész általánosságban felállítani. Itt beérhetem azzal, hogy századunk az erős haladás s egyúttal az állami élet nagy terjeszkedésének korszaka volt. De, míg egy századdal

¹⁾ A Wekerle-féle adóreform-munkálatok szerint 1890-ben a községi pótdadó kis- és nagy-községekben átlag 30%, rendezett tanácsú városokban 25%, a törvényhatósági joggal felruházott városokban 38%. Ehhez járul a vármegyei pótdadó, melynek átlaga 4·7%, az utadó 8·2% átlaggal, végül az iskola- és kisdédóvó-adó. Külön tétel az egyházi adó, mely sok községben igen jelentékeny hányada az állami adóknak. Vanak továbbá külön községi fogyasztási adók, illetve adópótlékok.

²⁾ Az állami budget 1898/9-re 116 millió £., 3 év alatt 12·76 millió £. emelkedéssel.

³⁾ Az angol pénzügyminiszter 1898. ápril 21-ki budgetexposéja alkalmával felemlítette, hogy a helyi kötelek adósságai az 1894/5. évvel záruló évtizedben 75¼ millió £. összeggel növekedtek.

előbb a legfejlettebb nemzetek bölcsesei, a vezető közgazdasági iskolával, a physiocratismussal és Smith tanaival azt hirdették, hogy az állam hatáskörében nagy apályra van kilátás: ma egészen más az uralkodó meggyőződés. A manchesterismus a gyakorlatban soha sem érvényesült s hívei ma már az elmélet terén is kihalófélben vannak¹⁾ s minden jel arra mutat, hogy a küszöbön álló XX. század nem apasztani, hanem még inkább erősen szaporítani fogja a közszükségleteket. Egy kis szemle az állami és községi feladatok fejlődése felett támogatni fogja e nézetünket.

Mindenekelőtt tapasztalhatjuk, hogy a Smith által is elismert, sőt első helyre tett állami feladat: az idegen államok elleni önvédelem, folyton növekedő tehertételt alkot. A »mindenek atyja«, a hogy a görög böles a háborút nevezte, volt valószínűleg az első igazi állami szervezkedések szülőoka s ma is első helyen áll a kiadások rangsorában. Sőt a sociális ellentétek, az osztályok közt mindinkább lábrakapó gyűlölet, legalább a continensen, párosulva itt-ott a nemzetiségi surlódásokkal, nehezítik a belső béke fentartását s fokozzák annak költségeit. Nyugaton viszont a közgazdasági terjeszkedés érdekében folytatott gyarmatpolitika kíván fokozott áldozatokat s ez áramlat szemmel láthatólag terjed kelet felé is.

Ám az állam ezen legeredetibb feladatához az idők folyamán sok olyan járult, melyet a társadalom élénkülő működésének szabályozása tesz szükségessé. A társadalom haladása mind változatosabb és sokoldalúbb együttműködést hoz létre ember és ember közt: ez együttműködésből keletkező viszályok elintézése és, ami tulajdonkép még fontosabb, e közreműködésnek előmozdítása és felügyelete is temérdek munkát ad az államnak. A jogszabályok halomra gyűlnek, a vezérlő, felügyelő és bíraskodó szervek egész láncolata keletkezik, a melyeknek személyi és dologi szükségletei mindig fokozódnak. A pur et simple jogállam, Lasallének ez éji baktere is mindig több és több feladatot kénytelen magára venni, a mint a gazdasági, szellemi és társasélet fejlődik, s

¹⁾ Ld. Földes Béla: »A társadalmi gazdaságtan elemei« 2. kiadásához írt előszavát.

ha egy-egy téren feleslegessé válik szabályozó közbelépése, helyette két-három új életviszony támad, mely beavatkozásra hívja fel. Napjainkban itt is kimagaslik a socialpolitikai feladat: a munkás és gazdája közti viszony szabályozása, mely mindegyre nő anyagában, a vállalatok minden fajára és e viszony minden részletére kiterjesztetik.

Ám ezek a beavatkozások, melyek a társadalom érdekében az egyesek sikeres és békés közreműködését vannak hivatva biztosítani: szükségessé tesznek ugyan külön szerveket és így külön kiadásokat is, egészben véve azonban kevésbé veszik igénybe az államok gazdasági erejét. Sokkal nagyobb a pénzügyi jelentősége azoknak a feladatoknak, a melyeknél az állam vagy az alája rendelt önkormányzati testek magokra veszik a közszükséglet kielégítését, magok cselekesznek. Az állami, községi stb. vállalkozás terjeszkedése, a vállalat szót a legtágabb értelemben véve, félreismerhetetlen irányzata korunknak. Első sorban a kontinens vezető államának: Németországnak példájára hivatkozhatunk e részben. Amint még az angol iparost is megdöbbeníti az az árú, melyen jelezve van, hogy »made in Germany«, úgy nagy a varázsa annak a socialpolitikának, melyet e nagy birodalom követ. Végre is a siker a legjobb apostola az eszméknek s a német köz- és államgazdaság virágzó állapota, az a hatalmas lendület, melyet ott, ép napjainkban, minden vállalkozás vett: ellenállhatatlanul magával ragadja a többi népeket. De hasonló irányt találunk annál a nagy népfajnál is, melyet megszoktunk az individualismus előretolt órének tekinteni: az angolszász fajnál. Úgy Angliában, mint az Óceán másik partján fekvő nagy köztársaságban igen nagy arányokban terjeszkedik a közvállalkozás, azzal a különbséggel, hogy ott a decentralisaltabb közigazgatásnak megfelelően, a kisebb közjogi testek vezetnek inkább: a helyi kötelékek vállalatjai szaporodnak rohamosan.

Rendkívül fontos kérdés, hogy e tapasztalati irányzatnak minő mélyebb okai vannak? Hogy általános fejlődési törvénnyel van-e dolgunk, avagy csak napjaink néhány vezető szellemének összetalálkozó észjárása vagy éppen — mint sokan hiszik — a német kathedrasocialisták propagandája idézte-e

elő e jelenséget, mely azonnal eltűnik, mihelyt irányadó helyen módosul a felfogás és más lesz a hivatalos jelszó? Megkísérjük e nehéz kérdésre a feleletet.

Kiindúlhatunk az emberi szükségletekből, a melyek végre is minden egyéni és társas cselekvés indító rugói. Ezek egy részét kielégítheti az egyes a saját erejéből, a másik részhez azonban társulás kell. Ha ez utóbbiakat, rövidség okáért, közszükségleteknek ¹⁾ nevezzük, ezzel egyúttal jelezzük azt is, hogy az állam épügy ilyenek megvalósítására van hivatva, mint az egyszerű magánjogi társaság. Az államnak, községnek stb. nem lehetnek más céljai, más feladatai, mint az egyes emberek céljai, azok szükségletének kielégítése. Az ellenség elűzése, a belső béke fentartása épügy az egyes ember szükséglete, épügy annak javára válik, mint az államvasút, vagy a városi csatornázás. Az individualistikus álláspontnak itt teljesen igaza van: a közszükségletek kivétel nélkül egyének, habár az egyes által ki nem elégíthetők.²⁾

Ha már most az e közszükségletek kielégítésében egymással versenyző társas szervezetek működési köre általában

¹⁾ Az osztályozás alapja tehát itt tisztán csak a kielégítés kétféle módja. Sajnos, hogy ezen két mód megkülönböztetésére megfelelő elfogadott műszavaink nincsenek. A magán és társas szükséglet mást jelent: a társas együttélésből eredő vágyakat nevezik társas szükségleteknek, ilyen pl. a fénnyűzési szükséglet. Ám ez utóbbi is egyéni vágy: a társaságban való feltűnés vágya; Robinson azonban nem érezné. Wagner, ki a Gemeinwirthschaft jellegének és nemeinek tanulmányozása körül tán legtöbb érdemet szerzett, »Gemeinbedürfnisse« alatt azokat a szükségleteket érti, melyek abból erednek, hogy az egyes a különböző emberi közösségekhez tartozik s ideérti pl. a jogrendre vonatkozó szükségletet épügy, mint a kisajátítási, tűz- és vízhasználati, biztosítási, vallási, szórakozási szükségleteket, stb. Ezek a példák mutatják, hogy a Wagner-féle köz- vagy kollektív szükségletek lényegileg azonosak ugyan azokkal, a melyek kielégítéséhez társulás kell, de a megkülönböztetés alapja más. Anélkül, hogy azokkal a nagyon is finom megkülönböztetésekkel és meghatározásokkal foglalkoznánk, a melyeket Hermann, Schäffle, Sax és Cohn a közszükségletek körében felállítanak, utalunk arra, hogy itt történelmileg nagyon változó körökkel van dolgunk, melyek változása megint a technika átalakulásától is függ, amint arra alább rátérünk.

²⁾ Ez nem jelenti azt, hogy az állam stb. csakugyan a legáltalánosabb szükségleteket, érdekeket elégíti ki; nagyon is rendes eset, hogy egy kisebbség tolja fel szükségleteit az államra.

tágul, ha szaporodnak az egyletek, részvénytársaságok, több az állami, községi vállalat: ez tisztán csak a szükségletek általános szaporodásának következménye is lehet.

Minden kultúra, minden civilisatio folyton növekvő szükségletekkel jár: a közszükségletek szaporodása tehát — *caeteris paribus* — csak függvénye az általános haladásnak és semmi különösét nem kell abban keresnünk, hogy pl. a községi vállalatok megkétszereződtek, ha ugyanabban az időben a magánvállalatok is kétszeresre emelkedtek. Az emelkedés ott abszolút ugyan, de nem relatív.

Vannak azonban működésben oly különös tényezők, melyek odahatnak, hogy a közszükségletek s ezek közt megint az állam és alája tartozó kisebb kötelekek által fedezendő szükségletek viszonylag is fokozódjanak. E tényezők egyik része általános technikai természetű, a másik pedig politikai.

A szükségletek egyik nagy körében, a gazdaságiban, ép századunk mutatta meg, hogy a nagyban való előállítás és forgalom eredményesebb, mint a kicsinyben való. A nagyipar diadalmas előrenyomulása, a nagy és óriás vállalatok, a részvénytársaságok meggyőzik az embereket, hogy az anyagi szükségletek közös ellátása előnyösebb, mint a kis egyéni erőkön nyugvó. Míg a legrégebbi korra, az emberiség őskorára nézve ép a legújabb kutatás tette bizonyossá, hogy az élelemkeresés a legszélsőbb fokig egyéni feladat volt s a communistikus maradványok, melyeknek Laveleye s mások oly nagy jelentőséget tulajdonítottak, nem eredeti, hanem mesterséges és késő intézmények: addig az újabb fejlődés kimutatta, hogy a gazdasági élet sok terén csakis a nagy társas szervezet képes a mai technika előnyeit kihasználni. Az ipar és a szállítás igen sok ágában teljesen szétszaggatta a technikai fejlődés azokat a kis egyéni vagy családi vállalatokat, a melyeket még Smith a gazdaság normális vivőüül képzelt az ő szabadelvű közigazdaságában. Innét csak egy lépés az állami és községi vállalkozás célszerűségéhez; hol a nagy részvénytársaság nehézkes szervezete beválik, jól működik, ott helyt állhat az állam s a község is. Minél kevésbé képes megbirkózni az egyes a termelés és forgalom terén a nagytőke hatalmával: annál inkább előrenyomul a gazdasági élet központi szervezésének lehetősége.

Ha a technika fejlődése odavisz, hogy olcsóbbá kerül egy város fűtése központilag, mint ezer és ezer kályha és tűzhely ellátása; ha ugyanígy vagyunk a világítással stb.: minden külön socialistikus érzület nélkül is átlátják az emberek, hogy e szükségletek magánszükségletekből közszükségletekké alakultak át és a választás csak akörül forog, hogy nagy részvénytársaságok vagy a község rendezzék be e vállalatokat. Nem véletlen műve, hogy a socialistikus államregények a technika e vívmányait mindúntalan hangoztatják s képzelt társadalmukban a végletekig érvényesítik azokat. A nyugati államokban áll a technika legmagasabb fejlettségi fokon s ugyanott látjuk a községi vállalatok nagy terjeszkedését. Hogy a vasútak, posta, távirda, telefon, hajózható csatornák állami kezelésben nagyon jól működnek, az iránt már ma alig van nézeteltérés s mindinkább terjed az a meggyőződés, hogy a hitel és biztosítási ügy terén is nagy feladat vár az államra: a jegybanktól a földhitel szervezéseig, a biztosítás körében az általános aggság és rokkantság esetére való biztosításig úgy, mint a kárbiztosítás különböző ágaiban az államosítás nagyon is közeledni látszanak.

De nemesak az anyagi téren, hanem az életszükségletek egyéb, nagyon különböző irányjaiban is oda fejlődnek a dolgok, hogy az egyéni, sőt a kisebb társulásban rejlő erő sem elég azok kielégítésére. A tudományok haladása megmutatja, hogy a boldogulásnak módja bonyolultabb, hogy a veszélyek elhárítása sokkal nagyobb szabású berendezést kíván, hogy céljaink elérésére sokkal általánosabb beavatkozás kell, mintsem elébb, a tudományok gyermekkorában, hitték az emberek. Legyen szabad két példával beérnem. Az egyik az élet első javára, az egészségre vonatkozik. Az orvosi tudás haladása meggyőzött arról, hogy az egészségnek vannak oly általános előfeltételei, melyeket az egyes nem teremthet elő, de a melyek sokkal fontosabbak egész nemzedékek élete szempontjából, mint az orvosi kezelés adott esetben. Amit praeventív közegészségügyi beavatkozás alatt szokás érteni, még csak gyermekkorát éli ugyan ma, de máris látjuk azokat a hatalmas feladatokat, melyeket az a közre ró: a városi csatornázástól és vízvezetéktől kezdve a sanatoriumokig, a munkáslaká-

sokig, játszóterekig, szegény gyermekek nyaralótelepéig, védőoltásokig, a gümókóros marhaállomány kiirtásáig, stb.

A legmagasabb rendű szükségletek: a tudományei szolgáltatások a másik példát. Míg a tudás aprioristikus jellegű volt, míg a legnagyobb tudósoknak azokat tartották, akik a legmerészebb rendszereket eszelték ki a természet világának jelenségeire: addig a tudomány magánjog maradhatott. Ma azonban oly óriási tömege kell az eszközöknek, nagyítóknak és mikroszkopoknak, laboratóriumoknak és kísérleti telkeknek, könyvtáraknak, anyag- és szergyűjteményeknek, orvosok számára kórházaknak, stb. hogy a tudomány jó része már csak a legnagyobb anyagi eszközökkel bíró közszervezetek útján vihető előbbre. Amerikában még versenyezhetnek ugyan egyetemek állításában a milliomosok az államokkal, másutt azonban a tudomány módszere hova-tovább állami monopollá teszi azt, aminthogy részben ez oknál fogva azzá vált a társadalmi tudományok legfontosabb módszere, a statisztika. A tömeges észlelés jelentőségét egyszer felismerve, a társadalom mindinkább átlátja, hogy arra csak nagy eszközökkel rendelkező szervezet képes s így lesz a statisztikai módszer alkalmazása a természettudományokban, meteorológiában, a hydrographiában ép úgy az állam dolga, mint pl. a munkásviszonyok kiderítésénél, amelyet ma oly jellegzetes állami feladatnak ismertek el.

Annak átlátása, hogy nagy eszközökkel a szükségletek minden ágában általában aránytalanul többet el lehet érni, mint az egyén rendelkezésére álló kisebb eszközökkel: kedvez az állami, községi tevékenység kiterjesztésének. De ez a tényező, melyet technikainak nevezünk, csaknem ugyanazon arányban kedvez a nagy magán-, illetve társas-vállalkozásnak is. Az egész országra kiterjeszkedő óriási vállalatoktól — posta, távirda stb. — elnézve, lehetne a nagy eszközöket magánúton is előteremteni, aminthogy erősen fejlett, individualistikus társadalmakban azt nagy arányokban találjuk is. Egy másik tényezőnek kellett közbejátszani, hogy a közvállalkozás számára foglalja le nagyobb részét annak a térnek, melyet a technikai fejlődés a nagy eszközök követelménye révén kivett a magántevékenység köréből. Ez korunk democraticus iránya, a mi alatt itt általánosságban azt értjük, hogy az állam és tagozatai egyre nagyobb

mértékben vannak tekintettel az alsóbb osztályok érdekeire. Hogy e democraticus irányt mennyiben kell az alkotmányok democratizálásának, a választói jog kiterjesztésének tulajdonítanunk s minő része van abban a vezető osztályok lelkiismeretében beállott átalakulásnak s maga a munkásosztály mennyivel járult ahhoz szervezkedése s értelmi haladása által: az itt közömbös lehet előttünk. Csak a tényt kell elismerni, hogy annak következményeit levonhassuk.

A democraticus irány általában kedvez a közfunctióknak. Míg az erős, a gazdag segíthet magán, sőt szereti, ha nem zavarják egyéni érdekei érvényesítésében, a szegény támogatásra szorúl s hol keresse azt első sorban, mint a közintézményekben. A szegénységélyezéstől kezdve, a munkaalkalmak közvetítéseig, az elemi és földműves- vagy tanonciskoláig, a külvárosokat összekötő közúti vasútig vagy a postatakarékpénztárig s így tovább végtelen sorozatát az intézményeknek kívánja meg az alsó osztályok érdeke. S ezek jó részét a közjogi testek kénytelenek megteremteni, mert a magánvállalkozás nem találja azokat elég haszonhajtóknak.

De ott is, hol a magán-, nevezetesen a társulati vállalkozás megtenné a magáét: a democraticus irány egyenesen ellene van annak. Nem tűrheti, hogy a szegények garasain a tőkés nyereszkezdjek: ezért követel községi takarékpénztárt, állami biztosítást, községi világító és vasúti vállalatot s így tovább. De nemcsak ezért, hanem azért is, hogy a vállalat terheit úgy oszthassa meg, hogy a szegényre abból kevés essék. A magánvasút üzleti érdeke nem engedné pl. a III. v. IV. osztály viteldíjait oly mérsékeltten megállapítani, hogy az a szegény ember, a munkás keresményével, tehetségével arányban álljon: az államvasút megteheti azt. A községi iskola vagy vízvezeték terhehez a szegény csak kicsiny mértékben, vagy éppen nem járúl hozzá, ha annak minden előnyét élvezi is — míg a magániskola, illetőleg a vízvezetéki részvénytársaság szorosan a szolgáztatás és ellenszolgáztatás elvét alkalmazza, sőt az utóbbi éppen olcsóbban szállít a nagy fogyasztónak.¹⁾

¹⁾ Pl. a gyárosnak vagy általában bizonyos nagyobb fogyasztás esetén mérsékli az egységárakat, vagy az első szoba után nagyobb, a második stb. után már kisebb díjat szed, tekintettel a bevezetés költségeire stb.

Amit Wagner a Gemeinwirthschaft jellemzőjének, Schöffle communistikus megoszlásnak nevez: az a demokratikus irány nyelvére átültetve annyi, mint a közszükségletek terheinek oly elosztása, mely az ú. n. általános adóképességnek felel meg. E hozzájárulási arány alkalmazására, a dolog természeténél fogva, ép az adóztató hatalmak lesznek hajlandók: ezért kívánja a hódító democratia az állami és községi vállalkozás kiterjesztését az igazságosság nagy jelszava alatt.

Jól tudjuk, hogy ezt a fejlődési irányzatot sokan socialistikusnak nevezik, s az állami omnipotentia vagy ép államdespotismus veszélyét látják abból kiindulni. Így Akadémiánk egyik kitünősége: Kautz Gyula, jó másféltizeddel ezelőtt e helyről tartott felolvasásában, melynek címe: »Az államgazdaság eszméje és a socialistikus financia kezdetei.« Ám, ha a szavakkal játszani nem akarunk, socialismus alatt a collectivista gazdasági rendszert kell értenünk, mely a termelő javak magántulajdonát általában megszüntetné. A vázolt irányzat ettől nagyon távol áll, sőt utalhatunk arra, hogy ugyanez a socialpolitikai eszmeirány óriási pénzügyi áldozatokat hoz Angliában és Poroszországban a kisbirtok visszaállítására s ezzel a legfontosabb magántulajdon, a földbirtok általánosítására.¹⁾ A socialdemocratia veszélyei ellen pedig nem képzelhetünk erősebb védbástyát, mint az erős kiscgazda osztályt. Az ipar terén a socialpolitikai irányzat a kisiparnak életképes maradványait támogatja alkalmas adópolitikával is, s a szövetségi mozgalom segítése, a kishitel szervezése által: mindezek egyenesen az individualistikus termelési alakzatok fentartására irányuló törekvésből folynak s így egyenesen antisocialista irányúak. S ugyanebben az irányban fog mozogni az állam akkor is, mikor, mint modern socialistikusok kívánják,²⁾ a kartellek és trustök ellen megvédi az összeséget, azoktól teljes nyilvánosságot kíván, árszabásaikra befolyást gyakorol s nyere-

¹⁾ Ugyanide céloz a Chamberlain-féle javaslat, mely szerint a kis házak (300 £. értékig) lakói azok megvásárlására a vételár $\frac{4}{5}$ részéig hitelt vehetnek igénybe. E javaslatot az angol alsóház 1899. márcziusában elfogadta.

²⁾ Itt a kivétel nehézségeitől legyen szabad eltekintenünk s csak az elvet nézni.

ségök egy részét, melyet túlmagasnak tart, lefoglalja közczélokra. Mindezek egyenesen arra valók, hogy megakadályozzák azt a fejlődést, melyet maga Marx a socialismus hajnalának jelentett ki: a vagyon extrem központosítást néhány kézbe. S ezen a nyomon menve, azt kell mondanunk, hogy a socialistikusnak gúnyolt financia sok extrem rendszabálya is egyenesen conservatív jellegű, a solialdemokratia sikereit ellensúlyozni hivatott. Ha az egyre hódító progressiv adót vagy éppen Wagnernek azt a tételét nézzük, hogy az adó lényegileg arra is való, hogy a vagyonegyenlőtlenséget mérsékelje: ebben csak oly eszközt kell látnunk, mely a socialdemocratia esélyeit csökkenti s fentartja az individualismust, lenyesve annak veszélyeit. Még Georgenak a földjáradék agyonadóztatására irányuló terve sem sérti meg a magántulajdont, ellenkezőleg, kihúzza a földbirtok intézményéből azt a szálkát, mely ismét felszökő gabnaárak beálltával előreláthatólag nagyon is szemet fog szűrni s a socialdemokraták malmára sok vizet hajtana.

A mi az állami omnipotentia és állami despotismus veszélyét illeti: kétségtelen, hogy az állami hatáskör kiterjesztése kétélű dolog. Hasznos akkor, ha az állam jó kezekben van, melyek e hatáskört az összeség javára gyakorolják; ellenkező esetben káros. A milyen pótolhatatlan veszteség a társadalomra nézve, ha a jó állam szűkreszabott korlátok közé szorítva, nem valósíthatja meg mindazokat a közczélokot, melyeket óriási erejénél fogva különben megvalósíthatna: oly veszélyt rejt magában az osztályérdekeket képviselő, vagy corruptált közigazgatással bíró állam széles hatásköre. Mikor tehát a feladatok kiterjesztéséről szólunk, mindig azt a modern demerata államot tartjuk szemünk előtt, amely a eudemonistikus vezérelvek szerint cselekszik és megbízható közegekkel rendelkezik czéljai kivitelére. Az állam nem teheti ugyan közvetlenül boldoggá alattvalóit: de igenis megteremtheti e boldogulás általános előfeltételeit. Ez és csakis ez lehet a kultúraállam czélja. Hogy ezt megvalósíthassa, óriási hatáskörre van szüksége. A visszaélés pusztá lehetősége miatt megvonni tőle e hatáskört annyi volna, mint lemondani a kultúra áldásairól annak árnyoldalai miatt. Hozzátehetjük, hogy a fentvázolt

politika egyenesen arra van hivatva, hogy a socialdemocratia s ezzel a tömeguralom útját vágja el; hogy despotismus ne köszöntsen be, arra ép elég, a mai kultura mellett, a socialdemocratia veszélyének kiküszöbölése. A közszükségleteket jól kielégítő állam nagy hatalma nemcsak nem veszélyezteti, hanem egyenesen biztosítja a társadalom békéjét.

Egyébiránt más utat is követhet az állam a közszükségletek kielégítésében. Anélkül, hogy közvetlenül maga cselekednék, maga vállalkoznék: átruházhatja ezt a feladatot az érdekelték társaságára. Vagy olykép, hogy egyenesen kényszeríti őket, hogy bizonyos közszükséglet ellátására egyesüljenek, eléjük szabva az ellátás módját. Így tették a német munkásbiztosításnál s ez az alak¹⁾ még rendkívüli kiterjesztésre képes. Vagy nem alkalmaz egyenes kényszert, de a mulasztást hátrányokkal sújtja, az egyesülést pedig elég előnyben részesíti, hogy a cél elérését biztosítsa. Mindezen esetekben egyenes pénzbeli támogatást is nyújthat: ezt látjuk a német munkásbiztosítás egyik ágánál s a magyar gazdasági és ipari hitelszövetkezeteknél²⁾ (1898. XXIII. tcz.), amely utóbbi, a második kategóriához tartozó jogalkotás egyenesen tipikus példája az állam közvetett ténykedésének. A harmadik mód az, egyszerűen segíyezni azokat a magán- vagy közszervezeteket, melyek az állam által fontosaknak elismert közszükségleteket kielégítik. A felekezeti iskolák segíyezése, a jótékony vagy közművelődési egyletek anyagi támogatása épúgy ide tartozik, mint pl. az ipari termelő szövetkezetek

¹⁾ A Wagner által u. n. Zwangsgemeinwirtschaft.

²⁾ Legyen szabad itt felemlitenünk, hogy a szóban forgó törvény nagyon sokat megvalósított azon elvek közül, melyeket a kis földbirtokososztály hitelügyének reformját illetőleg majdnem 7 évvel előbb hangoztatott e sorok írója. A földbirtokos osztály hitelszükséglete s annak kielégítése című, a M. Tudományos Akadémia II. osztályának 1891. évi október 12-én tartott ülésében felolvasott értekezés végén ugyanis a következő elveket állítottam fel a kisbirtokoknak hitelintézeteire vonatkozólag: »Magánosok egyesülése az állam felügyelete és ellenőrzése alatt, szóval törvényben megállapított különleges jogállás mellett,« ez elv a központi hitelszövetkezet felállítása és szabályozása által megvalósult. »Az intézetnek erős, kifelé egységes központi szervvel kell bírnia, mely az intézet ügyeit legfőbb fokban igazgassa; másfelől le kell nyúlnia a vidék

vagy általában bizonyos berendezésű termelés adómentesítése. Legújabb jogalkotásaink közül az 1898. évi XIV. tcz. »a lelkesí jövedelem kiegészítéséről« tartozik ide. A gazdasági vállalkozás terén végül egy negyedik eljárás is van, mely nyugaton immár igen nagy elterjedésnek örvend: ez az, a mikor az állam vagy község a közszükséglet kielégítését magánvállalkozásra bízva ugyan, de egész sereg kikötéssel, a melyek annak közvállalat jellegét kölcsönöznek s az individualistikus termelés társadalmi árnyalatait kiküszöbölik. E kikötések egyfelől a munkásokra, azok bérére, munkaidejére, biztosítására, a hivatalnokok javadalmazására s általában a termelés módjára vonatkoznak, másfelől a vállalat szolgáltatásainak árszabására s ezzel arra, hogy az egyes társadalmi osztályok minő arányban részesedjenek a vállalat jótéteményeiben. Egy villamos mű felállítást pl. magánvállalkozónak adhatja át a község s mégis biztosíthatja, hogy motorok hajtásánál olcsón kapják az erőt a kisiparosok s olcsó legyen az utcavilágítás is, ellenben a magánfogyasztást, mely a jómódú osztály fényűzéséhez tartozik, magas tarifával terhelje meg, erre hárítva a költség zömét.

Íme minő tág tér nyílik az állam és tagozatai számára, hogy positiv sociálpolitikát űzenek, ha közvetlenül nem akarnak is vállalkozni a közszükséglet ellátására. Hogy melyik módot válaszszaik: az a társadalom erejétől, nevezetesen a magánvállalkozási szellem fejlettségétől épúgy függ, mint az állam, község rendelkezésére álló személyi erők minőségétől:

legfőleeresőbb községeik. A hálózat megannyi szövetkezetből állana, melyek széleskörű autonómiával intéznék tagjaik hitelügyét: ez az elv is megtestesült a törvényben. »Az államnak nemcsak legmессzebbmenő erkölcsi támogatására kell számítanunk, hanem anyagi áldozatokat is méltán várhatunk az államtól« (megnevezve az illeték és portókedvezmény), amely várakozás helyesnek bizonyult. »A legnagyobb feladat az államra a felügyelet, az ellenőrzés körül vár; az ellenőrzésnek ki kellene terjedni az ügyvitelnek az alapszabályokkal való megegyezésére általában, különösen pedig . . . a kötvények kibocsátására:« a törvény 68. §-a a csakugyan kormánybiztost rendel, aki a 75. §. szerint a kötvények forgalmát ellenőrzi. Örömmel jelezhetjük tehát, hogy az akkor hangoztatott, de szakörökben államsocialistikusoknak minősített (ld. Budapesti Szemle) reformjavasataink sok pontban szóról szóra megvalósítottak.

de irányadó az ügy fontossága is.¹⁾ Az állami, községi vállalkozás körének s a vázolt helyettesítő módok célirányos megválasztásának kérdése soha sem volt oly fontos, mint napjainkban: az úgynevezett socialis kérdés megoldása jórészen ezen s nem a socialismus nagy eszközén fog előreláthatólag megfordulni.

Hogy ilykép a tiszta magánvállalkozás köre valamelyest vagy épen jelentékenyen meg fog szűkülni: az a magasabb emberi érdekek szempontjából épen nem lesz baj. A magánvállalkozás tere azért elég nagy lesz arra, hogy a közvetlen érdekeltségből és egyéni kezdeményezésből előálló technikai előnyök és haladási képesség a társadalom javára érvényesüljenek s a közvállalatokat is folytonos fejlődésre kényszerítsék. Ellenben a közszempontok érvényesülése, a gyengék erősítésére törekvő társadalmi politika a közjellegű vagy legalább ily befolyás alatt álló vállalatok révén vérré és hússá válnék s magával ragadná a tiszta vérű magánvállalatokat is. Ez az ethikai hatás megbecsülhetetlen fontossága. A mit századunk a régi helyi és osztálykötelékek szétszaggatása, a gazdasági ösztön s vele a rideg önzés felszabadítása, heterogen erkölcsökkel bíró elemeknek összehalmozása s általában a tekintélyek gyengítése révén a közerkölcsökön rontott²⁾: azt az emberiség solidaritását képviselő s magasabb erkölcsi fegyelmezettséggel járó közérdekű vállalkozás van hivatva a jövőben helyrepótolni. A mit az ethikai iskola hangoztat, mikor azt kívánja, hogy a gazdasági foglalkozás, a tulajdon felhasználása ne csak az egyes, hanem az összeség érdekét is szem előtt tartó magas hivatássá fejlődjék: azt ez úton lehet legbiztosabban elérni. S ha valamelyest szenvedne is a magánvállalkozás megszorítása folytán a gazdasági érdek, ha a nemzetek vagyonosodása kissé lassúbb lépésben haladna is előre: minden bizonynyal bőven kárpótolva volna az emberiség az erköl-

¹⁾ Ha Alföldünk csatornázásának ügye megvalósulás elé jut: választani kell az állami közvetlen vállalkozás s az azt helyettesítő négy mód között.

²⁾ Legyen szabad itt székfoglaló értekezésemre utalnom: »Közgazdaságtan és ethika« (Közgazdasági Szemle 1894. decz.), hol bővebben szólok e kérdésről.

csi emelkedés által. S hogy minő visszahatása lesz e részben annak, ha az erélyes sociálpolitika az alsó osztályokat kiragadja a nyomorból, melyről meg vagyon mondva, hogy az a summa meretrix: ha képessé teszi őket a magasabb igényeket támasztó munkára s általában tényleg szabaddá teszi előttök a teret tehetségeik érvényesítésére s az emelkedésre: míg másrésről ugyane sociálpolitika megnehezíti vagy ép lehetetlenné teszi a henye, munkátlan életet: ez átalakulás visszahatását az erkölcsökre s egyúttal a gazdasági életre legfeljebb csak sejtethjük. De bármit mondjanak is Nietzsche és a természetes kiválás aristocraticus irányú magyarázói; bármennyire bölcsőjében van is még a positiv sociologia, mely a társadalom egyes elemeinek értékét az emberi haladás általános szempontjából lemérni lenne hivatva: teljes joggal hihetjük, hogy a mai demokratikus államok politikája jó úton halad, mikor a gyengék érdekeit különös istápolásra méltatja s őket minden telhető eszközzel erősíteni igyekszik.

Ám e kis kitérés után vissza kell mennünk oda, a honnét kiindultunk: hogy a közeljövő az állami és önkormányzati kiadásokat erősen növelni fogja. Ha nem államosítás útján, hanem a szövetkezetek segélyével, sőt a magánvállalatokra gyakorolt behatással elégíti is ki a közszükségleteket a modern állam: annyi bizonyos, hogy ezzel szaporítja a kiadásokat. A sociálpolitikai szempontok által vezetett állami vagy községi vállalkozás bevételi fölöslege, amennyiben ilyen volt, csökken: az u. n. eredeti bevételek — ha nem is absolute, de a szükséglethez képest viszonylag apadnak. Az állam jószágait akár telepítési célokra használja, akár a szenvedő agrárosztályok megerősítésére fordítja: e bevételforrás apad. A szállítási, közlekedési intézetek — a forgalom élénkülésével járó természetes bevételgyarapodás daczára — nem hoznak többet, mint a befektetés kamatait: mihelyt többet hoznának, előtérbe lép a tarifamérséklés közgazdasági és sociálpolitikai érdeke. S ezzel szemben gyarapodnak azok a közvállalkozások, melyeknél a kiadást nem fedezi a bevétel; a munkások érdekét szolgáló összes modern intézmények: a biztosítástól a községi munkáslakásépítésig, csak új terhet raknak a közszervezetek vállaira.

De még akkor is, ha a legenyhébb eszközt alkalmazva, arra szorítkoznak, hogy a magánvállalkozástól bizonyos feltételeket kötnék ki: szaporítják kiadásait, mert a socialpolitikai kikötések megdrágítják a magánvállalkozást.

Az eredmény az lesz, hogy az adókat, a polgárok vagyónából származó bevételeket emelni kell. A modern demokrata állam sokkal nagyobb százalékot vesz el polgárai jövedelméből, mint vettek az absolutistikus régi államok. Ám ebből nem következik, hogy az adóteher, az adó súlya nagyobb lett. Amíg a régi állam hatalmi célokra, az osztályuralom fentartására fordította alattvalói filléreit: a mai kultúrállam produktív kiadásai egyre erősebb hányadra rúgnak s így a polgárok nagyobb hozzájárulása visszatérül abban, hogy az állam, község szükségleteik egy részét leveszi az ő vállalkról és maga elégíti ki. Csak természetes, hogy minél nagyobb mértékben teremti meg a közszervezet az egyes boldogulásának előfeltételeit, annál nagyobb hányadot vesz el attól e célra. Amilyen végtelen ellentét van a vad népek közszervezetet nélkülöző állapota közt, hol minden egyes a maga erejével kénytelen megküzdeni a természettel s megkeresni élelmét: s a mai civilizáció közt, a hol minden javunkat a legbonyolultabb társadalmi közreműködésnek kell köszönnünk: époly nagy lesz a különbség a két korszak közterhei közt. S ha vesszük, hogy mennyire függ ma az egyes jóléte a társadalmi szervezetek minőségétől: a pusztá csere szempontjából is előnyösnek kell tekintenünk azt, hogy jövedelmünk néhány százalékával megfizetjük az állam és tagjainak szolgálatait s magunk hivatásunk után láthatunk, amely a mai munkamegosztásos világban s a munkával szemben támasztott igények emelkedésével, egész munkaerőnket igénybe veszi. A haladás abban van, hogy az adóteher emelkedik ugyan, de minden egyes adószázalékna több és több jótétemény, több és több szükséglet kielégítése felel meg.

Ám, ha a közterhek viszonylag könnyebbednek is, nem szűnnek meg azok terhek lenni, amelyeknek igazságos, az egyéni képességnak megfelelő eloszlása, különösen átmeneti korszakokban, nagy küzdelmek tárgya. Átmenetinek kell e részben nevezni a mi korunkat is. A technikai haladás egész sorozatát teremté az újnemű adóalanyoknak: nagyipar, rész-

vénytársaság és szövetkezetek, kartellek és árúházak legyenek csak említve, — amely új alakok megadóztatására a régi adótechnika nem volt berendezve. De átmenetet találunk annyiban is, mert a democraticus irány a régi osztályuralom hagyományos tehermegosztásával nem elégedhetik meg, a most igazságtalanságnak bélyegzett teherarányokat nem tarthatja fenn. Innét van az a szinte lázas tevékenység az adóreformok terén, mely napjainkat jellemzi. E reformtevékenységgel fogunk a következő nemzetközi egybeállításban foglalkozni. Lényegileg csak az egyenesadókra fogunk szorítkozni s csak az utolsó évtized reformjait soroljuk fel. A kép így is felette változatos és gazdag. Helykímélésből csak azokat a leglényegesebb intézkedéseket fogjuk a reformtörvényekből és javaslatokból kiemelni, a melyek az adó tárgyát, az adókulesot s a kivetés módját illetik s a részletekre nem terjeszkedünk ki, de igyekezni fogunk mindazt felhozni, a mi a reformok socialpolitikai irányát kellő világításba helyezi.¹⁾

I. Poroszország.

Nem érdektelen megemlíteni, hogy a század elején, a napoleoni háborúk zajában, egy-két évre már meg volt Poroszországnak az a két adója, melyből ma ott az egész állami egyenes-adórendszer áll. Rendkívüli szükség nyomása alatt, egy erős monarcha akaratából kipattanva,²⁾ csak addig volt érvényben, míg a veszély tartott. Ám az új adórendszer hosszas ter-

¹⁾ Forrásunk a törvények szövegén kívül első sorban Schanz »Finanz-Archiv«-ja, a pénzügytani folyóiratok ezen legkiválóbbika. De felhasználunk ezen folyóiraton kívül a Conrad-féle »Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik«, a Schäffle-féle »Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaften« (tübingai folyóirat) s az osztrák »Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung« legújabb évfolyamait.

²⁾ Az 1812. évi május 24. ediktum általános vagyon és jövedelmi adót hozott be, mely utóbbit azonban már 1814-ben megszüntették: az egész kísérlet rendkívüli hadiadó jellegével birt. Angliában, mely először hozott be általános jövedelmi adót, tudvalevőleg szintén a napoleoni háborúk szülték az 1798—1802, aztán 1803—1816. érvényben volt népszerűtlen income-tax-et, melyet végleg 1842-ben rendszeresítettek.

vezetés után és a tudományos világ erős közreműködése mellett, hogy úgy mondjuk, közkívánságra ¹⁾ jött létre s hogy hosszú életű lesz, arról nemcsak a keresztülvitel sikerei tanuskodnak, hanem még fényesebben tanuskodik arról az a tény, hogy úgy a birodalom határai közt, mint azokon kívül, egész sereg adó-reform létesült máris a porosz minta nyomán.

A mai porosz egyenes adórendszer felettébb egyszerű. A mióta az 1893. évi július 14-ki törvénnyel a fennállott hozadékadókról, föld-, épület-, ipar-²⁾ és bányaadóról az állam a községek javára lemondott: a porosz állam csak két nagy egyenes adót szed, úgymint az általános jövedelmi adót s az u. n. kiegészítő adót (Ergänzungssteuer), a mi nem egyéb, mint általános vagyonadó. A reform, melynek részletes története nem tartozik ide, az 1891. évi június 24-ki jövedelmi adótörvénnyel kezdődött. E törvény a régi osztály- és jövedelmi adót egyesítette és átgyúrta mérsékelt progresszív, az egyéni háztartási viszonyokat erősen méltató általános jövedelmi adóvá, behozva a bevallási kényszert. Főleg ez utóbbinak, a kivetési eljárás szigorításának köszönhető a reform folytatása. Az 1891. évi új adótól ugyanis az első évre, 1892/3-ra, nem egészen 80 millió (79⁶ m.) márka bevételt vártak. De az eredmény minden várakozást felülmúlt, a mennyiben az előírt adó majdnem teljes 125 millió (124⁸ m.) márkára rúgott, tehát vagy 56⁰/₀-kal többre, mint a mennyire szükség volt. Az 1891. évi törvény rendelkezése szerint ³⁾ e többletet a községi adók reformjára kellett fordítani s így történt, hogy az állam nemcsak a föld és házadót, mint az 1891-ki reform tervezte, hanem az ujonan átalakított mintaszerű iparadót is átengedte a községeknek. A hozadékadók helyébe egészen új, a porosz adórendszerben eddig teljesen ismeretlen elemként lépett az 1893. július 14-ki törvénybe foglalt, hivatalosan kiegészítő

¹⁾ Miquel pénzügyminister az első javaslatok benyújtása alkalmával mondott beszédében a »communis opinio« nyilvánulásának jelezte a reformot.

²⁾ Az 1891. évi június 24-ki törvénnyel behozott új iparadó főelveiről alább, az osztrák iparadó kapcsán lesz szó.

³⁾ A 80 millió márkán felüli rész a 82. §. szerint a föld- és házadó átengedésére szolgált.

adónak nevezett vagyonadó, mely a fundált jövedelem erősebb megadóztatását igazságosabban végzi, mint a régi hozadékadórendszer. Ezzel tehát Poroszországban testet öltött az az íge, melyet két évtizeddel elébb, 1875-ben hirdetett a Verein für Socialpolitik, mikor azt kívánta, hogy a progresszív jövedelmi adó, kapcsolatban az általános vagyonadóval, képezze a legfőbb állami egyenes adót. S végre megszűnt az az anomália, hogy a mozgó tőke a jövedelmi adón kívül nem viselt adóterhet, holott a föld, épület s az ipari kereset a hozadékadókban ismételten érintve volt.¹⁾

Egybefoglalva a két adót, a jelenlegi porosz egyenesadórendszer alapvonalaiban a következő:

Adóalanyok a jövedelmi adónál a természeti személyeken kívül a részvénytársaságok, a részvényekre alapított betéti társaságok, bányatárstulajdonosok társasága s azok a szövetkezetek, melyek működésüket tagjaikra nem szorítják, ideértve az u. n. nyílt boltot tartó fogyasztási szövetkezeteket is. Meg kell azonban jegyezni, hogy miután az osztalékok az egyes természeti személyek jövedelmében is adó alá tartoznak, itt kettős adóztatás áll elő, melynek mérséklésére a jövedelmi adótörvény úgy rendelkezik, hogy a jelzett jogi személyek nyereségéből a befizetett alaptőkének, illetve befizetett üzletrészeknek, közös bányáknál az alaptőkének, stb. $3\frac{1}{2}\%$ -át meg nem haladó rész mentesen marad. Kettős megadóztatás alá tehát csak az az üzleti felesleg kerül, mely a társaság tagjainak tényleg befektetett tőkeik után az országos kamatlábat meghaladó²⁾ jutalékot nyújthat.

Vagyonadó alá e jogi személyek egyáltalában nem tartoznak, míg ellenben azok, a melyek jövedelmi adó alá nem esnek, nem ugyan önálló adóalanyok a kiegészítő adó tekintetében, hanem vagyonuk megfelelő hányada hozzászámíttatik tagjaik adóköteles vagyonához. Ezzel az 1891. évi törvénynek

¹⁾ Már 1883-ban utasította volt a porosz képviselőház a kormányt, hogy gondoskodjék a tőkevagyon erősebb megadóztatásáról — akár a jövedelmi adó keretében, akár azon kívül.

²⁾ A kormány javaslata csak 3% -ot akart mentesen hagyni, de a képviselőház bizottsága $3\frac{1}{2}\%$ -ra emelte azt, mint a mely színvonal jobban megfelel az uralkodó országos kamatlábnak.

a nagy tőke ellen irányított éle el van véve, a nélkül, hogy a kis szövetkezetek és tagjaik megterhelhetnének. A szövetkezeti tagot ugyanis a vagyonadó, a magas létminimum miatt, csak kivételes esetekben fogja terhelni, mert az egy tagra eső ingatlan és ingó szövetkezeti vagyonrész szegény embernél nem oly jelentékeny, hogy őt vagyonadókötelessé tegye.

Adótárgy a jövedelem, illetve a tiszta vagyon bizonyos minimumon felül s még ott is egész csomó méltányossági indokokból eredő, a szegény embert kímélő levonással.

A jövedelem fogalma ugyan adva nincs, de a törvényben adott felsorolásból kitűnik, hogy mindennemű állandó jellegű birtok- és munkajövedelem odatartozik. Kifejezetten adó alá esik ingatlanok iparszerűleg vagy üzérkedési célból történő eladásából eredő nyereség, az utóbbi cél megállapítása adott esetben nem könnyű feladat. A végrehajtási rendelet csak egy példát hoz fel: a városi épületelek nyereséggel való eladását, a hol is a spekulatív jelleg feltételezendő. Ez esetben ¹⁾ s a 12. §. és 14. §-ban a porosz jövedelmi adótörvény a rendkívüli vagyonszaporodást is adótárggyá tette, nevezetesen kiterjesztette a jövedelem adótechnikai fogalmát az üzérkedési üzletekből realizált nyereségre.¹⁾

Viszont van egynéhány oly megengedett levonás, mely túlmegy az üzleti vagy általában jövedelemszerzési költségek körén s tulajdonkép már az adótárgyat, a szabatosan felfogott jövedelmet rövidíti meg. Így nemcsak a kárbiztosítási díjakat vonják le,²⁾ hanem mindennemű betegség, baleset, aggság és

¹⁾ Ezzel ugyanis egyszeri bevétel is adótárggyá lett, holott ajándék, örökség stb. kifejezetten nem számít a jövedelemhez. Célja a kiterjesztésnek a conjuncturális nyereség megterhelése. Ugyanezen célzt szolgálja a törvény 12. §. d. pontja értelmében »az értékpapírok, követelések, renték üzérkedési célból történt elidegenítéséből befolyt nyereség« s a 14. §. 3. p. szerint »speculatív célból kötött üzletekből eredő nyereség« bevonása az adóköteles jövedelem fogalma alá: itt sem kell a bevételnek ismétlődnie, az üzérkedésnek iparszerűleg folynia, egyetlen speculatív célú üzlet is elvileg adótárgy, bár a gyakorlatban az alig fog az adóztatás hálójába kerülni.

²⁾ A törvény idevágó 9. §. 1. p. szerint »a jövedelem . . . biztosítására . . . fordított kiadások« levonását engedi meg, mi alatt a pénzügyminiszter által kiadott végrehajtási utasítás a tűz, jégkár stb. bizto-

rokkantság elleni biztosításra, valamint özvegy-, árva- és nyugdíjpénztárakba befizetett járulékot, akár törvényen (kényszer-munkásbiztosítás) alapúljon a befizetés, akár nem. Sőt a képviselőház plenumában még messzebbmenő kivételt is fogadtak el: az évi 600 márkáig terjedő életbiztosítási díjak levonását, mi nem csekély megcsorbítása az adó alá eső jövedelemnek. E levonások a munkájuk után élő, fundált jövedelemmel nem bíró rétegek javára létesített lényeges kedvezmények s egyuttal a takarékossgot, a biztosítási hajlam terjedését is hivatva vannak előmozdítani.

Fontosak, mert nagy elvi jelentőségűek a szegényebbek, részben már a középosztály javára szolgáló levonások, melyek az adóalany egyéni és családi viszonyait veszik tekintetbe. Az egyik kedvezmény nagyon általános: a 3000 márkát meg nem haladó jövedelemből minden 14 éven aluli, önállóan meg nem adóztatott családtag után 50 márkát le kell vonni s ha három vagy több családtag van, legalább 1 fokkal mérsékelni kell az adótételt.¹⁾ A másik kedvezmény kivételes s a 9500 márkáig terjedő jövedelemknél nyerhet alkalmazást, ha az adós szolgáltatási képességét lényegesen érintő gazdasági viszonyok fordulnak elő, milyenekül a vonatkozó 19. §. csak a gyermekek tartása és nevelése, szegény hozzátartozók eltartására való kötelezettség, tartós betegség, eladósodás és különös szerencsétlenségek által okozott rendkívüli megterheltetéseket jelöli meg. Ily esetekben a kivevéskor lejjebb lehet szállni, de legfeljebb három fokkal.²⁾

Nagy elvi jelentőségűeknek mondtunk e pontokat, bár a régi jövedelmi adótörvénnyel szemben az újítás nem lényeges s bár az adótételek csökkentése, mint a felhozott példákban kitűnik, nem valami nagy. De úgy kell e levonásokat tekintenünk, mint oly ajtót, melyen a családi viszonyok befolyása

sítási díjakat is érti. Tekintve azt, hogy mindig csak a tényleg élvezett jövedelem az adóalap s elemi csapás esetén a biztosítottnak kifizetett kártalanítás nem adótárgy: a biztosítási díj, mint kockázatkizárási költség, logikailag helyesen nem volna levonható.

¹⁾ Pl. 3000 márka jövedelem után, ha 3 gyermek van a családban, nem 52, hanem csak 44 márka adót kell fizetni.

²⁾ Pl. a 9500 márka jövedelemmel bíró adóköteles ily esetekben 276 márka helyett, a legnagyobb mérséklést véve, fizet 212 márkát.

a jövedelem felhasználásra elhatol a jövedelmi adóalap megszabásához. Az a nagy alapelv, hogy az adóalany teljesítési képessége nem csak tiszta bevételeitől, hanem szükségszerű kiadásaitól is függ: keresztültörni a jövedelmi adó fogalmi kereteit; nem az egész jövedelem, hanem annak a családi terhek (legalább részleges) levonása után megmaradó része válik adóalappá. A gyermekek felnevelése valóban a társadalomnak s így az államnak is tett nagy anyagi szolgálat: minél materiálisabbá válik a kor s minél inkább igyekszik az egyes a családi élet terheit magától elhárítani: annyiival indokoltabbá lesz e szolgálat megjutalmazása az adó keretében. A porosz jövedelmi adó még távolról sem vonta le e nagy elv következtetéseit, nevezetesen nagyon alant szabta meg a gyermeknevelési levonások határát. A gyermekek nevelése nem csak absolute, de viszonylag is több költséggel jár az u. n. jó középosztályban, mint azon alul. A gyermek ott sokkal tovább él az apa vagy anya tárczájából, mint a kisgazda, kisiparos vagy ép a munkás gyermeke s az iskoláztatás ép a 14 éven felüli korban kerül legtöbbször. S mivel ugyancsak a jó középosztály az, mely leginkább hajlik az egy és kétgyermekrendszerhez, vagy ép a coelibatushoz, itt volna leginkább helye az ellensúly alkalmazásának. De végre is az ajtó nyitva van s a jövő reformoknak könnyű lesz a továbbfejlesztés.

A vagyonadó tárgya a tiszta vagyon, bár nem teljesen. Nem tartozik oda a bútörök, háztartási felszerelés és egyéb ingók értéke, a mennyiben ezek nem ingatlan tartozékai avagy üzleti tőke alkatrészei. A házi felszerelés mentesen hagyása az indokok szerint ¹⁾ részben adótechnikai, részben szociálpolitikai okokból történt. Az ékszerek, arany-ezüstnemű, bútörök felbecslése oly mély behatolást kíván az egyén és család legelrejtettebb magánviszonyaiba, mely zaklatóvá s e mellett mégis megbízhatlanná tenné ezek bevonását. Továbbá a szegényebb osztályoknál aránylag nagyobb részét teszik a vagyonnak az e nemű javak, mint a gazdagabbaknál s itt a létminimum elkülönítése és szabadon hagyása gyakorlatilag kivihetetlen. Semmi kétség, hogy ekkép a gazdagok luxusának nem kis része

¹⁾ A porosz képviselőház nyomtatványai 6. sz. 1892/3. év.

kibújik a vagyonadó alul, mi csak a közvetett adózás megfelelő kiépítése útján orvosolható.¹⁾

Kisebb terjedelmű, tisztán szociálpolitikai célú mentesség áll fenn az árva-, özvegy- és nyugdíjpénztárakkal szemben szerzett, valamint a betegség, baleset, a kötelező (törvényes) aggság és rokkantság elleni biztosításból származó igények, továbbá munka és szolgálati viszonyból eredő nyugdíjkövetelések, végre szolgálati viszonyból származó, végrendeletileg nyújtott, életjáradék-igények javára. Ez igények nem számítandók a vagyonhoz, holott minden egyéb járadékra, apanage-ra stb. való jog tőkeértéke adótárgy.

Hogy a vagyon ingatlan vagy ingó részei hoznak-e jövedelmet vagy sem, az természetesen nem határoz az adóalap kiszabásánál; tehát vadaskert vagy városi üres háztelek, osztalékot nem adó vállalat részvénye, ipari vállalatba fektetett tőke, habár a vállalat veszteséggel dolgozik is: adótárgy. Kifejezetten adótárgy a pénzkészlet, bankjegy, pénztári jegy, az évi jövedelemből eredő feleslegek levonásával. Viszont azonban a tisztán a háztartási adósságok nem vonhatók le a vagyonból, minthogy ezek (iparosok, kereskedők számlái stb.) a rendes folyó bevételekben találják fedezetüket.²⁾

Az egyéni, illetve családi viszonyok mérlegelése a vagyonadónál sajátos módon történik. Míg a jövedelmi adónál a mentes minimum általában 900 márka, addig a vagyonadónál a rendes alsó határ, a hol az adóztatás kezdődik, 6.000 márka. A kisbirtokos gazda, de még inkább a városi kis háztulajdonos s a kistőkés tehát előbb fizetne vagyonadót, mint jövedelmi adót. Ebben ugyan, a régi állapottal szemben, nem volna rosszabbodás, mert a föld-, épület- és iparadót a legkisebb vagyon után is kellett fizetni. De hogy a kis vagyon, melyhez személyes kereset nem járul, meg ne terheltecsék, egészen 20.000 márkáig mentesen marad az, ha az adózó jövedelmi

¹⁾ Be kell értnünk azzal, hogy Schäfflenek a Frankenstein-féle gyűjteményben »Die Steuern, besonderer Teil.« Leipzig 1897. megjelent műve 325. s k. l. utaljunk.

²⁾ A gyakorlatban ugyan nehézségeket szűl, de annyiban következetes a törvény ez intézkedése, a mennyiben az évközben mutatkozó többletet vagy hiányt nem tekinti a vagyon változásának.

adót nem fizet, vagyis, ha 900 márkát meghaladó jövedelemmel nem bír; sőt ezen túl is, egészen 32.000 márka vagyoniig, nagyon mérsékelt adótétel jó alkalmazásba azoknál, kik jövedelmi adó alá nem esnek, illetve annak négy első fokozatába tartoznak.¹⁾ A kis vagyon tehát, ha csak magában lenne adóalap, a lehető legnagyobb kedvezményben részesül: a létminimum igen tekintélyes magasságig emeltetik.

A jövedelmi adónál jelzett rendkívüli körülményeket (ld. fent a 23 l.) itt is — egészen 52.000 márka vagyoniig — legfeljebb két fokkal történő leszállítással — tekintetbe vesszük.²⁾ Egészen mentesek a nők, kik kiskorú családtagokat tartanak fel, az apátlan kiskorú árvák s a keresetképtelenek, a mennyiben vagyonuk 20.000 márkát el nem ér és jövedelmi adóalapjuk 1200 márkát túl nem halad. Megannyi méltánylást érdemlő egyéni viszonyok, melyek kiméltése külön igazolásra nem szorul.

Ha bővebben foglalkoztunk a két adó tárgyával és kivetési alapjával, annál rövidebbre fogjuk szabni az adókulcs ismertetését.

Mindkét adónál a fokozatok rendszere nyer alkalmazást, inkább megszokásból és a kivetők kényelmére, mintsem elvi okokból: a százalékos adókulcs nagyobb igazságosságát és szabatoságát általán elismerték. Egyébiránt a vagyonadónál nagyon egyszerű az adókulcs: fél ezeredrész³⁾ a fokozat alsó határát véve: tehát kezdődik 6000—8000 márka közt három márkával s pl. 200—220.000 márkánál 100 márkát tesz. Az adókulcs itt sem degressiv, sem progressiv, hanem változatlanul arányos, mit az adókulcs csekélységével s az egész adó alárendeltségével indokoltak. Ám a vagyonadó e tekintetben ellentétben áll a jövedelmi adónál helyeseknek ismert elvekkel.

¹⁾ Ezzel természetesen közvetve tekintetbe jő a gyermekek száma is, pl. egy 30.000 márka vagyonnal és 1200 márka jövedelemmel bíró 3 gyermekes családapa 9 m. jövedelmi és 14 m. vagyonadó helyett 6 m. jövedelmi és 4 m. vagyonadót fog fizetni.

²⁾ Pl. 40.000 márka vagyon mellett 18 m. helyett fizet 14-et.

³⁾ Ha a vagyon átlagos hozadékát az érték 4%-ára tesszük, a porosz vagyonadó a hozadék 1/25%-át teszi, vagyis megfelel ily adókulccsal bíró hozadékadónak. Ez adókulcs egyébiránt a törvény 48. §-a értelmében emelendő, illetve leszállítandó, hogy a kontingentált 35 millió márka bevétel eléérések.

A jövedelmi adó kulesa körül óriási viták folytak volt az 1890—1. évi országgyűlésen. A módosítások özönével szemben egészben, a kormány javaslata maradt meg az alsóbb fokoknál, de a magasaknál valami enyhe progressiot hozott be a képviselőház, a mit úgy is lehet tekinteni, mint a lefelé mérséklésnek alkalmazását a vagyonos osztályokra.¹⁾ Az elfogadott adótarifa 900—1050 márkánál 6 márka adótétellel, vagyis átlagos 0.62% adókulescsal kezdi, lassan emelkedve 3% -ig, mit 9500—10.500 márka adóalaphnál ér el 300 márkás adótétellel. E százalék, mely a javaslat szerint végig lett volna alkalmazandó, a törvény szerint csak 30.000 márkáig marad változatlan, onnét, 100.000 márkáig, lassan felemelkedik 4% -ra, helyesebben nagyon közel jár ahhoz.²⁾ Bármint nevezze el a tudományos terminologia a porosz jövedelmi adó e sajátos tarifáját: óriási fontosságú az a tény, hogy a nagy vagyonok (mert 30.000 márkától feljebb már jóformán csak fundált jövedelemről lehet szó) erősebb megterhelésének elve — egyenesen a kormány ellenére, — a képviselőház bizottságának kezdeményezéséből³⁾ bevonult a porosz egyenesadó rendszerbe, a hagyományos 3% -os adókules helyére. S az urakházának engedni kellett e pontban; csak egy nagy többséggel elfogadott híres resolutioval könnyíthetett conservatív lelkén. E határozat kimondja, hogy a későbbi adóreformban a progressio rendszerét érvényesíteni nem szabad, mit a vagyonadóreform meg is tartott, ellenben ugyanezen határozat 3. pontja, mely szerint a fundált jövedelem 4% -on felüli megadóztatása meg nem engedhető (unthunlich), a vagyonadó behozatalával máris meghaladott állásponttá lett.

Áttérve az adókivetés szabályozására: az új jövedelmi adó itt is nagy újítást létesített. A mitől még az 1884-ki reform alkalmával oly mereven tartózkodott a kormány: a

¹⁾ Így tekinti azt Wagner a Finanz-Archiv VIII. köt. 718. s. köv. 1.

²⁾ A 100.000 márkán túlemelkedő jövedelmeknél az alsó határösszeg után csaknem pontosan 4% , a felső határösszegeknél ellenben kisebb a tarifátétel. Így 100.000—105.000 márka jövedelem után 4.000 márka adó jár, tehát a felső határon 3.8% .

³⁾ A bizottságban a 4% -ig emelkedő adókules mellett 22 szavazat volt 6 ellen.

bevallási kényszer, most kellő biztosítékokkal övezetten, belekerült Miquel javaslatába s az országgyűlésen annak alkalmazása iránt csaknem teljes egyetértés uralkodott. Igaz, hogy a bevallási kötelezettség nem általános. A ki az előző évben 3000 márkát meghaladó jövedelem után fizetett adót, s a kit a kivető bizottság elnöke bevallásra hív fel (tekintet nélkül adóalapjára), tartozik a nagy jövedelmi ágak szerint (tőkéből, ingatlanból, ipar-, kereskedés-, bányászatból s egyéb haszonhajtó foglalkozásokból eredő jöv.) részletezve bevallani jövedelmét. Hogy a kisebb adózóktól nem kívánnak bevallást, azt részben az ily adózók tudatlanságával, részben azzal indokolták, hogy a kis bevallások tárgyalásával járó adminisztratív teher nem fizeti ki magát. Egyik érv volt az is, hogy a szegényebb adózók viszonyai egyszerűbbek, könnyebben áttekinthetők s a hatósági becslés itt kielégítő. De volt e megkülönböztetésben szociálpolitikai cél is: a nagy adózók erősebb bevonása, mely az eddigi hivatalos becslések mellett nem volt lehetséges. A hamisan bevalló ellen ugyanis más eszközöket lehet alkalmazni, mint az ellen, a ki engedte, hogy a hivatalos becslés sokszorosan alúl maradjon tényleges jövedelmén. Ez új szigort a kis adósokkal szemben alkalmazni nem volt szándéka a törvényhozóknak: az adóteher igazságosabb elosztása érdekében a kivetési reformot csak a nagyobb adózók ellen irányították. A bochumi adóper tanulságai¹⁾ fényesen bebizonyították, hogy ép ezek ellenében kell erőlesebb eszközökről gondoskodni: a bevallási kényszer s a büntető határozatok hamis bevallók ellen, továbbá a kivető hatóságok jogkörének tágítása mind e célra valók.

A bevallás elmulasztása, a törvény szerint, megfosztja a mulasztót a jogorvoslatok igénybevételétől, de e mellett azzal a pozitív hátránnyal is jár, hogy a kivetett adót 25%-kal emelik. Ezen eszközök nem feltétlen biztosítékok ugyan a bevallás kikényszerítésére, de módot nyújtanak a kivető bizottságnak arra, hogy a makacskodókat nagyon érzékenyen sújtsa.

¹⁾ E monstreper alkalmával kitűnt, hogy az adókivetés nemcsak rendesen 50%-kal alúlmaradt a valóságos jövedelemen, hanem ép a nagy jövedelmeknél volt botrányosan gyenge a hivatalos becslés.

Csak oly magasan kell megvonni az adóalapot, hogy (a 25⁰/₀-os pótlékkal) meghaladja az adózó jövedelmét: s az saját érdekében sietni fog a következő évben bevallást adni, hogy igénybe vehesse a jogorvoslatokat.

Egyébiránt a hamis bevallás a megrövidítésnek kitett adóösszeg 4—10-szeresével,¹⁾ legalább 100 márkával büntetetik; az adó pótlására vonatkozó kötelezettség pedig csak 10 év alatt évül el s az örökösöket is 5 éven át terheli. Jellemző, hogy az ily utólagos adóztatásnál az adót a hatóság állapítja meg s felelbezésnek nincs helye, hanem csak panasznak a pénzügyministerhez.

De nem annyira a büntetéssel való fenyegetés, mint inkább az adókető szervek széleskörű jogai vannak hivatva az adóalap helyes megállapítását biztosítani. A porosz reform két kető bizottságot teremt, az előkészítő s a tulajdonképi kető bizottságot; az elébbi csak 3000 márkáig terjedő jövedelmekről készít pontos ketési javaslatot. Mindkét bizottság működését megelőzi, vezeti s az egész ketési eljárás lelke az elnök. A községenként szervezett előkészítő bizottság elnöke a község előjárója, ki az első ketési javaslatot készíti az összes adózókra nézve. Hogy ezt tehesse, feladata minden adatot beszerezni, a mi az adóalany jövedelmének megítéléséhez szükséges s e jövedelem valószínű összegét, a négyféle forrás szerint elkülönítve egy táblázatba bevezetni. A kető bizottság elnöke, a Landrath vagy helyette megbízott kormánybiztos képviseli a kincstár érdekeit s ellenőrzi a községi előkészítő bizottság elnökét. 3000 márkáig végleg megállapítja az adóalapot, feltéve, hogy az előkészítő bizottság javaslatával egyetért. Ha nem ért egyet, valamint 3000 márkán felül: részletezett javaslatot terjeszt a bizottság elé. A bevallások helyességének megbírálására ő van első sorban hivatva; minden állami és önkormányzati hatóságtól felvilágosítást szerezhet az adózó viszonyait illetőleg s betekintheset a hatósági ügyiratokba. Ha a bevallást aggályosnak tartja, kihallgathatja az adózót, vagy egyszerűen oly javas-

¹⁾ Enyhébb a büntetés, nevezetesen 20—100 márkáig terjed, ha a körülményekből kivethető, hogy a helytelen, nem teljes bevallás vagy az adóköteles jövedelem elhallgatása tudva ugyan, de nem megrövidítési szándékból történt (66. §).

latot terjeszt a bizottság elé, mely véleményének megfelelő, de eltér a bevallástól. Utóbbi esetben a kivető bizottság köteles az adózótól felvilágosítást kérni; valamint akkor is, ha a bizottság kifogásolja a bevallást. Ha az adózó nem felel vagy az aggályokat el nem oszlatja, a bizottság tanúkat és szakértőket hallgathat ki, sőt egyéb kutatást is indíthat meg s ha ezek aggályait el nem oszlatják, a bevallás elvetésével megállapítja az adót.¹⁾ A bizottságokban egyébiránt az önkormányzati választott tagok többségben vannak a kormány által kinevezettek fölött.

Az állami érdekek képviselője még a felszólamlási bizottság elnöke is, kit a pénzügyminiszter nevez ki. Ennek kötelessége a kivető bizottságok elnökeinek ellenőrzése. Hatásköre annyival tágabb az adókető bizottságénál, hogy a tanú- vagy szakértői vallomások esküvel való megerősítését kívánhatja; az esküt a járásbíróság veszi ki. A felszólamlási jog az adózót és az adókető bizottság elnökét egyformán megilleti. További jogorvoslatul csak a közigazgatási bírósághoz intézett panaszt lehet igénybevenni, de csak lényeges alaki sérelmek vagy a fennálló jog nem alkalmazása vagy helytelen alkalmazása okából.

A kiegészítő vagyonadó kivetésénél annyiban van eltérés, a mennyiben az előkészítő bizottság helyett a közös kivető bizottság egy vegyes, részben kinevezett, részben választott becselő választmánya mond véleményt, mire a bizottság elnöke javaslatot készít. Az elnök és bizottság, valamint a felszólamlási bizottság hatásköre ugyanaz; vagyonbevallás nem kötelező, de ha az adózó benyújtja, annak ténybeli adatait el kell fogadni, hacsak előbb az adózó fel nem szöllítatott a kétségbevont adatok igazolására, mi itt is az ő terhére esik.

A porosz kivetési eljárás tehát elég biztosítékkal van körülvéve, hogy az egyenes adók alapjául szolgáló jövedelmet, illetve vagyont tényleg kipuhatolja, már a mennyire ez egyáltalán lehetséges az adott adómorál mellett. Különösen a kivető bizottság elnökének adott jogok fontosak e részben s csak az a hiánya a törvénynek feltűnő, hogy e kényes tiszttel

¹⁾ Ez alkalommal eltérhet az elnök javaslatától, de ezt egy megfelelő rovatban indokolnia kell.

egy közigazgatási tisztviselő van első sorban megbízva, a kinek sem szakképzettsége, sem elég ideje e szerep jó betöltésére nincs. Külön szakközeg kirendelése, mit a törvény megenged, segíthet e bajon.

A porosz egyenes adóreform bevált s ezzel a vezető német állam adórendszerének ez ága szilárd és teljesen modern alapra van fektetve. A szociálpolitikai reformtörekvések czélja: a gyengéken könnyítés, a nagy vagyonok erősebb megterhelése, legalább az egyenes adók keretében, megvalósult. Ám az egész államháztartást áttekintve, nem szabad felednünk, hogy a szóban forgó adók csak kis töredékét képezik az egyes polgárt érő közterheknek. Szemben az 1898/9. pénzügyi évre 170 millió márkával előirányzott egyenes adókkal: a birodalmi bevételeket alkotó vámok és fogyasztási adók kerek 700 millió márkányi előirányzatából erős 400 milliót számíthatunk Poroszország terhére. Túlnyomó jelentőségűek tehát a fogyasztási adók, melyek közt erős kenyérvámok, magas szeszadó vannak, ellenben a dohány adóterhe csekély. Sokkal inkább függ tehát a közterhek nagysága az egyes háztartás fogyasztási irányától, hogysem a bevételektől. A jövedelmi adó alul az ország lakosságának 70⁰/₀-ka mentes azon czímen, hogy az évi jövedelem a minimumon — 900 márka — alúl marad.¹⁾ Ám ezek a kisebb gazdaságok viselik a fogyasztási adók jókora részét, már a mint az adóáthárítás részben kiszámíthatatlan esélyei azt magokkal hozzák. E mellett az állami bevételek igen tekintélyes része, kerek 500 millió márka, az államvasutak tiszta hozadékára esik, nem is említve az állami jóságok tiszta bevételeit. Az utazás és szállítás olcsósága vagy drágasága tehát magában oly lényeges tényező, mely a porosz államháztartásban sokkal mélyebb nyomot vág, mint az egész egyenes adóztatás. A porosz

¹⁾ Az 1898/9-ki kivétel szerint az összeírt 32.348,765 lélekből mentes 21.208,543 oly személy, ki 900 márkányi jövedelemmel nem bíró háztartáshoz tartozik; adó alá, a többi kivétel levonásával, tényleg csak 9.817,761 egyén esett, kik 2.907,279 háztartás közt oszlottak meg. Ezeknek 87²⁹/₀-ka 3000 márkán alúli jövedelem után adózott, bár csak 28⁵⁶/₀-át szolgáltatva az adó egész hozadékának, míg a 66.744 főre rugó 9500 m. túli jövedelemmel bíró nagy adózók az adó 45⁹⁵/₀-át viselték.

jövedelmi adó például csak épen arra futja, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium kiadásait fedezze,¹⁾ s az egész egyenes adóztatás csak 12⁷/₀-át adja az állami bevételeknek.²⁾

A közterhek megoszlásánál egyébiránt az államháztartáson kívül az önkormányzati terhek is mérlegelést kívánnak. A tárgy nagysága nem engedi, hogy arra itt kitérjünk. Az új porosz községi adótörvény, az 1893. évi július 14-iki, codifikálta a közterhek e részét s a hozadékadóknak átengedése a községek javára, az illetékek és járulékok kiterjesztése mérsékelni fogja az eddigi pótagóztatást, mely az ország nyugati iparos városai-ban a jövedelmi adó többszörösét tette.³⁾ Hogy az egyre fokozódó községi terhek hogyan oszlanak meg, az most már attól függ, minő irányban használják fel a községek széleskörű adóztatási jogukat, illetve minő irányba fogja terelni az állam ezeket e joguk felhasználásában. Az a socialpolitikai irányzat azonban, mely a porosz egyenesadók gyökeres átalakításánál érvényesült, máris érvényre emelkedik a községi terhek elhelyezésénél is s ezzel kiegészíti az állami adóztatás reformját.⁴⁾

A porosz adóreformtervezetek egyike, az örökösödési adóra vonatkozó, nem nyerte meg a képviselőház hozzájárulását. Nevezetesen nem sikerült keresztülvinni az egyenes ág s a házastársak megadóztatását, mi a Miquel-féle program egyik nagy elvi jelentőségű pontja volt. Így tehát a német államok túlnyomó nagy részét jellemző kímélése a haláleset folytán birtokost

¹⁾ E ministerium 1898/9-évi előirányzata 129⁹⁶ millió m.

²⁾ Wagner Adolfnak legeslegújabbán (1899. május) megjelent »Die deutsche Besteuerung des 19. Jahrhunderts. I. Halbband« (Finanzwissenschaft. IV. Th. Specielle Steuerlehre) 58. l., a hol, valamint az előző és következő lapokon felettebb tanulságos összehasonlításokat találunk Poroszország e századbeli adóztatásának főbb elemeiről s a bevételek általános fejlődési irányáról. Röviden összefoglalva: az általános forgalom (vasút, posta, bélyeg) s a tömeg fogyasztása az, a mire a századvégi porosz államháztartás fektetve van.

³⁾ Az 1892. évi reformjavaslat indokolása szerint 1891/2-re a 205 nagyobb városban, 10,000 lakoson felül, a föld- és házadó átlag 67⁰/₀, a jövedelmi adó 164⁰/₀ községi pótlékot viselt. Előbb 3—4—500⁰/₀, sőt 650⁰/₀ pótlék is fordult elő.

⁴⁾ Statisztikai adatokat állít egybe Wagner idézett legújabb műve 92. s k. lapjain.

változtató vagyonnak megmaradt. Ebben az u. n. socialpolitikai reform egy nagy hézagát kell látnunk, a melyet nem feledtethet el a $\frac{1}{2}$ pro millet túl nem lépő vagyonadó behozatala.

II. Más német államok.

Szászország. A porosz reformok vonzerejét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az a nagy német állam is csakhamar megindult azok után, amelynek egyenes adórendszere eladdig mintául szolgált volt. Szászországban a hetvenes években a hozadékadók kiegészítőjeül behozott jövedelmi adó már rég fő egyenesadóvá lett; mellette csak a régi földadó maradt meg, az is leszállított mértékben s ennek felét is átengedték 1886-ban az u. n. iskolaközségeknek. A bevallási kényszert a jövedelmi adónál már 1878-ban alkalmazták: úgy, hogy a szász adórendszer sok tekintetben már másfél évtizeddel megelőzte a porosz reformokat. Mindazáltal már 1894-ben törvényynyé vált (1894. márczius 10-ki törv.) egy novella, mely a porosz adókulcsot utánozva, lényegileg emelte a nagyobb jövedelmek terhét. A kormány a jövedelmi minimumot, mely adó alá esik, 300 márkáról 500-ra akarta emelni, indokolva e javaslatát azzal, hogy ekkép az adózók egy harmada felszabadulna s így az adókiivetési és beszedési költségek megfelelő része is elesnék s a kincstár még sem veszítené többet, mint (a legújabb eredmények szerint) nem is egészen $2\frac{0}{10}$ -át az adóbevételeknek.¹⁾ Az országgyűlés azonban csak 400 márkáig ment fel a létminimumnál. Ez a porosz minimumon lényegesen alúlmarad ugyan, de a szász jog szerint — ellentétben a poroszszal — nem lévén a családtagok adója a családfőéhez hozzáadandó, az alacsonyabb minimum nem okoz oly nagy különbséget, mint egyenlő rendszer mellett okozna s a mint az a be nem avatottnak feltűnik.

¹⁾ A 300—500 márka jövedelem után adózók száma 1886-ról 1892-re 500.353-ról 463.830-ra, az adóeredmény 389 ezer márkáról 372 ezerre szállt alá és százalékokban 1892-ben már csak $1\frac{6}{10}\%$ -át tette az összes befolyt adónak.

Az adókulcs különben a régi törvény szerint is nagyon alacsony volt a kis jövedelmeknél s az maradt most is. Négy-ötszáz márkánál az adótétel 1 марка, vagyis átlag nem egész negyedszázalék. Lassan emelkedve, eddig 5400 márkánál elérte a 3%-ot s azontúl változatlan maradt. Most, egészen 8800 márkáig, alul marad azon; innét 25.000 márkáig változatlanul 3% s attól ismét emelkedve, egészen a porosz minta szerint 100.000 márkánál elér 4%-hoz. A nagyobb jövedelmek erősebb megadóztatása tehát keresztül van víve; a másik oldalon az egyéni és családi viszonyok nagyobb tekintetbe vételét teszi lehetővé az az újítás, mely szerint rendkívüli megterhelhetőség eseteiben 5800 márkáig terjedőleg (az eddigi 3000 марка helyett) nem 1, hanem 3 fokkal lejjebb lehet szállni az adó-kivetésnél.¹⁾ A gyermekek felnevelése által okozott rendkívüli megterhelhetőség is idetartozik, ellenben nincs joga az adózónak minden egyes gyermek után levonni egy részt a jövedelemből, mint azt Poroszországban láttuk. E különbséget is azzal indokolták, a mivel a magasabb minimumot, hogy t. i. az önálló vagyonnal vagy keresettel bíró családtag jövedelme nem szaporítja a családfő adóalapját. Ez a már keresetképes szegényebb sorsbeli gyermekeknél különbséget tesz ugyan, de ép a középosztálynál, hol nagyon későn lesz a gyermek önállóvá, rendesen semmit sem segít a családfőn, s így e pontban Szászország még Poroszország mögött is messze elmarad.

A novella egyébiránt érvényben hagyta az adókivetésre vonatkozó rendelkezéseket, amelyek tekintetében a szász jövedelmi adó különben is egyrészt előbbre volt az új porosz adónál. A bevallási kötelezettség már 1600 márkánál kezdődik s a kivetést az adófelügyelő, tehát állami szakközeg vezeti,²⁾ ki

¹⁾ Ily esetben 700 марка jövedelemig most már teljesen ment marad az adótól, holott erre azelőtt nem volt mód. Egy 5800 марка jövedelmet élvező adózó adója pedig 144 márkáról leszállítható 96 márkára.

²⁾ Jellemző, hogy az új törvénysszövegben is bentmaradt az a hirdeti pont, hogy az adófelügyelő az adózó vagyoni viszonyairól lehető teljes adatokat szerezzen, amennyiben az »e viszonyokba való mélyebb behatolás nélkül« (ohne tieferes Eindringen) lehetséges. A porosz új törvény e pontot joggal elhagyta.

együttal a kivető bizottságok elnöke. Az adófelügyelő rendkívül fontos joga, hogy az adózótól írásbeli vagy szóbeli felvilágosítást kiyánhat, amit ha az megtagad, a bizottság által megállapított adó ellen nem felelbezhethet. Ugyanily hatása van a bizottság által kívánt felvilágosítás megtagadásának. A jogorvoslatok rendszere lényegileg az, mi a porosz jövedelmi adóé, csak hogy harmadik fokon a pénzügyministerium ítél a törvényesség és alakiség kérdéseiben.

Ám a szász kormány messzebbmenő javaslatokkal is állott elő: oly javaslatokkal, melyek egészen a porosz mintára készülve, a földadó maradványát az önkormányzati szervezetnek juttatni s helyébe 10.000 márkától kezdődő, a porosszal egyenlő ($1\frac{1}{2}$ pro mille) adókulcsal bíró vagyonadót s ezenfelül progressiv örökösödési és ajándékozási adót kívántak léptetni. E javaslatok azonban az 1898. évi országgyűlésen elbuktak,¹⁾ daczára annak, hogy a II. kamara a vagyonadót elvben már 1893/4. évi ülészakában elfogadta volt. A parlament pénzügyi bizottságának többsége jelentésében többek közt kifogásolta azt, hogy a tervezett vagyonadó nem progressiv; de tán legnagyobb és legalaposabb kifogás az volt, hogy a községi adóztatás joga nincs rendezve s a nélkül, hogy az, mint Poroszországban történt, a vagyonadójavaslattal egyidejűleg tisztáztatnék, nem lehet az egyenesadók rendszerét betetőzni. A szász községek főbevételi forrása tényleg az állami jövedelmi adóra vetett pótdadó, mi ez állami adó hátrányára, a bevallási hajlam rovására üt ki. Általában ki kell emelni, hogy Poroszországgal egybevetve, az egyenesadók Szászországban sokkal nagyobb szerepet játszanak,²⁾ már csak az állam eredeti bevételeinek csekélyebb aránya folytán is, s így a jövedelmi adó ott fokozott jelentőségű marad. S bizonynyal idők jele, hogy ez adónak további progressiv fokozását a II. kamara 1898-ban

¹⁾ A vagyonadót a II. kamara 51 szóval 25 ellen, az I. kamara egyhangúlag elvetette.

²⁾ Az 1898. évi költségvetés szerint az egyenes adók 327 millió márkát adnak, az államvasut 333 milliót, mihez még vagy 7 millió jó az állami jószágok és erdőkből, leütve a hiányt mutató bányá- és kohóműveket.

igen nagy többséggel elfogadta,¹⁾ bár e határozat az I. kamara magatartásán hajótörést szenvedett. Az adótehernek az erősebb vállakra való áttolása, mely Szászországban az 1894. évi reformmal megindult, bizonyynyal nem marad abba, habár az 1897. évi kormányjavaslatok csütörtököt mondtak is.

Baden. Részben keresztülvéve, nagyobb részben tárgyalás alatt van az egyenesadók reformja a kis Badenben, hol az ismert agrárpolitikus, Buchenberger áll a pénzügyek élén. A jövedelmi adónál, mely a porosz reformot csak hét évvel megelőzőleg hozott be, az 1894. évi novella a szövetkezetek és kölcsönösségen alapuló biztosítótársaságok felmentése s az adótarifa módosítása által végzett figyelemreméltó munkát. Az utóbbi módosítás azzal a fontos eredménnyel jár, hogy az adóprogresszio 200.000 márkánál ér csak véget, hol is az adóláb 3:50%, az előbbi 2:50% helyett.²⁾ Itt tehát a porosz elvet még fokozottabban alkalmazták: az eddigi 30.000 márkás felső határt 200.000 márkával s amattól kezdve 400%-kig emelkedő arányban magasabb adótétellel cserélve fel.

Ám a badeni egyenesadórendszerben a jövedelmi adó bár fontos, de nem épen főszerepet játszik, mintegy felét adva³⁾ ez adónemek hozadékának. Fennáll még ott a föld, épület, ipar tőkeértékek után igazodó adója és a tőkekamatadó. A Buchenberger által 1896-ban előterjesztett emlékirat⁴⁾ szerint ez adók a mintegy azokból összetett vagyonadóval lennének helyettesítendőek, végeredményében úgy, mint az Poroszországban tör-

¹⁾ A II. kamara ugyanis a mutatkozó hiány fedezésére a jövedelmi adó oly emelését fogadta el, melynél fogva a 30—100.000 márká jövedelem után járó adótételek 10%-kal, a 100.000 márkán felüliek 20%-kal emelkedjenek. E határozat mellett szavazott 48, ellene 23 képviselő. Nem nehéz kiszámítani, hogy e kulcs szerint a 100.000 márkán felüli jövedelemmel bírók állami adója 4% helyett 4:8%-ra rúgott volna.

²⁾ Az adókulcs meghatározása sajátos adóalapszámításon nyugszik; az adó százalékát a költségvetés megállapításakor határozzák meg. A novella előtt 2:5%-os kulcs mellett 500 márkától 30.000 márkáig 0:5%-tól 2:5%-ig terjedt az adókulcs.

³⁾ Az 1896/7. évi költségvetés szerint a jövedelmi adó 53%-át nyújtja az egyenesadóknak; 1891/3-ban még csak 46—47%-át adta.

⁴⁾ Közli a Schanz-féle Finanz-Archiv, 1896. évi XIII. évf. 1. köt. 408. s. k. l.

tént. Az 1895/6. évi országgyűlésen a képviselőház hozzájárult e tervhez, de az I. kamara tiszta hozadékadók mellett nyilatkozott. Nem érdektelen, hogy a badeni kormány erre 12 községben próbafelvételt rendezett; a föld hozadékkatasterét kísérletkép elkészítette s az így nyert tapasztalatok alapján ismételtén és még élesebben a hozadékadók ellen nyilatkozott.¹⁾ A minister újabb, 1897. évi emlékirata némi módosításokkal fentartja a vagyoadó tervét, s azt részletesebben kidolgozza. Eredeti eszme e vagyoadótervezetben az, hogy a földművelés üzleti tőkéje is kivételnek az adó alól, s erre, valamint a háztartási kellékek és ilyenmő ingók mentességére való tekintettel viszont az adósságok levonása erősen korlátoztatnék, csak azok felére terjesztetvén ki a leszámítás kedvezménye. Ez a tisztán mechanikus megoldása az adósságlevonás problémájának nem állja ki a bírálatot s azt a fontos hatást, melyet a vagyoadó az adóteher eloszlására gyakorol azzal, hogy az eladósodott adóalanyt megkíméli, nem engedi érvényesülni. A hozadékadók bukását csak azon az áron lehet előidézni, ha helyettök valóban igazságosabb tehereloszlást teszünk.

Hessen. E kis nagyfejedelemség 1895. évi adóreformja szintén porosz mintára készült. Igaz ugyan, hogy az 1884. évi jövedelmi adónovella, tíz évi küzdelem eredménye, sok oly intézkedést tartalmazott, mely közel jár az új porosz vezéreszmékhez. Ekkor vonták be a részvénytársaságokat a jövedelmi adó alá, ekkor mentették fel az alól az 500 márkán aluli jövedelemmel bírókat s alkalmaztak mérsékelt progressiót

¹⁾ A tiszta hozadék kiszámítására mindegyik községben 5 tagú bizottságot szerveztek; a járás adófelügyelője volt az elnök, a kör mezőgazdasági tanítója, egy kirendelt szakember s a község polgármestere és egy polgára vett benne részt. A lelkiismeretesen előkészített s a nagy tekintélyű minister szerint »az objectiv megbízhatóság elérhető legnagyobb mértékével« bíró felvétel igen feltűnő ellenmondásokat rejt magában. A rosszabb minőségű szántóknál a becslés negatív hozadékot vagyis hiányt mutatott ki s általában oly ugrások és eltérések voltak, hogy az eredményekre építeni nem lehet. Az üzem gyors átalakulása, mely korunkat jellemzi s a technika gyors fejlődésével jár, hamarosan hasznavehetlenné teszi a hozadékkatasteret. Buchenberger tehát teljes nyomatékkal ellenzi a hozadékkataster s a birtok folyó értékének szabad becslésével kívánja helyettesíteni s ezzel a vagyoadórendszerbe beleilleszteni.

egészen 20.000 márkáig.¹⁾ Ugyanakkor egészítették ki a hozadék-adórendszert a tőkekamat adóval. Ám a közvélemény időközben megérezt a további progressio s a bevallási kényszer behozatalára, s az I. kamara, mely még 1893-ban meghiusította a reformot, engedni volt kénytelen. A tárgyalásokat nagyon megnehezítette az a körülmény, hogy a fennálló reáladók s a községi adóztatás átalakítása is előtérbe nyomult s erős párt képződött arra, hogy a jövedelmi adójavaslat csak e reformokkal kapcsolatban emelkedjék törvény erejére. Ám sikerült a megegyezést végre is létrehozni²⁾ s az 1895. évi június hó 25-iki törvény lényegesebb újításai egészen összhangban vannak a porosz jövedelmi adótörvénnyel. Az adó alá eső jövedelemből levonható Hessenben a betegsegélyző, baleset, aggság és rokantság ellen biztosító, özvegy-, árva- és nyugdíjpénztárakba befizetett díj, alapúljon a befizetés akár törvényen, akár szabad szerződésen, levonhatók továbbá 400 марка erejéig az életbiztosítási díjak, mi teljesen megfelel a porosz novella újításának. Az adókulcs az 500 márkától 1700 márkáig terjedő jövedelmeknél egy csekélységgel mérsékeltetett;³⁾ sokkal lényegesebb az a változás, hogy az adókulcs többé nem állapodik meg 20.000 márkánál, hanem 44000 márkán túl változatlan hányaddal emelkedve, az igen nagy jövedelmeknél egészen megközelíti a 4°/_o-ot;⁴⁾ a mérsékelt progressio tehát lényegileg a poroszhoz hasonlít.

Kisebb arányokban, mint a porosz novella, mert csak 2600 марка jövedelemre szorítva, veszi tekintetbe az új hesseni törvény az adózók szolgáltatási képességét érintő rendkívüli körülményeket, melyeket azonban nem részletez, hanem a kivető

¹⁾ Az adókulcs az 1894. évi kivetés szerint 500 márkánál 0'96°/_o-ot tett s lassankint felemelkedett 2'56°/_o-ra, a kivétési alap kiszámítása a badenihez hasonló volt.

²⁾ A javaslat vizontagságait s nevezetesen a két kamara tárgyalásainak menetét tüzetesen ismerteti Glässing a Schanz-féle Finanz-Archiv 1895. évi I. kötetében: »Der neueste Stand der Reform der direkten Steuern in Hessen« cím alatt.

³⁾ A törvény idevágó 45. §-a kimondja azt, hogy az évi pénzügyi törvénynek fenn van tartva az alsó 3 osztály (900 márkáig) teljes felmentése, mi szintén engedmény a porosz mintának.

⁴⁾ Az 1896—97-ben alkalmazott kivétési kulcs alapul vételével.

szervekre bizza azok megállapítását. A leszállítás két osztálynál többet nem tehet; 600 márkán aluli jövedelemmel biróknál teljes adómentességre ad igényt. Ellenben kimaradt a porosz mintára tervezett, ú. n. gyermekparagaphus,¹⁾ nem ugyan elvi. hanem pénzügyi szempontból, nehogy a bevételek megcsappanjanak.

A bevallási kötelezettség, mely egészen új, feltétlenül csak a 2600 márkán túlmenő jövedelmekre hozatoft be, de felhívásra mindenki köteles bevallani jövedelmét, a jogorvoslatok elvesztésének terhe alatt. A kivetés biztosítékait, sőt a harmadik fórumot is — most a közigazgatási bíróság — a porosz mintára szabályozták.

Az adóreform ügye ezzel még befejezve nincs. A községi adóztatás reformja napirenden maradt ép úgy, mint a hozadékadókkal való elbánás kérdése. Az I. kamarában azt az indítványt, hogy a tárgyi adókat a községeknek engedje át az állam, ugyanannyi szavazat pártolta, mint a mennyi ellenezte. A porosz minta tehát vonz, bár annak csak teherkönnyítő része nyeri meg első sorban a kedélyeket. De az állami érdekek a fél munkát nem engedik meg: az egyenesadók rendszerének kiépítése újabb teher nélkül nem képzelhető.

E nézetünk²⁾ helyességét fényesen igazolja az a reformjavaslat, melyet a kormány legújabban, 1899. január havában, terjesztett az országgyűlés elé. E javaslat gyökeres újítást akar. A jövedelmi adót a nagyobb jövedelmeknél fokoznák: 10,000 márkán túl minden 10,000 márkánál 0.10%-kal emelkednék az adókulcs. A hozadékadókat vagyonadó helyettesítené, még pedig olykép, hogy annak tárgya minden vagyon, melynek tiszta állománya 3000 márkát meghalad. A tervezett vagyonadó mérsékelt adókulccsal bírna: kezdődne átlagban nem egészen fél-ezredrésszel, de lassankint emelkedve, nagy vagyó-

¹⁾ Még 1893-ban a képviselőházi bizottság többsége a 14. éven aluli családtagok mindegyike után 50 márka levonást, három gyermektől kezdve egy osztálylyal való lefokozást kívánt.

²⁾ Az előző sorok megírása után érkezett a Jahrbücher für National-oekonomie und Statistik III. folyama 17. kötetének 2. füzeté, mely röviden vázolja az új tervezetet. (Volkswirtschaftliche Chronik, Januar, 1899. 16—17 S.).

noknál azt jóval meghaladná. Íme tehát oly reform, mely a progressiók dolgában túlmegy mintaképén, a porosz egyenesadó-reformon, azonban attól erősebb fiskális jellegével is elütne. A középjövedelmek s a kis vagyonok terhe ugyanis súlyosabb, mint ott: de nem szabad feledni, hogy a hozadékadók elejtése az állami adóterhet végeredményében lényegesen csökkentené s a legkisebb vagyon és jövedelem teljes mentessége nagyon is súlyosan esik a mérlegbe.

Württemberg. A délnémet államok közül Bajorország csupán az, mely mereven kitart a hozadékadók rendszere mellett; ¹⁾ nyugati szomszédja, Württemberg, hosszasan foglalkozott a jövedelmi adó behozatalával s bár a reform az utolsó ülészakon megbiusult is, a parlament tárgyalásai kétséget kizárólag bizonyítják, hogy a talaj arra elő van készítve s csak rövid idő kérdése, hogy a progressiv általános jövedelmi adó törvénybe iktattassék.

A dolgok ily állása mellett csak röviden érintjük, hogy a württembergi egyenesadórendszer elemei: a föld, épület és iparadó, továbbá tőkekamat- és ú. n. részleges jövedelmi adó, mely utóbbi a munkabérre, fizetésekre s a liberális foglalkozásokra vetett adó. Az első három adó katasteren, a két utóbbi bevalláson alapul. E rendszer ellen már 1889-ben megindult a mozgalom a parlamentben. Az 1895-ben beterjesztett javaslat szerint a négy első helyen nevezett hozadékadó megtartásával, bár mérséklésével kiegészítő, általános jövedelmi adót hoztak volna be, az 500 márkát meg nem haladó jövedelem menten hagyásával. A hosszas tárgyalások végre is azon szenvedtek hajótörést, hogy a két kamara nem tudott megegyezni az új jövedelmi adó legmagasabb kulcsa felett. Egy nem épen lényeges ponton mult tehát a fontos reform sorsa. Az 1898. évi ülészakban ugyanis a II. kamara 50.000 márkától feljebb 5⁰/₆-os adót akart. Az első kamara végső engedménykép elment 4¹/₂⁰/₆-ig; magasabb terhet a legnagyobb jövedelmekre sem fogadva el. A népképviselők azonban, a magok részéről, haj-

¹⁾ A legújabb, még tárgyalás alatt álló revisio-javaslat az ú. n. jövedelmi és tőkekamatadónál a létminimum kiterjesztése, a progressie fokozása, a rendkívüli súlyos viszonyok tekintetbevételé által igyekszik személyiebbé és igazságosabbá tenni a régi adórendszert.

landók voltak ugyan engedni a közép jövedelmek adókulcsából s a $4\frac{0}{10}$ -ot csak 25.000 márka jövedelemtől szedni, de megmaradtak a mellett, hogy 100.000 márka jövedelemtől kezdve $5\frac{0}{10}$ -os kulcsot alkalmaznak, holott az urak háza e ponttól $4\frac{1}{2}\frac{0}{10}$ -ot kívánt s a $4\frac{0}{10}$ -os kulcsot is csak 60.000 márkánál volt hajlandó alkalmazni. Utoljára az első kamra bizottsága hajlandó lett volna bevenni az $5\frac{0}{10}$ -os kulcsot is, de csak 200.000 márka jövedelemtől: a plenum azonban megmaradt a $4\frac{1}{2}\frac{0}{10}$ -os maximalis kulcsnál. A képviselőház e pontban nem akart alkudni s így a jövedelmi adó behozatala Württembergben egy félszázalékon akadt fenn. Egyelőre tehát Württemberg még Bajorország oldalán megmaradt a hozadékadók talaján, éles ellentétben a Németbirodalom egyéb államaival. Ám a jövedelmi adójavaslat három éves parlamenti tárgyalása eléggé megmutatta, hogy nemcsak a kormány, hanem a parlament többsége is, mindkét házban akarja a modern jövedelmi adó behozatalát. A két ház alkotmányos küzdelme utoljára már tisztán csak az adókulcs nagyságára s arra szorítkozott, hogy az évi pénzügyi törvény keretében az adólabát mennyiben lehessen módosítani: a létminimum, a progressio elve, a személyi viszonyok tekintetbevétele, a bevallási kényszer, (a javaslat szerint 2100, a kamara határozata szerint 2500 márkától) annak s a bevallás jóságának biztosítékai, valamint a jogorvoslatok rendszere ellenmondásra nem találtak. Csak rövid idő kérdése tehát, hogy Württembergben a jövedelmi adójavaslat diadalmasan feltámadjon.

A *kikötővárosok*. Nem foglalkozhatván egyenkint az apró német államok adóreformjaival, csak a nagy városállamokra vetünk egy pillantást. Indokolja ezt az az ismert sociologiai törvény, hogy a városok haladnak a fejlődés élén s ott veti előre árnyékát a jövő. A Németbirodalom északnyugati partjain fekvő három nagy kikötőváros a nemzetközi forgalom megannyi gócpontja s csak természetes, hogy egyuttal a socialis reformok előkelő küzdőtere is. A mi ott történik, abban méltán keressük az idők jeleit.

Évtizedünk változást hozott a jövedelmi adónál Hamburgban és Brémában. Az utóbbi helyen a módosítás, melyet egy 1895. évi törvény hozott, mérsékli az adókulcsot 12.000 már-

káig, azontúl pedig fokozza, az által, hogy a 4%-ot meghaladó adóterhet a nagy jövedelmekre rakja. Fontosabb a hamburgi reform. Az 1895-ki novella ott a létminimumot 600 márkáról a porosz színvonalra, 900 márkára emelte fel, a maximális adókulcsot pedig többé nem 10.000 márkától, hanem csak 50.000 márkától alkalmazza. Leggyökeresebb újítás azonban az, hogy nagy családnál egészen 500 márka jövedelemig nagyon jelentékenyen leszállították az adót. Ha a családfő, a maga személyét beleértve, négy családtag ellátásáról gondoskodik, 2000 márka jövedelmig csak felét fizeti az adótételnek, 200—5000 márka jövedelem mellett pedig egynegyeddel kevesebbet. Ha pedig hat családtagról gondoskodik, 2000 márkáig csak egynegyedét, azon túl felét fizeti a rendes adótételnek. Oly messzemenő kedvezmények ezek, melyek a szegény és a kisebb középosztály megterhelésén lényegesen könnyítenek.

A kikötővárosok ez évtizedbeli adóreformja közt azonban nem kevésbé jellemzők az örökösödési adó módosításai. Mint tudva van, a német államok adórendszerének ép az örökösödési adó a gyenge része. Rendesen csak az oldalágak s az idegenek terhelvék ez adóval. A három kikötőváros közül is csak Hamburg adóztatta volt meg a felmenőket; a házastárs és lemenők ott is mentesek voltak. A folyó évtizedben mindhárom város új örökösödési adótörvényt hozott. Ezek közül inkább codificatio jellegével bír a bremai 1895. évi törvény, mely az adó körét nem terjeszti ki, de megengedi az ingatlan realizálásával járó költségek s az azt terhelő zálogjogos tartozások levonását. Sokkal nagyobb változtatásokat hoz a lübecki 1896. évi örökösödési adótörvény. Az eddig mentes lemenőket s a gyermektelenül hagyott házastársat, valamint a felmenőket bevonja az adó alá és pedig 1%-os kulcsot alkalmaz a házastársnál és lemenőknél az unokáig; utóbbinál akkor, ha örökhagyó gyermeke még él, 3% az adó; ugyanez adókulcs érvényes a távolabbi leszármazókra s a felmenőkre. Testvérek 4%-os, harmadizú oldalrokonok 8%-os, távolabbiak s egyéb örökösök 10% adót fizetnek, tehát elég magas, az eddigieket részben felülmúló tételek. Nem kevésbé jellemzők azonban a socialpolitikai jellegű mentességek. Hogy minden örökség vagy hagyomány 200 márkáig mentes, az alig érdemel említést; érdekes azon-

ban, hogy az évjárulékok és táppénzek, a mennyiben azok a részesítettek életfentartására szükséges összeget meg nem haladják. Lemenők és házastárs nem fizetnek adót a házastársi czikkek, bútorok, ruha- és fehérneműk után, bármily nagy legyen is különben a hagyaték. Lemenők úgy, mint felmenők és házastárs mentesek, ha örökrészők 4000 márkát meg nem halad; kiskorú gyermekek, sőt általában a keresetképtelen gyermekek és házastársak mentességének határa 8000 márka. Különös kedvezményben részesülnek az örökhagyó háztartásában élt és szolgálatában állott egyének; kik 2000 márkáig nem fizetnek adót. Megannyi rendelkezések, melyek az örökösödési adó keménységét enyhítik s a szegényebb osztályoknak válnak javára.

A hamburgi új örökösödési adó, mely 1894-ből való, de legeslegújabbán az 1898. deczember 19-ki törvénnyel módosított: mai alakjában nagyon hasonlít a lübeckihez. Az adó a lemenőket is terheli, 1°/_o-kal a gyermekeket, 3°/_o-kal az összes többi lemenőket, egyebekben az adókulcs hasonló a lübeckihez. A háztartási tárgyak, bútorok, ruha- és fehérneműek csakis gyermekeknél mentesek. Le- és felmenők javára 5000 márkáig, kiskorú és keresetképtelen gyermekeknél 10.000 márkáig terjed a mentesség. Az 500 márkát meg nem haladó örökrész vagy hagyomány feltétlenül mentes; az örökhagyóval egy háztartásban élt személyeknél pedig 1000 márkáig terjed a kedvezmény. Egyidejűleg kiképzí a reform az ajándékozási adót, mely természetes függeléke az örökség megadóztatásának.

III. Németalföld.

Évtizedünk adóreformjai közt tán egy sincs, mely olyanira az u. n. elméletnek, a tudományos irodalom hatásának volna tulajdonítandó, mint a németalföldi reform. Megteremtője, a nagy közgazdasági theoretikus, Pierson, volt egyetemi tanár, ki a Németalföldi bank elnöki állását s az azzal járó dús jövedelmet igazi hazafiúi kötelességérzetből cserélte fel a ministeri székkal, hogy reformeszméit megvalósíthassa. Az igazságosság nevében, a túlterhelt szegényebb osztályok javára az

egész adórendszert átható újításokat tervezett és három évi ministersége alatt, 1891—94. azok jó részét keresztülvitte s tán az egész nagyszabású reformot kiépíti, ha a ministerium a választói jog kiterjesztésének kérdésében, tehát egészen idegen okból el nem bukik.

A fogyasztási adókon véghezvitt újításokra nem terjeszkehdhetvén ki,¹⁾ csak az 1892-ben törvénynyé lett vagyonadó s az 1893. évi u. n. jövedelmi adót tárgyaljuk részletesebben, érintve egyidejűleg a többi egyenes adón véghezvitt módosításokat.

A németalföldi egyenes adórendszer, melyet Pierson gyökeres műtétnek vetett alá, lényegileg a francia rendszer utánzata volt. A földadó, beleértve az épületadót, a kereseti adó, e külső ismertető jelek szerint irányuló adó s az u. n. személyi adó voltak annak tagjai. A személyi adónál a lakás bérértéke egyforma hányaddal vétetett kivetési alapul, mi ez adóból nyilván nagyon igazságtalan fogyasztási adót csinált. Mindezen adók erősebben sújtották a kis adóalanyt, mint a vagyonos osztályokat.

Az adóreform legfontosabb terméke az új általános vagyonadó, mely a fundált jövedelem megterhelését végzi, míg a nem fundált jövedelem az új keresetadó, mint részleges jövedelmi adó alá esik. A kettő együtt hivatva van mindennemű jövedelmet teljesen utolérni és pedig Pierson felfogása szerint igazságosabban, mint az általános jövedelmi adó, mint főadó az ahhoz fűzött vagyonadóval. Ez eszmemenetre alább visszatérünk, de már itt ki kell emelnünk, hogy a németalföldi vagyonadó nem kiegészítő adó, hanem főadója a birtokkal kapcsolatos mindennemű jövedelemnek.

Alanyai csak physikai személyek és pedig csakis azok, kik az országban laknak.²⁾ Tárgya a tiszta vagyon, ingó úgy mint ingatlan. Kivétel van a bútorzat, ruházat, élelmiszerek, arany-ezüstnemeük javára, a mennyiben ezek a háztartáshoz

¹⁾ Pierson kezdeményezésére eltörölték a szappanadót, mely a leginkább használt szappanok árát 30%-kal emelte s egyharmadára szállították le a sóadót. Viszont igen csekély mértékben, 5%-kal, emelték a szeszadót.

²⁾ Az országban nem lakó egyének fundált jövedelmét a kereseti adó van hivatva utolérni.

tartoznak; ugyanezen feltétel alatt ki vannak véve a tudományos és műtárgyak is; e részben tehát még a porosz törvényen is túl megy a németalföldi, azzal az indokolással, hogy a tudományokat és művészeteket pártolni kell adómentesség útján is. Magában véve nem helytelen eszme, ha már a háztartási luxus megterhelése ez adóval nem mutatkozik czélszerűnek. Nem tekinti még vagyonnak a törvény az életjáradékok¹⁾ és nyugdíjakra való jogot, folyó életbiztosításról szóló kötvényeket s a mások haszonélvezete alatt álló jószágokat,²⁾ viszont természetesen nem engedi levonni a vagyonból a biztosítási díjakat,³⁾ nyugdíj- és életjáradékigény megszerzésére befizetett összegeket.

Az adókimutatás alapjául elvileg a forgalmi érték szolgál ugyan, de a művelés alatt álló föld, valamint a házak javára határozott kedvezmény áll fenn. Ezek ugyanis a katasteri hozadék 20-szorosával becseltetnek, mi 5⁰/₁₀₀-os kamatlábnak felel meg, holott 4⁰/₁₀₀ kamatláb és így 25-tel való szorzás is nagyon mérsékelt kivetési alapot szolgáltatott volna.⁴⁾ Nem szabad azonban feledni, hogy a németalföldi ingatlanokat elég jelentékeny földadó is terheli, ami itt tekintetbe veendő, bár, Pierson sajátos felfogása szerint, az már amortizált dologi teher jellegével bir s mint ilyen, adónak nem minősíthető. E kérdésre alább visszatérünk.

Eredeti és elvi szempontból is nagyon figyelemreméltó a hollandiai vagyonadó kulcsa. Az adókötelezettség 13.000 hol. forint vagyonnál kezdődik, tehát vagy négyszer oly magasán, mint a porosz vagyonadónál. 13--14.000 forintnál 2 frt vagyis 0'15 ezerre az adó; onnét először gyorsan, majd mind lassabban emelkedve, nagy vagyonoknál megközelíti a 2 pro mille.⁵⁾

¹⁾ Az állandó vagy örökjáradék tőkeértéke tárgya a vagyonadónak.

²⁾ Itt adóalany a haszonélvező s a vagyon $\frac{4}{5}$ része az adóalap.

³⁾ A porosz vagyonadónál a befizetett összegek $\frac{2}{3}$ -a, illetve, ha kimutatattik, a kötvénynek a biztosító által visszavásárlásnál tulajdonított érték veendő a vagyonhoz; socialpolitikai kedvezmények azonban ott is vannak, mint fentebb láttuk.

⁴⁾ A még nem revidált épülethozadéknál épen csak 15 a szorzó.

⁵⁾ Két tizedesre kiszámítva tesz az adó ezerre:

13.000 frtnál	0'15	20.000 frtnál	0'62	500.000 frtnál	1'67
14.000	> 0'29	50.000	> 1'00	5.000.000	> 1'97
15.000	> 0'41	200.000	> 1.19	20.000.000	> 1'99

E progressio azon alapul, hogy 15.000—200.000 frt közt $1\frac{25}{100}$ adót kell fizetni a 10.000 frtot meghaladó vagyonszám után — tehát pl. 15.000 frtnál 5.000 frt., 200.000 frtnál 190.000 frt után. 200.000 frton túlmenő vagyonnál a vagyon azon része után, mely ez összeget túlhaladja, $2\frac{0}{100}$ az adókulcs. A tarifa tehát keresztülviszi a nagy vagyonok erősebb megterhelését, bár semminemű tiszta progressio elvét nem követi, s annyiban is önkényes, a mennyiben 200.000 frtnál egyszerre nagyot szökik, azon alul alig, azon túl pedig gyorsan emelkedve.¹⁾ E határpontnak csak úgy van értelme, ha abból indulunk ki, hogy az ú. n. jó középosztály, mely e határon alul van, még kiméletet érdemel, a valódi gazdagok ellenben már nem.

A németalföldi vagyonadó kulcsa oly magas, hogy már az is elég bizonyíték arra, hogy ez adó nem mellékes, hanem főadó kíván lenni. Ha a vagyon hozadékát az érték $4\frac{0}{100}$ -ával számítjuk, a vagyonadó e hozadéknak egészen $5\frac{0}{100}$ -áig emelkedik,²⁾ tehát megfelel a porosz jövedelmi és vagyonadó együttes adókulcsának. Ha ehhez hozzávesszük a katasteri, vagyis a megbecsült bérérték $6\frac{0}{100}$ -ára menő földadót: a birtokjövedelem állami megterhelését elég magasnak mondhatjuk.

Am a tisztán munkából eredő, valamint a vegyes — ipari — kereset megterhelése az új keresetadóban úgy van szabályozva, hogy kétszeres adóztatás be ne álljon s mégis minden jövedelem arányosan utóléressék. A Pierson-féle keresetadó elméletileg minden jövedelmet hivatva van megadóztatni, a mely nem vagyonból folyik s odatartozik az életjáradék és nyugdíj czimén élvezett — a vagyonadónál szabadon hagyott jövedelem is. Hogy összetett jellegű jövedelmeknél a vagyonból folyó rész kiválasztható legyen, a törvény azt az általános elvet állítja fel, hogy a vagyonadó alá tartozó vagyonelemek ott felvett tőkeértékének $4\frac{0}{100}$ -a levonandó a keresetből, illetőleg vállalkozói nyereségből. Ebből következik az, hogy az új keresetadó elvileg általános jövedelmi adó ugyan, tényleg azon-

¹⁾ Így 100.000 frtnál az adó $1\frac{12}{100}$, 200.000-nél $1\frac{19}{100}$ (emelkedett $0\frac{07}{100}$ -al) ellenben 300.000 frtnál $1\frac{46}{100}$ (különbség $0\frac{27}{100}$, vagyis négyakkora).

²⁾ 15.000 frtnál $1\frac{0}{100}$, 200.000 frtnál $3\frac{0}{100}$, 1.000.000 frtnál $4\frac{6}{100}$ s így tovább, 20 milliónál már $4\frac{98}{100}$.

ban csak a birtokra vissza nem vezethető bevételek adója s hogy a föld és épületek az alól teljesen ki vannak véve. Igazolja ezt az, hogy a vagyonadó e jövedelmeket teljesen éri, nevezetesen az ingatlanok rendszeren 4% -nál nem többet, hanem kevesebbet hoznak.¹⁾

Az üzleti költségek számításánál jellemző, hogy külön ki van mondva, hogy az alkalmazottaknak a nyereségben való részesítése esetén e rész levonandó a jövedelemből, valamint általában az alkalmazottak segélyezésére, biztosítására fizetett összegek, sőt még azok hozzátartozóinak, vagy azelőtt alkalmazva volt, elaggott vagy beteg egyéneknek fizetett nyugdíjak is levonandók. Az életbiztosítási díjak, nyugdíjak és életjáradékokra tett befizetések javára is fennáll a leszámítás kedvezménye, feltéve, hogy ezek az adóalany bevételeinek 5% -ára nem rúgnak és 100 frtot meg nem haladnak. Ez a kedvezmény tehát nagyon mérsékelve van az által, hogy csak a megtakarítható jövedelem egy része élvezi a mentességet és semmi esetre sem olyan nagy összeg, melynek ily célra való lekötése már magában is tekintélyes adóképeség jele volna. A fundált és nem fundált jövedelem közti különbség a két adónem kulcsában úgys eléggé kifejezésre jut.

A kereseti adónak alanyai a részvénytársaságok, beleértve a részvényekre alapított betéti társaságokat, a szövetkezetek és a kölcsönös biztosító társaságok is. Ezek vagyonadó alá nem esvén: adóalapjuk az egész kiosztott nyereség, tekintet nélkül a befektetett tőkék nagyságára. Az adókulcs azonban itt elüt a természeti személyekétől s nem progressív, hanem változatlanul $2\frac{5}{10}\%$. Az egyes természeti személyek adóköteles jövedelméből azonban az osztalék stb. levonatik. A külföldiek megadóztatására egész sora a különleges adóalapoknak talál alkalmazást: többnyire a könnyebben kitudható nyers hozadék vétetik segélyül. Ha külföldi üz vállalatot Németalföldön,

¹⁾ Bizonyos kivételekkel (más vállalattal való elválaszthatatlan összefüggés, virágtermelés és virágkereskedés) ugyanis a törvény 3. cikkének 7. §-a kimondja, hogy a mező-, kert-, erdőgazdaság, állattenyésztés s a termékek házi feldolgozása, valamint bányák és kőfejtők (szintén feltételeken) úgy tekintetnek, mint a melyek 4% -nál többet, illetőleg, ha idegen tőkével dolgoznak, a kikötött kamatlábnál többet a befektetett tőke után nem hoznak.

miután tőkéi után vagyonadót nem fizet, nem is vonhatja le e tőkék $4\frac{0}{10}$ -át a nyereségből.

A kereseti adó kulcsának megállapításánál meg kellett küzdeni azzal a feladattal, arányt találni nem fundált és fundált jövedelem adóképesége közt. Pierson bevallotta, hogy elméletileg helyes arányt kinyomozni nem lehet: szorosan logikus megoldás nincs. De alanyi mérlegelése szerint azt ajánlotta, hogy a munkából eredő jövedelem $\frac{3}{8}$ részszel kisebb adót viseljen, mint a birtokból eredő; sőt hajlandó lett volna, ha a jövedelem-adó nem hoz eleget, még $25\frac{0}{10}$ -al tovább menni, vagyis a különbséget $\frac{2}{8}$ alá sülyeszteni. A parlament az előbbi aránynál maradt.

A kereseti adó tarifája már most kétféle, a szerint, a mint valaki vagyonadó alá esik vagy sem. A mentes minimum aránylag magasabb, mint a vagyonadónál: 650 frt.¹⁾ Ha vagyonadó is fizettetik, miután ez esetben a tőkeérték után $4\frac{0}{10}$ levonandó a jövedelemből: 250 frtnál kezdődik a kereseti adó.²⁾ Innét némi különbség van a tiszta munkajövedelem javára, úgy azonban, hogy 8200 frt jövedelmen, illetve 200.000 frt vagyonon túl az adókulcs $2\frac{0}{10}$ -ról $3\frac{2}{10}\frac{0}{10}$ -ig fokozódik s így a párhuzamosság a két adó közt helyre van állítva, azzal a jelzett különbséggel, hogy a kereseti adó nagyjában úgy aránylik a vagyonadóhoz, mint 5 a 8-hoz. A kétféle eredetű jövedelem vagyis összetett jövedelem a két adókulcs közt fizet adót, úgy, hogy pl. 20.000 frt jövedelem, ha tisztán munkából ered, fizet $2\frac{6}{10}\frac{0}{10}$ -ot, ha tisztán vagyonból, $4\frac{1}{10}\frac{0}{10}$ -ot, ha felerészben vagyonból, fizet $3\frac{2}{10}\frac{0}{10}$ -ot. Itt tehát meg van gyakorlatilag oldva a kétféle jövedelem megadóztatásának arányosítása.

A kivetés mindkét adónemnél bevallás alapján történik, aki ilyet nem ad, jogorvoslattel élhet ugyan, de elesik attól az előnytől, hogy a felebbvitelnél ünnepélyes nyilatkozattal megerősíthesse bevallását, mely esetben ez vétetik kivetési

¹⁾ Ugyanis 13000 frt vagyonnak a törvényszerű $4\frac{0}{10}$ -os kamatozást véve 520 frt munkajövedelem adómentessége felelt volna meg. A törvény itt is socialpolitikát űz a munkáselem javára. A 650 frt létminimum különben meglehetősen egyezik a porosz jövedelmi adóéval.

²⁾ Levontak ugyanis a 650 frtból 400 frtot, mivel a vagyonadó alsó osztályainál 10.000 frt mentes, a minek $4\frac{0}{10}$ -kal megfelelő 400 frt.

alapúl. Természetesen csak akkor, ha az adófelügyelő, illetve a felebbezési bizottságok az adó kivetésére megbízható alapot nem találtak. A bevallást nem adó, ha felebbez, az ott megállapított adó 25⁰/₀-ával többet fizet mulasztása büntetéseül. Különben a két adó kivetése el van egymástól választva, ami a németalföldi hagyományokkal függ össze. A vagyonadó természetes kapcsolatban van az illetékek (forgalmi adók) kivetésével s az ingatlan katasterrel, a kereseti adót egy vegyes bizottság veti ki, melynek elnöke az egyenesadók hivatalának egy tagja. A vagyonadó kivetése az adófelügyelő dolga s töle egy bizottsághoz megy a felebbezés, mely 3 tagból áll, kik közül egyet az önkormányzati test (tartományi választmány), egyet a törvényszék s egyet a pénzügyminister nevez ki; elnököt szavazat nélkül, a király rendel ki. A kivetés e különválasztását annyira fontosnak ítélte maga Pierson, hogy a jövedelem kettéválasztását az adóztatás céljára, s ezzel a két adó behozatalát első sorban ép ezzel indokolta.

Pierson adóreformjai, mint említők, nem teljeseek. Elmaradt nevezetesen a személyi adó — lényegileg lakásadó — reformja: a degressio elvét itt is be akarta hozni a kiváló államférfi.¹⁾ Nincs befejezve a földadó rendezése sem. Pierson annyit a méltányosság indokával kivitt, hogy a földadó egy kissé mérsékeltetett²⁾ s egyidejűleg erősen leszállították az ingatlan birtokváltozási adóját. E leszállítás — 6²⁷/₀-ról 2¹⁵/₀-ra — a gyakrabban birtokost cserélő kis- és törpebirtoknak vált főleg javára s így socialpolitikailag is előnyös. Ezzel azonban még mindig nem segítettek az ingatlanok kétszeres megadóztatásán. Pierson már említett felfogása szerint ily kétszeres teher nincs, mert a régi földadó már amortizált tárgyi adó jellegével bír. Ám az adóáthárítás általános elmélete szerint dologi teherről, amortizált adóról csak úgy lehet szó, ha valamely hozadékforrás erősebb adót visel a többinél. Míg az adókulcs valamennyinél egyenlő, nincs ok és mód arra, hogy az

¹⁾ Javaslata szerint 500—700 frtig terjedő lakbérnél (a községek különböző osztályai szerint) az adózó háztartásához tartozó minden fő után 12¹/₂⁰/₀, legfeljebb azonban 75⁰/₀ levonandó lett volna.

²⁾ A régi 7⁰/₀ helyett 6⁰/₀-ra az újra átnézett hozadék után.

adóteher a forgalmi értéket módosítsa. Ha egy 4000 frtot hozó földbirtok s egy ugyanily nyereséget nyújtó iparvállalat egyforma adót fizet, nincs értelme annak, hogy a föld értékét az adó tőkésítve kisebbítse s a vállalatéhoz mérve leszállítsa. A régi földadó tehát csak annyiban vált dologi teherré,¹⁾ amennyiben súlyosabb volt a kereseti (patens) adónál. Az új kereseti és vagyoadó ez utóbbit helyettesítette, míg a régi földadó mellé tett új vagyoadó egészen új teher a földön a régi mellett, mely legalább jó részében szintén olyan adó maradt, mint a többi foglalkozások évi terhe.

De ha nem is teljes és nem is egészen igazságos Pierson műve, azt az elismerést meg kell neki adni, hogy nagyot fordított a németalföldi adórendszeren; a teher jó részét levette a gyenge vállakról s áthelyezte az erősekre. Az államnak biztos és önmagától bővülő bevételi forrásokat nyitott meg, melyekre, mint szilárd alapokra, továbbépíteni lehet. Bár egész sereg fictioval működve, de egészben minden jövedelmet lehetőleg egybefoglalva, a személyi adókat tette a németalföldi egyenes adórendszer központjává. Vasakarattal hajtotta keresztül terveit, melyeken alig történt valami változtatás. Műve eredeti s egyéniségének, elméleti meggyőződésének bélyegét nyomta az oly soká vajúdott egyenesadó-reformra.

Hátramaradt még a községi adóztatás ügye, mely Hollandiában nem kevésbé fontos problémává lett, mint a legtöbb európai államban. Erre azonban e helytt nem terjeszkedhetünk ki; szinte felesleges arra utalni, hogy a jó állami egyenesadókra a községi adóztatást is könnyen fel lehet építeni.

IV. Ausztria.

Az osztrák adóreform, melynek több mint négy év kellett arra, hogy megszülessék: nemcsak azért bír reánk, magyarokra, különös érdekl, mert közvetlen szomszédunk velünk

¹⁾ Egészen más a helyzet, ha két egyenlő minőségű föld, hibás besorozás folytán, különböző földadót visel. Ez esetben az erősebben megterhelt föld az adótöbblet tőkéjével kevesebbet fog érni, mint a másik. Ha pl. az adó 100 frttal több, a föld vagy 2500 frttal kevesebbet fog elkeln, mint a másik.

közös háztartást is visz, hanem főleg azért, mert annak eddigi adórendszere csaknem azonos volt a miénkkel. Hazánk egész adórendszere az abszolút korszakban tudvalevőleg egy volt Ausztriáéval. A fogyasztási adóknál a vámközösség czímén jó részt egyező maradt az jogi okokból mind a mai napig; az egyenes adóknál ily közjogi ok nem forgott ugyan fenn, de tényleg csak toldozták-foldozták nálunk az osztrák idők adórendszerét a pénzügyi bajok súlya alatt: lényeges reformmunkát nem végeztek rajtuk. Az osztrák adóreform, mely az 1896. évi október 25-ki nagyon terjedelmes törvénybe¹⁾ van foglalva, példát szolgáltat tehát nekünk is arra, hogyan lehet a hozadékadók régi és hiányos rendszerét modernisálni s az általános jövedelmi adóval betetőzni. Nem mondjuk ezzel, hogy e példát szolgálilag követnünk kell; sőt egyelőre nem is tartjuk valószínűnek, hogy az alapjaiban határozottan radikális, a vagyonos osztályokat erősen megterhelő osztrák reform illetékes köreinkben visszhangra találjon, bármily nagy és egyhangú tetszésben részesült is az a német szakirodalomban.

Általános tájékoztásul meg kell jegyeznünk, hogy az osztrák reform a föld és épületadót sem hagyja érintetlenül, amennyiben arra az esetre, ha az 1898. évvel életbe lépett reform bizonyos feleslegeket ad, ezeket is módosítja. És pedig olykép, hogy első sorban 10⁰/₀-kal mérséklí azokat s ha még további felesleg jelentkezik, a tartományok javára utalja át e reáladók egy részét. Legkedvezőbb esetben a mérséklés földadónál 15⁰/₀, házadónál 12¹/₂⁰/₀ lehet.²⁾

Az u. n. reáladók e mérséklése és átengedése, mely a porosz mintára utal s az osztrák ingatlanok erős megterhelése mellett nagyon is méltányos: csak esetleges, bár előrelátható hatása a reformműnek. Ellenben az egyenes adóztatás

¹⁾ A törvény czíme: »Gesetz betreffend die direkten Personalsteuer« és a bevezető rendelkezéseken kívül 6 részben 285 §-t foglal magában.

²⁾ Ha ugyanis az új adók 1898-ban 2¹/₂⁰/₀-kal, 1899-ben 5⁰/₀-kal többet hoznak, mint a régiek 1897-ben, a többletből a reáladók 10⁰/₀-ig mérséklendők s azontúl legfeljebb 3 milliót kapnak a tartományok, a többi a jelzett további mérséklésre szolgál. Jellemző, hogy a törvény a házosztályadó reformját is igéri — elvileg — olykép, hogy a leengedésből a kisebb házak nagyobb arányban részesednének.

többi ágát egy csapásra egészen átalakítja az. A régi kereseti s úgynevezett, de csak részleges jövedelmi adó helyébe behozza az általános progressiv jövedelmi adót, az egészen új alapokra fektetett kereseti adót s járadékadót s ezekhez még a magasabb fizetések adóját csatolja. Az egészet azonban úgy rendezi be, hogy az adórendszernek gócpontja a jövedelmi adó legyen, melynek csak függelékei a hozadékadók s amely hovatovább hivatva van az utóbbiakat, mint a reáladóknál már láttuk, leszorítani s helyettesíteni. Ezzel az adóval fogjuk kezdeni a nagy reformmü ismertetését. S mivel a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója tulajdonkép csak technikai okokból vált ki a kereseti adóból: ezt az adót ez utóbbi adóval egybefoglalva tárgyaljuk, megjegyezve, hogy a kettős adózatás elkerülése érdekében e vállalatok mentesek a jövedelmi adó alól.

Az új osztrák *jövedelmi adó* tehát csak természeti személyek adója. Tárgya a jövedelem, melyet a törvény úgy ír le, hogy abból a porosz mintára nagyon rá lehet ismerni. Mindennemű tiszta bevétel, mely állandó forrásra vezethető vissza, a jövedelemhez tartozik, sőt a rendkívüli bevételek közül is bevették a játékból, illetve sorshúzásból eredő nyereségeket,¹⁾ valamint — porosz mintára — a nyereszkedési ügyletből eredő, bárminemű vagyonelem eladásával realizált nyereséget. A speculatio által elért coniuncturális nyereség tehát még akkor is adótárgy, ha nem üzletszerűen folytatott elárúsításból ered; egy üzérkedési célból megvásárolt telek eladása is, a nyereség erejéig, adótárgyat szolgáltat. A gyakorlatban kétségtelenül nehéz feladat lesz ezt keresztülvinni; de maga a törvényhozás azon szándéka, hogy e lényegileg rendkívüli bevételt is a jövedelmi adóval sújtsa, jele annak, hogy a speculatio eddig élvezett adómentességével szakítani akar, s hogy itt oly bevételi ágat kíván utólnérni, mely kiválóan adóképes.²⁾

A jövedelem kiszámításánál természetesen levonandók az

¹⁾ A kormány javaslata ezeket kivette az adó alól, de a képviselőház e kivételeket törölte, tehát azok most adó alá esnek.

²⁾ Kifejezetten nem tartozik az adóköteles jövedelemhez az örökségből, életbiztosításból, ajándékból s hasonló ingyenes részesülésből eredő bevétel.

annak megszerzésére szükséges kiadások s az üzleti költségek, mikhez a leltár és üzleti felszerelés értékcsökkenése is tartozik. Sőt, egybehangzóan a porosz joggal, azok az üzleti befektetések is levonandók, melyeket a jó gazdaság kíván meg s amelyeket az üzleti bevételekből szokás fedezni.¹⁾ Ezzel tehát meg van engedve, hogy az üzleti nyereség egy része technikai javításokra fordíttassék: anélkül, hogy e rész után adót kellene fizetni. A jövedelem szoros fogalmával ugyan nem egyeztethető össze e kivétel, de a haladó gazda érdekeit s ezzel általában a közérdeket szolgálja az.

A már beállt veszteségek, sőt a még nem realizált, de értékcsökkenésben nyilatkozó veszteségek tekintetbe vétele csak a jó könyvvitel általános szabályainak felel meg, bár a visszaéléseknek ez által nyitott kapu elzárására az osztrák törvény jónak látja azt az általános rendelkezést felvenni, hogy a leírások helyességét, ha aggályok merülnek fel, szakértőkkel kell megállapíttatni.²⁾

Ellenben valóságos megcsonkítása a jövedelemnek a biztosítási díjak levonása, mi porosz minta szerint, de a németalföldi után menő szűkebb megszorítással, az osztrák jövedelmi adótörvénybe bejutott. A kárbiztosítási díjak levonását nem is említve, a törvény a halál vagy életbenlét esetére való biztosítás díját, évi 100 frt maximum erejéig, le engedi vonni, de, ha a házastárs és gyermekek is biztosítva vannak, a levonás határát 200 frtra terjeszti ki. A betegség, baleset, aggság és rokkantság ellen biztosító, valamint özvegy-, árva-, nyugdíjpénztárakhoz és hasonló intézményekhez való hozzájárulás csak annyiban mentes, amennyiben a biztosítottat törvény vagy szerződés kötelezi a belépésre és befizetésre. Az u. n. szociális biztosítás itt is kedvezményben részesül ugyan, de csak a törvényes s azonfelül az, hol a biztosítás nem szabad elhatározáson, hanem magánjogi kötelezettségen alapúl; teljesen önkényes illyenmő befizetések nem vonhatók le.³⁾

¹⁾ A 162. §. 1. tétele szerint.

²⁾ A törvény 160. §-a 1. pont 3. bekezdése szerint.

³⁾ A porosz jog szerint levonhatók, mihelyt magánjogi — szerződéses — kötelezettség áll fenn az illető pénztárral szemben, mit az osztrák törvény nem tekint eléggnek.

Fontos a törvénynek az a rendelkezése, mely a jövedelem számításánál a családot teszi egységgé. Ha csak be nem bizonyíul, hogy az együttélő hozzátartozók jövedelme nem esik a közös háztartás javára: e jövedelmeket összesíteni kell s a családfőnél megadóztatni. A közös háztartásban nem élő nő, valamint a családapá által ellátásban nem részesített gyermek jövedelme külön adóztatandó meg. Viszont a különélő házastárs vagy gyermek ellátására fordított összegek ez utóbbiak adóköteles jövedelméhez nem számíthatók,¹⁾ kivéve, ha ez ellátás különös jogcímen alapul, amikor is azonban a családfő, illetve szülők jövedelméből a megfelelő rész leszámítandó.

A családi háztartás alapúvétele abban is találja igazolását, hogy így a kiadási oldalt is egységesen lehet tekintetbe venni. Az osztrák jövedelmi adónál a család nagysága ok a mérséklésre. De a kedvezmények különböznek a porosz törvénynél ismertetett rendelkezésektől. Az osztrák törvényhozó nem minden gyermek után enged levonást, hanem abból a feltetéből indul ki, hogy csak az átlagos lélekszámot meghaladó család érdemel kíméletet. Ha a családfőn és házastársán kívül két hozzátartozó van a családban, ki ellátást kap és önálló jövedelemmel nem bír: minden további ily családtag után a jövedelemből $\frac{1}{20}$ -ot le kell vonni s legalább is egy fokkal alább kell szállni.²⁾ E kedvezmény annyiban tágabb, mint a porosz törvényben foglalt, hogy nemcsak gyermekekre, hanem unokákra és felmenőkre is kiterjed, mi teljesen méltányos, mert a háztartást ez utóbbiak ellátása épűgy megterheli, mint a gyermekeké. Teljesen indokolt az a tágabb fogalmazás is, mely nem szab korhatárt,³⁾ hanem csak azt nézi, hogy van-e önálló jövedelme a családtagnak. Főkép a középosztály alsóbb rétegeinek s ott a hosszabb előkészületet igénybe vevő pályára

¹⁾ Aminthogy ez összegek a családfő jövedelménél már meg vannak terhelve.

²⁾ Pl. tehát 1000 frt jövedelemnél az 5 kis gyermekes apa jövedelméből $\frac{3}{20}$ leszámítandó, tehát 850 frt után 6 frt 80 kr adót fog fizetni 9 frt 20 kr helyett. 2000 frt jövedelem s 8 gyermek mellett az adó 16 frt lesz 30 frt helyett.

³⁾ A porosz törvény csak a 14. életévet meg nem haladott gyermeket veszi tekintetbe.

menő ifjaknak szempontjából előnyös ez. Viszont annyiban szűkebb a kedvezmény, amennyiben egy vagy két gyermek még nem ad jogot semminemű levonásra. Már pedig kétségtelen, hogy a gyermektelen szülőkhöz viszonyítva, már az egy-két gyermekkel bírók is erősen meg vannak terhelve a neveltetési költség révén. Ha tehát a normál-nagyságú háztartásra gondolt a törvényhozó, mint amelynek Wágner Adolf elmélete szerint az adótételek megszabásánál alapúl kellene szolgálnia: az e nagyságon alúl maradó családnál emelni kellett volna az adót, hogy az arányosságot megtartsák.

Ugyanazon határig, 2000 frt jövedelemig, más kedvezményt is létesített az osztrák jog. A háztartási egység elvének ugyanis a munkásosztály körében az a kedvezőtlen következménye lehet, hogy a bár csekély keresettel bíró családtagok jövedelme, hozzáadva a családfőéhez, adózási kötelezettséget hoz létre, holott különben az egész család mentesen maradna.¹⁾ Ezen azonban úgy segített a törvény, hogy a nő és egyéb családtagok keresményét, ha az tisztán munkából ered, 250 frtig terjedőleg levonja.²⁾ Ez által a szegényebb osztályokban általános ily kis keresmények teljesen mentesek maradnak, mert a családfőéhez nem számítatnak, a családtagnál pedig, ha az önállóan élne, már csekélységüknél fogva sem esnek adó alá. Viszont azonban az ily kereső családtagok nem vehetők számba az ép érintett kedvezménynél, mit a törvény külön kimond, bár az abból is következik, hogy csak az önálló jövedelemmel nem bíró (kettőn felüli) családtagok adnak arra jogot.

Egészen hasonlóan a porosz törvényhez, az osztrák jövedelmi adónál is tekintetbe vehetők rendkívüli, az adózó szolgáltatási képességét lényegesen csökkentő körülmények, melyeknekül a porosz törvényben említettekén kívül a katonai szolgálatra behívás (mozgósítás, fegyvergyakorlat) van felemlítve.

¹⁾ Ha például az apa 500 frtot keres, az anya 200 frtot s egyik fia 150 frtot, az összes jövedelem 850 frt levén, 6 frt 80 kr adót kellene fizetni, holott a külön-külön való adóztatásnál mindhárom kereset mentes maradna.

²⁾ Az előbbi jegyzet esetében tehát teljes adómentesség áll be. Ha pedig az egyik családtag 400 frtot keresne, a levonás daczára az összes jövedelem 650 frtra rúgván, 4 frt adó jár.

A leszállítás 5000 frt jövedelemnél találja határát¹⁾ és három fokig terjedhet.²⁾

Az osztrák jövedelmi adó, mint a porosz is, fokokba van besorozva. Az első fok 600 frttól 625 frtig terjed 3 frt 60 kr adótétellel, ami 0·66%-nak felel meg.³⁾ Innét lassan emelkedve, 1000 frton felül eléri az 1%-ot, 3000 frt körül a 2%-ot, 10.000 frt körül a 3%-ot s 48.000 frtnál a 4%-ot. A kormány javaslata e hányadot tűzte ki legfelsőül, úgy, hogy azt csak az igen nagy jövedelmek terhe közelítette volna meg. Ám e határ betartását nemcsak a német minták, hanem az a körülmény is javalta, hogy az Ausztriában eddig divatban volt hamis bevallások helyett csak úgy lehetett megbízhatókat várni, ha az adókulcs alacsony. A parlament azonban nem elégedett meg e progressióval, hanem 5%-ig ment, mit csak az igen nagy jövedelmek közelítenek meg,⁴⁾ lévén az adószázalék (p) 105.000 frton túl következő képletbe foglalva: $p = 5 - \frac{60.000}{j}$, ahol j a teljes jövedelmet jelenti.

Az osztrák jövedelmi adó tehát az alsó fokokban nagyon mérsékelt s aztán megszakítás nélkül emelkedő progressív adó.

Az új adó sikerei attól függenek, mint válik be az új kivetési eljárás. Olyan országban, hol úgy a bevallások, mint a hivatalos kivetés egyszerűen privilegizált hazugságok voltak: szerfölött kényes feladat az adómorál felkeltése, a mi nélkül egészséges jövedelmi adó viszont nem képzelhető. Valamennyi új adónál, de legelső sorban mégis a jövedelmi adónál, a kivetés megbízhatóságán fordul meg az adó sorsa.

Meg kell adni, hogy az osztrák törvényhozás tudatában volt ennek s a kivetést gondosan, szinte aprólékosan szabályozta, bár a külföldi tapasztalatok által nyújtott biztosítékokat teljes mértékben nem használta fel.

¹⁾ A mi megfelel a porosz 9500 márkás határnak.

²⁾ Tehát pl. 5000 frt jövedelemnél 114 frt helyett 80 frtra szálítható le az adó.

³⁾ A porosz adókulcs 900—1050 márka közt 6 márka, vagyis 0·66% az alsó határ után számítva.

⁴⁾ Így pl. 100.000—105.000 frtnál az adótétel 4650 frt, tehát 4·6%, 1.000.000—1.005.000 frtnál az adótétel 49.400 frt vagyis 4·94%.

Az osztrák jövedelmi adótörvény 1000 frt jövedelemtől kezdve feltétlenül bevallást kíván, addig is azonban jogot ad a kivető bizottság elnökének, sőt az adóhatóságnak is illet kívánni. A bevallás szóbeli lehet, ha az adózó ezt választja; oly rendszabály, melyet nagyon indokol az, hogy az osztrák birodalom egyes részeiben a lakosság műveletlensége és írni-olvasni nem tudása mellett csakis szóbeli tárgyalástól lehet valamelyes eredményt várni. A mulasztó újabb felhívást kap azzal, hogy bevallás hiányában adóját hivatalból állapítják meg. A kormány javaslata szerint a mulasztó elvesztette volna jogát a felelősségre, e pontot azonban törölte a képviselőház bizottsága s csak a rendbüntetés jutott be a törvénybe, mely 100 frtig terjedhet. E pontban tehát az osztrák törvény sokkal gyengébb a porosznál.

A bevallás részletezését minden jövedelmi adótörvény megkívánja s megkívánja az osztrák is, a nélkül, hogy a részletezés módját megszabná. Ez a hivatalos űrlapnak van fenntartva, melyet a bevalló kitölteni tartozik. Különös gondot fordít a törvény a tőkéből befolyó jövedelmekre, hol az egyes kikölcsonzott összeg, a kamatláb s az összes kamat kiteendő az adós nevével és lakásával együtt. De ez esetleg nagyon terhes kötelezettség alúl menekülhet a bevalló, ha kijelenti, hogy kívánatra e részletezéssel szolgál az adóhatóságnak vagy a kivető bizottságnak.

Az adókivetés munkája Ausztriában két részre oszlik: az előkészítésre s a tulajdonképi kivetésre. Amaz a hatóság dolga, ez a vegyes összetételű kivető bizottságé, melyben a pénzügyminister által kinevezett tagok többségben vannak, a mennyiben a tagok fele s az elnök is ezek közé tartozik. E részben az osztrák rendszer előnyben van a német államoké fölött.

A kivetés előkészítésén kezdve, ennek lényege abból áll, hogy a pénzügyi hatóság, választott bizalmi férfiak ¹⁾ segítségével, jegyzéket készít azokról, kik előreláthatólag jövedelmi adó alá

¹⁾ Nagyobb községekben a községi képviselőtestület, különben a kerületi képviselő választja azokat; a hol ilyenek nincsenek, a tartományi választmány nevezi ki őket.

esnek. Ez eljárás annyiban különbözik a porosz előkészítő bizottság működésétől, hogy a jegyzék előirányzatot nem tartalmaz s hogy a bizalmi férfiak csak tanácsadók, de nem szavaznak s így tulajdonképp bizottsági eljárás nincs. Az előkészítésnél a háziuraknak is szerep jut, a mennyiben tartoznak lakóik jegyzékét a fizetett bérek feltüntetésével összeállítani és a pénzügyi hatóságnak beküldeni. Albérlőkre vonatkozólag e kötelezettség a bérlőt terheli. A háztartások fejei pedig kötelesek önálló jövedelemmel bíró hozzátartozóikat felsorolni.

A miniszteri végrehajtó rendelet szerint a most említett jegyzékbe nem kell felvenni azokat a parasztgazdákat, kiknek katasteri jövedelme 250 frtot meg nem halad, (egyes járásokban e határ 300 frtig terjeszthető ki) a mennyiben a házilag üzőtt gazdaságon kívül egyéb jövedelmük nincs s az adóhatóságnak nincsenek adatai arra nézve, hogy a gazda jövedelme tényleg meghaladja a 600 frtot. E rendelkezést élesen megtámadták, de helytelenül, mert az oly óvatosan van fogalmazva, hogy szó sem lehet arról, hogy itt a kataster vétetnék a jövedelmi adó alapjául s valóban nem volna érdemes, azon kivételes esetek kedvéért, a hol egy ily gazda jövedelme, a megengedett levonások s az adóssági terhek tekintetbevételével, mégis meghaladja a 600 frtot, ezt a széles réteget bevonni a jövedelmi adó kivetéséhez s ezzel végtelen sok munkatöbbletet okozni és sok ellenszenvet felkölteni ép az adóügyekben legmaradibb földműves népesség körében.

A jövedelmi adó kivetését végző bizottságok tagjainak fele választott. Nagyon jellemző a mód, a hogy e választás rendezve van. Nem az előljárók, illetve a községi képviselőtestület választja ezeket, a hogy a kormány javaslata szerint lett volna, hanem az adózók maguk három választó testületben. E testületek az adó nagysága szerint csoportosúlnak. Az elsőbe azok tartoznak, kiknek adója legnagyobb, együttvéve pedig egyharmadát fizetik a kerület jövedelmi adójának. A másik testület a következő kisebb, szintén egyharmadot viselő adózókból áll. Az érdekképviselőnek elve, mely oly nagy szerepet játszik az osztrák közjogban, belejutott tehát az adókivető bizottságok szervezetébe is. A sociális ellentétéktől való félelem, mely attól tartott, hogy a szegényebb adózók, kik a többséget képezik, a

vagyonosok ellen fogják irányozni az adóprés működését: bírta rá a parlamenti többséget e sajátságos rendszer elfogadására. A kivető bizottságban tehát a nagy adófizetők, a vagyonos elemek lesznek túlsúlyban, mert hisz a kerület jövedelmi adójának nemcsak első, hanem második harmadrésze is ezek zsebéből kerül ki; az adó utolsó harmadát fizető adózók óriási nagy száma csak oly joggal fog bírni a választásnál, mint az a néhány nagy adózó, ki a progressiv adókulcs folytán is erősebben bevonatva, nagy jövedelme után igazán nagy összegeket fizet. Az adókivető bizottság aristokratikus jellegéhez az is nagy mértékben hozzá fog járúlni, hogy a tagok fizetést nem kapnak, a mi szinte lehetetlenné fogja tenni, hogy szegényebb emberek a bizottságba lépésre vállalkozzanak. Jellemző különben az urak-házának bizottságában felmerült az a kívánság, hogy az egyes jövedelmi osztályokhoz tartozó adózók jövedelmét csak az illető osztálybeli kivető bizottsági tagok állapítsák meg. Ezt ugyan nem fogadta el a kormány, de kénytelen volt megígérni, hogy végrehajtási rendeletében a kivető bizottság kebeléből alakítandó albizottságokra fogja bízni az adózók egyes csoportjaira nézve a kivetés előkészítését s hogy ezekben lehetőleg az illető csoportba tartozó tagok fognak csak működni. Ám az engedmény elvi aggályosságát eloszlatja az, hogy az albizottság határozatai csak úgy érvényesek, ha az egész bizottság elfogadja azokat.

Úgy az előkészítést végző pénzügyi hatóság, mint a kivető bizottság széles hatáskörrel vannak felruházva az adóalap kinyomozására.

A pénzügyi hatóságnak kötelessége a vallomásokat megvizsgálni s az adózó vagy szakértők s más, a viszonyokat ismerő egyének kihallgatásával kiegészíteni és helyesbíteni. Azok adóképességéről, a kik bevallást nem adtak, szintén a hatóság szerez értesülést, a már említett bizalmi férfiak közreműködésével. A községi előljárók kötelesek az adóhatóságot e tevékenységében támogatni.

A kivető bizottság feladata az így előkészített anyagot megrostálni s az adótartozást megállapítani. Joga van a bizottságnak az adózót rendbüntetés terhe alatt felhívni arra, hogy adja be, illetve újítsa bevallását, valamint joga van őt szemé-

lyes megjelenésre idézni. Ha kételyek merülnek fel a bevallás helyessége tekintetében, kötelessége a bizottságnak az adózót nyilatkozatra hívni fel; hogy szóval, vagy írásban nyilatkozik-e, az az adózó tetszésétől függ. Tanúkat és szakértőket hallgathat ki, ezektől a bíróság útján esküvel erősítendő vallomásokat vehet ki; viszont az adózó is indítványozhatja szakértők kihallgatását, mi fölött a bizottság, vagy ha az együtt nincs, az elnök határoz. Ha az adózó az idézésre meg nem jelenik, vagy a kívánt felvilágosítást nem adja meg,¹⁾ a bizottság egyoldalúan határoz.²⁾

Jogorvoslatot a kincstár úgy, mint az adózó a felszólamlási bizottságnál kereshet. Ennek elnöke — a porosz joggal összhangban — képviselője a kincstár érdekeinek s ellenőre az első foku kivetésnek. A bizottság hatásköre egyez a kivető bizottságéval; az adó megállapításánál azonban annyiban kötve van a keze, hogy ha az adózó felebbezett, az ő hátrányára nem módosíthatja a kivetést, hanem vissza kell származtatni az ügyet a kivető bizottsághoz pótkivetés céljából.

További jogorvoslatnak csak a törvényalkalmazás és eljárási lényeges hiányok kérdésében van helye, mint a porosz jog szerint is; ítélkező bíróság itt is a közigazgatási bíróság.

Fontos kérdés, különösen az osztrák viszonyok közt, a melyek e tekintetben a mieinkhez hasonlóak, az, hogy mennyire vehetők alapul a jövedelmi adó kivetésénél az ismert és megszokott tényezők: az ingatlan katasterekben kitüntetett hozadék s a lakás, boltbér stb. A hozadékadókban növekedett, azok minden merevségébe és fogyatékoságába beletörődött közigazgatás s a hasonló helyzetben levő adózók ugyanis felettébb ki vannak téve a kísértésnek, hogy a jövedelem becslésénél a régi, kényelmes támpontokra bízzák magukat. Ha a törvény vagy a végrehajtási utasítás e támpontokat elismeri, bár csak minimum gyanánt: kész a veszedelem, hogy az új jövedelmi adó

¹⁾ Az adózók üzleti könyveinek betekintésére nincs joga a bizottságnak; de ha az adózó e bizonyítékot felajánlja, köteles a bizottság azt elfogadni. A betekintéssel csak állami hivatalnak bízható meg. Könyviteli szakértőt lehet alkalmazni.

²⁾ En bloc határozás fordulhat elő, ha a jövedelem 4000 frton túl nem megy s a bizottság az adóhatóság javaslatát elfogadja.

visszasúlyed a régi hozadékadók medrébe s az igazi jövedelmi adónak csak satirájává lesz.

Az osztrák jövedelmi adótörvény elég óvatos. A kivető bizottságoknak csak azt az utasítást adja, hogy számszerű kivetési alap híján igyekezzenek főleg külső jelekből következtetni a jövedelemre, első sorban az adózó egész helyzetét, költsége mérvét s jövedelem-forrásaiknak egymás közti viszonyát véve tekintetbe.¹⁾ Ám az agráriusok abbeli kívánsága, hogy az adó alá eső jövedelmet a katasteri hozadékkal szoros viszonyba hozzák, nem teljesült a törvényben. De a végrehajtási rendelet, mely a pártok s a kormány közti megállapodásokat tartalmazza, már előtérbe tolja a katasteri tiszta hozadékot. A bizottságnak kötelességévé teszi annak megfontolását, hogy a katasterben ott kimutatott összeg megfelel-e a jövedelemnek s csak akkor térhet el attól, ha a kérdésre tagadó választ ad. A kivitelen ez óvatosnak látszó fogalmazás nagyon is könnyen odavezethet, hogy a bizottság a gazdák egész tömegére nézve megelégszik a katasteri hozadékkal, holott az a legtöbb esetben egyáltalán fogalmilag különbözik a gazda jövedelmétől.²⁾

A mint az ingatlanok tulajdonosainál a föld, illetve épületkataster, úgy az ingó vagyonnal bírónál s a munka után élőknel a lakás bérértéke szokott az adókivetés kényelmes segédeszköze lenni. A kormány javaslatában a dolog könnyebb végét akarta fogni, mikor részletes táblázatot készített arról, hogy a jövedelmet legalább is minő arányba kell helyezni a lakás bérértékéhez. E táblázat felállításánál természetesen tekintetbe vették azt a körülményt, hogy a háztartás kiadási tételei közt a lakás annál kisebb százalékkal szerepel, minél nagyobb a jövedelem. Hogy ez csak a »ceteris paribus« clausulával érvényes s hogy lakóhely és lakóhely közt a lakásra fordított kiadás tekintetében óriási különbségek fordulnak elő:

¹⁾ A törvény 214. §.

²⁾ A kataster ugyanis úgy van berendezve, hogy a tiszta hozadék kiszámításánál a munka jutaléka egészen, a tőke hozadéka részben levonatik; e mellett csak az általános gazdálkodási módot veszik alapul. A kiscgazda munkájának eredménye tehát figyelmen kívül marad, ép úgy az egyéni viszonyok, szorgalom stb. minden osztálynál.

azt a táblázat összeállításánál, úgy ahogy, figyelemre méltatták. Szerencséjére az új adó jövőjének, ez a táblázat mégsem jutott a törvénybe,¹⁾ sőt a végrehajtási utasításban sincs egy szó sem a lakásra fordított kiadás alapulvételéről. A magyar tapasztalatok a III. osztályu kereseti adóval valóban elég ismertek arra, hogy elrettentsenek ilyenmő minimumok felállításától s ezzel a jövedelmi adónak teljesen merev általányozó hozadékadóvá lefokozásától.

Még csak azt kell felemlítenünk, hogy nagy viták és küzdelmek után sikerült a nyilvánosságot bevinni az adó-kivetésbe; különösen az urak házában volt nehéz ez újítást keresztülvinni. A törvény szerint különben az adó-kivetési lajstromokat nem a község házában, mint a kormány kívánta, hanem az elsőfokú pénzügyi hatóságnál teszik ki 14 napon át. E nyilvánosság tehát csak nagyon mérsékelt: csak a kerületi székhelyen s ott is csak a jövedelmi adó alá tartozók tekinthetik meg a lajstromokat. Egyébiránt a nyilvánosság jó hatása legalább is problematikus; a porosz jövedelmi adó fényes sikert ért el a nélkül, s a svejcz, de a magyar tapasztalatok sem kedvezők a nyilvánosságra. Minden az általános adómoráltól függ; ha az utóbbi fogyatékos, az adózó nem csak nem jelenti fel polgártársát, kinek bevallását vagy adóját túlalacsonyynak tartja, hanem inkább ő is követi a rossz példát, melyet a nyilvánosság révén meglátott.

Az osztrák jövedelmi adónak mintegy függeléke a *fizetések után járó adó*. Hogy külön adóztassák meg az állandóan alkalmazottak fizetését, arra nézve az eddigi megterheltetés szolgált indokul. A mint a többi jövedelmi ágnál megmaradt a régi hozadékadó, úgy itt is fenn akarták tartani a régi adókulesot, mihez külön adó volt szükséges. Bár a német államok példája jövedelmi adó mellett ily külön quasi-hozadékadót nem ismer: győzött az a felfogás, hogy a nagy tisztai fizetéseket nem lehet abban a kedvezményben részesíteni, hogy egyszerre adójuk nagy részét elengedjék. A létrejött compromissum eredménye az az erősen progressiv fizetési adó,

¹⁾ A képviselőház bizottsága törölte azt, még pedig azzal a megokolással, hogy a lakbér alapulvétele esetén az adózók kisebb lakásra szorítkoznának.

mely 3200 frttól kezdődik s innét kezdve 0.4⁰/₀-tól emelkedve 15.000 frton felül 6⁰/₀-ot tesz. Ez az adó tehát nem az, a mit a kormány javasolt; t. i. nem általános fizetési adó a jövedelmi adón felül, hanem a progressio nagy arányú fokozása a nagy jövedelmek egyik ágánál. A katonatisztek mentességén kívül a 3200 frtos minimum biztosíték arra, hogy ez az adó csak nagyon kis részét fogja érni a köz- és magán-hivatalnokoknak, de socialpolitikai éle elég erős ez adónak, mert, hogy egy példával éljünk, az a bankigazgató, ki 16.000 frt fizetése után csak jövedelmi adót fizetve, összesen 510 frttal volna csak megróható, az új fizetési adó czímén ezenkívül még 960 frt adót köteles fizetni vagyis 3.2⁰/₀ helyett 9.2⁰/₀-ot.

A fizetési adó sajátosságai közül ki kell emelni azt, hogy annak beszédese közvetve a munkaadónál történik, a minthogy általában a törvény szerint a munkaadó tartozik alkalmazottja helyett a reáeső jövedelmi adót is havonta befizetni, jogában állván azt annak fizetéséből levonni, ha ellenkezőleg nem szerződött. Ez az eset volt az egyetlen kivétel azon általános, a törvénybe világosan felvett rendelkezés alól, melynél fogva érvénytelen minden oly megegyezés, mely a jövedelmi adó lefizetésének kötelezettségét másra hárítja át.¹⁾ A végrehajtási rendelet, illetve külön császári rendelet, mely a törvény helyét pótolja, e kivételt is lényegileg törölte.

Az új adók közül az ingó tőkének hozadékára, illetve a kamatokra és járadékokra vetett adó annyiban nem teljes újítás, a mennyiben ily adó Ausztriában már fennállott, csak-hogy a törvény meg a kivétel hiányai s az államadóssági kötvények szelvényadója, részben adómentessége folytán nem érvényesült. Új alakjában a »*Rentensteuer*« elvileg mindennemű kamatot²⁾ és járadékot³⁾ terhel ugyan, de a kivételek nagy

¹⁾ Különösen fontos ez a tőkékből, szelvényekből hozott jövedelemnél, melyeknél nagyon is szokásban volt az, hogy az adós vállalta el az adó fizetését.

²⁾ Még a kamatot helyettesítő leszámítolási nyereséget is.

³⁾ Ideértve mindennemű fizetést és segélyt, melyre magát az adós jogerősen kötelezte, vagy bírói ítélet alapján kötelezte van. A törvény 124. §-a különben egész általánosságban annyit mond, hogy a föld-, épület-, kereset és fizetési adó alá nem eső mindennemű vagyonból vagy egyleti jogokból húzott bevétel járadékadó alá esik.

száma ¹⁾ ezen az elven erős csorbát üt. Szociálpolitikailag fontos a 600 frtos létminimum, mely a jövedelmi adó mintájára itt is mentes marad ²⁾; fontos továbbá az u. n. kumulatív árvapénztárak, rokkantalapok, beteg-, szegénységélyző s egyéb jótékonyági és emberbaráti intézetek, nyilvános tanintézetek, templomépítési alapok, továbbá a postatakarékpénztár és a kereseti adó alól is mentes apró szövetkezetek mentessége, beleértve a postatakarékpénztári betétek mentességét is.

Az adókulcs többféle. A magánkölsönök úgy, mint a községi kölcsönkötvények, záloglevelek ³⁾, pénztári jegyek, bankbetétek és váltóleszámítolás után, továbbá a biztosítási intézetektől huzott s a magán járadékoknál az adóláb szerény 2⁰%, mely mérsékelt adókulcs egyenesen arra való, hogy az eddig kibujt ilyenmű bevételek összeintébe bevállására bírjon. Még csekélyebb a takarékpénztári betétek, ⁴⁾ a szövetkezeteknél elhelyezett takarékbetétek s az országos, valamint a kölcsönösségen alapuló jelzáloghitelintézetek és a takarékpénztárak záloglevelei után esedékes adó, mely 1¹/₂⁰%-ra van megszabva. Van ezenkívül 10⁰%-os adókulcs is, mely alá csak néhány államosított vasút kötvénye és egyéb közkölcsön esik, a melyre nézve ez adó már előzőleg ily arányban fennállott.

A járadékadó beszedése a közpénztárak által, valamint a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok részéről fizetendő kamatok és járadékok tekintetében közvetve történik, levonás útján. Rendes beszedési mód az, hogy a hitelező, illetve járadékélvező bevállása alapján egyenesen reá vetik ki s tőle hajtják be az adót. Az eleddig fennállott osztrák járadékadónak legnagyobb hibája ép az volt, hogy az adósra bízta a kamatadó levonását, miután a hozadék-adók rendszerével az adóst terhelő kamatok leütése az adóalapból nem egyezett

¹⁾ A törvény (125. §.) 15 tétel alatt sorolja fel a mentességeket.

²⁾ Természetesen egyéb jövedelmi források tekintetbe vételével, vagyis »minden jövedelmet egybefoglalva«.

³⁾ Az alább következő kivételekkel. A záloglevelek mérsékelt adója e papirok árfolyamát csak úgy csökkenthetné, ha egyéb tőkeelhelyezések nem kerülnének megfelelő adó alá.

⁴⁾ A takarékosági hajlam csökkenésétől való félelem felhangzott gyanu, de az alacsony adóteher mellett komolyan nem vehető.

meg. De e levonási joggal az adós nem élt, mert a hitelező a kölcsönszerződésben rendesen kikötötte az ellenkezőt. A közpénztárak, részvénytársaságok ezután is megtehetik ugyan azt, hogy az adót nem vonják le, hanem a magukéból viselik: de a magánkölcsönöknél a hitelező tartozik fizetni. Hogy az új adót nem sikerül-e tényleg áthárítani az adósra, az már természetesen az erők játékának kérdése.

A bevallási kötelezettség — eltekintve a levonás útján való beszedés eseteitől — általános ¹⁾ s ugyanoly biztosítékokkal van körülvéve, mint a jövedelmi adónál. Kivető hatóság az adóhatóság lévén, annak áll jogában az adóköteles bevételek egyenként való részletezését s az odavágó okiratok felmutatását kívánni s az adózót kihallgatni; esetleg az adót hivatalból — a rendelkezésre álló adatok alapján kivetni.

Az új osztrák járadékadó nem egyöntetű és különben sem tökéletes adó ugyan, de hézagot pótol s remélhető, hogy a mérsékelt adókulcs s a bevallási kötelezettség, a megrövidítésre szabott súlyos büntetésekkel együtt, elő fogja édesgetni rejtekeikből az eddig kicsúszott tőkehozadék jó részét, nem is szólva arról, hogy az óriási mennyiségű jelzálogos és általában mindennemű intézeti hitel nyilvánosságánál fogva belekerül az adóztatás hálójába.

Míg a járadékadóban csak a régi hibákat küszöbölte ki az osztrák törvényhozás, addig az *általános kereseti adó*ban merész reformot létesített, bár uttörő itt sem volt, miután lényegileg a porosz 1891. évi iparadót utánozta. De feltűnő az az egyhangúság, melylyel a közvélemény a kormány által javasolt tökélyesített osztályadót (tarifaadó) elvetette s a hogy a csoportkontingens alapján való adózás eszméje tért hódított.²⁾ Az osztrák kereseti adó ezzel a régi merev osztályadóból egy-

¹⁾ A törvény azonban kiveszi e kötelezettség alól azt, a ki már az előző évben járadékadót fizetett, lakását nem változtatta, feltéve, hogy ilyenmű bevételei nem gyarapodtak. (139. §.) E rendelkezés, a milyen kényelmes lesz mindkét félre, oly szerencsétlen az adó fejlődése tekintetében, mert tág kaput nyit az elhallgatásoknak és mulasztásoknak.

²⁾ Az eszme az alsóausztriai kereskedelmi kamara jelentésében volt először felvetve; Auspitz képviselőtől származott.

szerre teljesen rugalmas, az adózók közül választott bizottság által felosztott, tehát autonóm úton és a legnagyobb nyilvánosság mellett kivetett adóvá alakult át. Ez adó főelvei a következők:

Kereseti adó alá tartozik a legtágabb értelemben vett földművelést űzők¹⁾ kivételével mindenki, a ki a birodalom területén nyereségre irányuló foglalkozást önállóan űz. Tehát haszonbérlet, a bányászat, kohászat, ipar és kereskedelem minden nemén kívül az értelmiségi²⁾ és személyes szolgálati foglalkozások is idetartoznak. De vannak kivételek, a melyek mind socialpolitikai jellegűek³⁾, a szegények javára szolgálván. Kiválóan fontos ezek közül az, hogy szűkölködő adókötelezetek felmenthetők az adó alúl, még akkor is, ha egy segéddel vagy tanulóval dolgoznak. E felmentés az adóhatóság vagy a kivetőbizottság belátásától függ: a méltányosság számára tehát tág kaput nyit a törvény, melyen a létminimum elve bevonúlhat s e hozadékadót legalább az alsó fokon személyi adóvá varázsolhatja át. A porosz iparadó az 1500 márkáig terjedő hozadékok mentesen hagyásával már jó példával ment előre.

Az új osztrák kereseti adó főelve, még szorosabban korszultívve, mint a porosznál, a kontingentálás. A megfelelő régi adónemek hozadékát 20⁰/o-kal (tulajdonképen 22⁵/o-kal)⁴⁾ kisebbitve, megtették főkontingensnek. A kisebbitést indokolja a jövedelmi adó egyidejű behozatala. Ámde az adóterhet nem egyformán változtatták meg, hanem a gyengébbek javára.

¹⁾ Nevezetesen föld- és erdőművelés, beleértve a kertészetet s a saját területen való vadászat és halászat, nem tartozik a kereseti adó alá. Az őstermékek házi feldolgozása és azok eladása mentes.

²⁾ Kivéve megint a köz- vagy magánszolgálatban állókat, vagyis az alkalmazottakat általában.

³⁾ Így mentes: a csakis családtagok segélyével űzött haszonbérlet, a nők által munkaadóik lakásán vagy otthon, de segédmunkás nélkül folytatott ipar, ugyancsak idegen munkaerők nélkül dolgozó háziiparosok keresete, tanulók által folytatott magánoktatás s általában azok a mellékfoglalkozások, melyek évi 50 frtnál többet nem hoznak és nem iparszerűek, ideértve a kis mezőgazdák mellékfoglalkozásait. (A törvény 3. §-a).

⁴⁾ Ha az adó 1896-ban lépett volna életbe, a leszállítás 20⁰/o-ot tett volna, az időközi növekedést tekintetbe véve azonban 1898-ban már 22⁵/o.

Az említett főkontingenst ugyanis négy részre osztották. Az első rész a legnagyobb adózók osztályáé, azoké, a kik 1000 frtnál több adót fizetnek, a másik a 150—1000 frt, a harmadik a 30—150 frt s a negyedik a 30 frtig terjedő adót fizetők. Az első osztálybeliek a reform életbelépte után is együttvéve annyit tartoznak előteremteni, mint a mennyit előzőleg fizettek. A többi osztályoknál leengedés van a régi hozadékból és pedig 2: 3: 4 arányában a II. III. és IV. osztálynál; körülbelül tehát¹⁾ 14% leengedést kap a II. osztály, 21%-ot a III. és 28%-ot a negyedik.

Az egyes nagy osztályok így megállapított s évről évre lassankint²⁾ növekedő kontingensét az egész állam összes illető osztálybeli adózóinak kell leróni. Az egyes adózóra való kivetés a kivető bizottságok dolga: minden kivetési kerület egy-egy osztályú tagjai egy »adótársaságba« foglalvák össze; az I. és II. osztályú adózók számára több ily társaságot is alkothat a pénzügyminister.³⁾ Az adótársaságok adója előre meg van állapítva, a kontingensnek az illető területre eső részében. Ezt az előre megszabott összeget az egyes adózók közt szétosztani a bizottság dolga.

A kivető bizottság elnökét és tagjainak felét a pénzügyminiszter nevezi ki, másik felét az adótársaság tagjai választják saját soraikból. E választásnál az I. és II. osztályú adózók közvetlenül választanak, a többiek közvetve, kivéve a városokban és nagyobb ipari központban, a mennyiben ezek önálló kivetési kerületet képeznek.

A kivető bizottságok dolga már most az egyes adózók képességét megítélni s reájuk az adótársaság kontingensét nagyjában felosztani. Csak nagyjában való felosztásról beszélhetünk, mert a bizottság nem köteles teljes felosztást végezni, hanem csak azt állapítja meg, hogy az egyes adóalany vállalatának, foglalkozásának, viszonyítva a többiekéhez, melyik adó-

¹⁾ Az új adómentességek is tekintetbe vétetnek.

²⁾ Az összes 4 osztály kontingense ugyanis az első évben 17,732.000 frt, aztán újabb törvény intézkedéséig évente 24%-kal több.

³⁾ A törvény szerint (14. §.) a vállalatok bizonyos kategóriái számára külön társaságot lehet szervezni. Ez azonban azzal a veszéllyel jár, hogy az adóteher egyenlőtlenül oszlik meg az érdekkörök szerint.

tétel¹⁾ felel meg. Az egész adótársaság így megállapított adótételeit az adóhatóság egyenletesen leszállítja, ha az adóösszeg meghaladja a kontingenst, ellenkező esetben arányosan felemeli s ezzel befejezi a kivetés munkáját.²⁾

A bizottság az adótételeket a törvény kitétele szerint »a közepes hozadékképesség« (mittlere Ertragsfähigkeit) szabad mérlegelése alapján alkalmazza. Tehát lemond a valódi hozadék, az egyéni siker kereséséről s eleve is csak a foglalkozás valószínű — »objektív« sikerével elégszik meg. A bizottság köteles az adózó üzlete kiterjedését (Betriebsumfang) megállapítani s azt is kinyomozni, hogy a »közepes hozadékképesség« az üzlet nagyságához képest a rendes-e vagy az alatt, illetve a fölött áll-e? Ez utóbbi kérdés — ha a törvényt szigorúan akarjuk magyarázni, szintén csak tárgyi mozzanatokra, általános conjuncturákra, vagy a berendezés technikai tökélyére stb. utalhat. A végrehajtási rendelet azonban felemlíti a vállalkozó személyi viszonyait is, mi által tulajdonképp becsempészi a subjectiv elemet, mit csak helyeselni lehet.

A kivetés alapjául az adózók bevallásai szolgálnak, melyek megbírálására s általában a bizottság kutatási jogára vonatkozólag azok a rendelkezések érvényesek, melyeket a jövedelmi adó kivetésénél láttunk. Bevallani különben nem a tiszta hozadékot kell, hanem a végrehajtási rendeletbe foglalt, a parlamenttel már előzőleg megállapított külső ismertető jeleket. Ilyenek, a dolog természeténél fogva, általában az üzleti helyiség bére s a befektetett tőke nagysága, az alkalmazott munkások száma, az igavonó állatok s a motorok és gépek, egyes üzletágaknál a feldolgozott, illetve elárusított javak, egyes kereskedelmi vállalatoknál s az értelmiségi foglalkozásoknál a pénzbeli bevételek összege; általában ugyanazok az ismertető jelek, melyek a kormány eredeti osztálytarifájában felsorolva voltak. Az adóhatóságnak s a bizottságnak is joga lévén a vállalatok berendezését és készleteit kiküldötte által megtekintetni: a külső ismertetőjelek megállapítása nagyjában biztosítva van.

¹⁾ Legalacsonyabb adótétel 1 frt 50 kr., mi jóval alacsonyabb a jelenlegi rendes minimumnál, 2 frt 80 kr.

²⁾ A porosz rendszer ebben eltér az osztráktól. A porosz iparadónál ugyanis a kivető bizottságok végleg felosztják a kontingenst.

De a bizottság mindeme jeleket szabadon mérlegeli¹⁾ s így végelemzésben rajta fordul meg az adóteher igazságos eloszlása. A porosz ipartörvényből vett kontingentálási rendszer nagy előnye éppen abban van, hogy a solidaritás ösztökével egyenesen rákényszeríti a kivetőket arra, hogy az adóképesség arányában adóztassanak. A kincstár egészen közönyös a kivetés végeredményével szemben, mert hisz a kontingens meg nem rövidülhet. Képviselőit úgy, mint az adótársaság választottait, csak az arányosság érdekli; az utóbbiakat azért, mert közvetlen közelből láthatják, hogy minden adómegrovídtetés az egyik adózó javára megkárosítja a többieket. Ez a, hogy úgy mondjuk, nevelő hatása a rendszernek az, mely az osztrák viszonyok közt óriási fontosságú s nekünk is utat mutat arra, hogyan lehet egy megcsontosodott visszaélést, a túl magas adókulcs folytán képtelenséggé vált bevallások rendszerét, kiküszöbölni s egyengetni az utat tökéletesebb, de egyúttal nagyobb adómorált kívánó adónemekhez. Igaz, hogy e rendszer viszont a különböző vidékek és osztályok terheinek kellő arányosítását teszi nehéz feladattá: ennek megoldására az osztrák törvény a pénzügyminister elnöklete alatt 26 tagból, felében kinevezett, felében az országos adóikvető bizottságok által választott kontingens-bizottságot teremtett.

Az aránylag legegyszerűbb tag az új osztrák egyenes-adórendszerben a *nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója*, mely a hozadékadók közt szerepel ugyan, de lényegileg nem egyéb, mint jogi személyek általános jövedelmi adója.

Az adóalanyok körének megszabásánál az osztrák törvényhozásnak módjában volt messzemenő kedvezményeket nyújtani a szövetkezeteknek. A tisztán csak tagjaikra szorítkozó²⁾ szövetkezetek 300 frt hozadékgig mentesek, az alkalmazottaknak³⁾

¹⁾ Határozottan kötelezi őket erre a törvény 33. §-ának 1. bekezdése: »die mittlere Ertragsfähigkeiten ist . . . in freier Würdigung aller erhobener oder sonst bekannten massgebender Verhältnisse zu beurteilen«.

²⁾ Irányadó az egyesülés főcélja; ha mellékcélra, pl. termelő szövetkezetek a termények eladására nem tagokkal lépnek összeköttetésbe, nem zárja ki a kedvezményt. (85. §.) E tekintetben az új jogállapot kedvezőbb a réginél.

³⁾ A minister kiterjesztheti más foglalkozásúak — pl. kisiparosok és parasztgazdák ilyennemű egyesületeire is, ha a biztosított járadékok az osztályszerű szükségleteket meg nem haladják.

betegség, baleset elleni biztosítására, nyugdíjak nyújtására irányuló szövetkezetei, a Raiffeisen-féle hitelszövetkezetek, mezőgazdák bevásárló és nyersanyagfeldolgozó s elárúsító szövetkezetei teljesen mentesek s általában a socialpolitikai kedvezmények egész sora jutott be a törvénybe.¹⁾

Az adó alapja itt a vállalat tiszta hozadéka, mit ép a mérleg segélyével könnyű megállapítani. A törvény részletes intézkedéseket tartalmaz arra nézve, hogy mit kell tiszta hozadéknak tekinteni. Mint a jövedelem fogalma a jövedelmi adónál, úgy a tiszta hozadék analog meghatározása a vállalatoknál a helyes könyvvitel alapelvein épül fel. E részben csak annyit kell kiemelni, hogy az elsőbbségi kötvények kamatait az osztrák törvény nem engedi levonni, ez adósságokat az alaptőke kiegészítő részeinek tekintve, mint a hogy a mai elmélet azt általában teszi.²⁾ Ellenben megenged egyes socialpolitikai célú levonásokat.³⁾

Az adókulcs maradt általában a régi, vagyis 10% ⁴⁾, mi nagyon magas, még akkor is, ha a természeti személyeknél számba vesszük az új jövedelmi adót, mely jogi személyekre ki nem terjed. A nyilvános számadásra kötelezett vállalatoknál ugyanis az egész nyereséget utóléri az adó, míg a magánvállalatok névleg ugyan eddigelé 10% -ot fizettek, tényleg azonban, a hivatalos kimutatások szerint, csak átlag $3\frac{1}{2}\%$ -ot. Ezzel azonban a nagy tőkeegyesüléseket erősen megterhelő irányzat, mely itt nyilvánult, még be nem érte. Részvénytársaságok, melyeknek osztaléka a tényleg befizetett részvénytőke 10% -át meghaladja, az ennél magasabb osztalékokra fordított összeg 2 , illetve 4% -át tartoznak adóba befizetni, a szerint, a mint az

¹⁾ Így a postatakarékpénztár s a 84. §-ban felsorolt hitelegyletek javára.

²⁾ Az elsőbbségi részvényeken és kötvényeken kívül egyéb részkötvények vagy jelzálogos biztosítéka kölcsönvett tőkék kamatait sem lehet levonni, ha ezek az alaptőke részei.

³⁾ Így levonhatók az alkalmazottak jutalmazására fordított összegek, az alkalmazottak vagy családjaik betegsége alatt nekik kiíratott járulékok; bizonyos szövetkezetek által jótékony intézeteknek juttatott ajándékok (94. §. e pont).

⁴⁾ Illetőleg addig, míg a jövedelmi adó feleslegei leszállítást nem engednek, rendszeren $10\frac{1}{2}\%$.

osztalék 15⁰/₀-ot meg nem halad, illetve azon is túlemelkedik. Ezzel az állam valóságos részestársul szegődik a nagy nyereséget nyújtó vállalatokhoz, mintegy külön adót teremt a conjunktura kedvezményeinek megterhelésére, habár csak a mai gazdasági élet legfontosabb tőkeegyesülésével, a részvénytársasággal szemben. Nagy elvi jelentőségű újítás ez, mely szerényen megvonja magát egy hosszú szakasz¹⁾ számos rendelkezései közt, nem sejtetve külsőleg, hogy itt oly irányelv tör útát magának, mely különösen a kartellek által előidézett nagy társasági nyereségek megterhelésénél nagy jövővel kecsegtet.

A 10⁰/₀ adókulcs csak részben alkalmaztatik a takarékpénztárakra. Tudva azt, hogy ezek jórésze Ausztriában községi intézmény és nem nyereségre irányuló, hanem emberbaráti célokra szolgáló hitelintézet, érthető, hogy ezek erős megadóztatása ellenmondott volna a reformok vezéreszméinek. Jellemző, hogy ez intézetekkel szemben minő adókulcsot fogadtak el a képviselőház plenumban. A kulcs a tiszta hozadék nagyságával változik: 10.000 frt nyereséig 3⁰/₀, azon túl 100.000 frtig 5⁰/₀, innét 200.000 frtig 7¹/₂ s csak ezen összeg felett, tehát már az eredeti célon túlmenő, bankszerű takarékpénztáraknál alkalmazták a 10⁰/₀-os kulcsot. Ugyancsak mérsékelt adókulcs érvényes a tagjaikra szorítókozó szövetkezetek és az előleg-pénztárak javára is.²⁾

Nem említve azokat a kedvezményeket, melyek a szövetkezetek megadóztatásánál a mérleg egyes tételeinek eltérő beszámításából erednek: csak azt említjük föl, hogy a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója, nyereség hiányában, bizonyos minimumban vettetik ki. E minimum az alaptőke egy ezredrésze.³⁾ Hogy ily minimumot egyáltalán alkalmaznak, az ez adónak a hozadékadó egyik jellegét kölcsönzi, mert feltétlenül megterheli a nagy tőkét. Takarékpénztárak s a kedvez-

¹⁾ Ld. a törvény 100. §-át.

²⁾ Még pedig 300—600 frtig 2⁵/₅₀, 600—1000 frtig 3⁰/₀, azontúl következő, ezek után 5⁰/₀ a tiszta hozadék alapján. Ezt a szöveg (100. §.) másképp fejezi ki.

³⁾ Részvényekre alapított biztosítóintézeteknél minimum gyanánt az évi nettodíjak egy ezredrésze szolgál. Ez utóbbi tétel a rendes adókulcs a kölcsönösségén alapuló biztosítótársaságoknál.

ményben részesülő szövetkezetek ugyanis ki vannak véve e minimáladó alól.

A nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adójának kivetése egyszerű, inkább technikai feladat lévén, azzal az osztrák törvény az első fokú adóhatóságot bízta meg, felelősséggel az országos pénzügyi hatósághoz, mely végérvényesen határoz. A kivetés alapja a bevallás, mely rendeletileg megállapított mintán történik s a melyhez az elfogadott számadásokat (nyereség- és veszteségszámlát) s a teljes mérleget, továbbá a közgyűlés jegyzőkönyvét kell csatolni. Az adóalany köteles a kívánt felvilágosításokat megadni; ha szükségesnek tartja az adóhatóság, szakértőket is kihallgathat; bányá- és kohóügyekben a kerületi bányahatóság véleményét mindig ki kell kérni. Ha a bevallás vagy a felvilágosítások megadása tekintetében késedelem áll be, külön felhívás eredménytelensége esetén az adókivetés hivatalból megtörténik s a késedelmező rendbüntetést kap.

Az osztrák adóreform az 1898. évben tényleg érvénybe lépett s az első kivetés eredményeiről máris rendelkezésünkre állanak egyes adatok s az ismert szakembernek, Meyer Róbertnek az életbeléptetésre vonatkozó jelentése tájékoztat a reform sikeréről.¹⁾ Bár e tanulmányban elvileg nem terjeszkedtünk ki sem az adóreformok pénzügyi hatására, sem a nemzeti jövedelem megoszlásának statisztikájára: az osztrák jövedelmi adó első kivetése oly tanulságokat nyújt s oly szembeszökő módon állítja eléink a reform sociális hatását, hogy nagyon is indokolt arról röviden megemlékeznünk.

Az első kivetés előkészítését illetőleg felemlítjük azt, hogy a szakközegek kellő oktatásban részesültek a kivetés nehéz munkájában. Harmincz főbb tisztviselője a pénzügyminiszteriumnak s az egyes országok pénzügyi igazgatásának beutazta a porosz városokat, tanulmányozandó az ottani adókivetést. A miniszteriumban valóságos tanfolyamot tartottak a külső hivatalnokok számára, hogy a ministerium felfogását velők

¹⁾ Ld. nevezettnek értekezését a »Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung« VIII. k. I. füzetében: »Die ersten Ergebnisse der Personaleinkommensteuer in Oesterreich« cím alatt.

elsajátíttassák. Ezek az így kiképzett hivatalnokok aztán előadásokat tartottak a vidéken a pénzügyi tisztviselőknek, sőt Tirolban és Galicziában közvetlenül a ministerium hivatalnokai szerepeltek oktatókúl. Ez előadások a közönség egy része számára is hozzáférhetők voltak. Résztvett a közönség előkészítésében a népoktatási egyesület is az adóvallomások kitöltéséről tartott előadások által. Hozzá tartozik az előkészítéshez a hivatalnoki létszám szaporítása, mi a reformjavaslat tárgyalása óta folyt és oly nagymérvű, hogy a fogalmazószemélyzet 1892. óta csaknem megkétszereződött s erős segédszemélyzet áll annak rendelkezésére, mi 1892-ben úgyszólván teljesen hiányzott.¹⁾ Előkészítési művelet volt még a telekkönyvek revíziója, melyből a jelzálogos hitelezők statisztikáját fogják összeállítani.

Hogy az átmenet az eddigi megbízhatatlan bevallásról és kivetésről becsületes bevallásra és helyes kivetésre könnyebb legyen, már a törvény²⁾ kimondta, hogy a kereseti és jövedelmi adó új kivetése a régit nem befolyásolhatja s büntetést az esetleg kiderült adómegrövidítésekre szabni nem lehet. Az átmenet küszöbén e rendelkezéseket jónak látták megtoldani azzal, hogy a kamatjövedelem 1898. előtt történt eltitkolása is büntetlen marad, ha azt az új jövedelmi adó alá bevallja az adókötelezett. Erre szükség volt, mert ép e téren általános vala az adómegrövidítés s tartani lehetett tőle, hogy a büntetéstől való félelem ez eltitkolásokat az új rendszerbe is átviszi s ezzel azt kezdettől fogva megmételjezi.

Így előkészítve, az első kivetés nemcsak símán folyt le, a bizottságok nemcsak alakszerűen feleltek meg feladataiknak, hanem az anyagi eredmény is kedvező. Az 1898. évi előirányzat ugyan kissé optimistikusan s ellentétben a régi számításokkal,³⁾ 23 milliót várt az új jövedelmi adótól, az első kivetés — mely ugyan még nem végleges — 22½ millió frtot tűntet fel adótartozásúl.

¹⁾ 1892-ben volt 478 fogalmazószakbeli, 135 számtiszt és 22 irodai hivatalnok; 1899-re felvéve 913 fogalmazó s összesen 873 szám-, adó- és irodatisztviselő.

²⁾ A XV. szakasz.

³⁾ Az 1896-ra készített minimális számítás szerint 16½ millió frtot, ellenben legkedvezőbb esetben 24½ millió frtot vártak volt.

Hogy az új adó minő képet nyújt az osztrák nemzeti jövedelem megoszlásáról ¹⁾ s az egyes rétegeket minő adóteherrel sújtja, arra nézve jónak látjuk a következő nagyobb, bár máris összevont táblázatot közölni:

A jövedelem mérve	Adózók		A kiszámított		A kivetett adó	
	száma	százaléka	tiszta jövede- lem millió forint	százalék	összeg millió forint	százalék
600— 2.000 frt ...	604.749	85'24	577'2	49'82	5'6	25'06
2.000— 6.000 » ...	87.235	12'26	270'2	23'33	5'4	24'20
6.000— 10.000 » ...	9.489	1'33	72'5	6'26	2'0	9'02
10.000— 20.000 » ...	5.269	0'74	72'0	6'21	2'3	10'36
20.000— 30.000 » ...	1.420	0'20	34'6	2'99	1'2	5'44
30.000—100.000 » ...	1.441	0'20	70'0	6'04	2'8	12'74
100.000 frt fölött ...	255	0'035	61'5	5'31	3'0	13'17

Itt a népességnek természetesen csak kis hányadáról van szó: a hozzátartozókat is számítva, az osztrák állam 25'5 millióra becsült lakosságának 7'3⁰/₀-ka esik jövedelmi adó alá. A 600 frtos minimum már magában oly magas, hogy a jövedelemnek szigorú megállapítása esetén is kis hányadot kapnánk. Ámde tudjuk, hogy Ausztriában a kivetésnek, a kezdet nehézségén kívül, az eddigi demoralizált bevallások és kivetések hagyományával is meg kellett küzdenie. Mindamellett nem szabad kicsinyelnünk az eredményt, ha a porosz és szász adatokkal egybevetve, kicsiny is az adó alá eső családok aránya.²⁾ Van egy fontos tényező, melyet az eredmények vizsgálásánál figyelembe kell venni. S ez az, hogy Ausztria túlnyomó részben agrárország, nem úgy, mint Porosz-, vagy ép Szászország. Mint

¹⁾ A pénzügyministerium az összes jövedelmi adót fizetőkre vonatkozó adatokat egyéni lapokra íratta át s azokat a központban statisztikailag fogja értékesíteni: kétségkívül nagyon dicséretre méltó eljárás, mely a nemzetjövedelem megoszlására új világot fog vetni.

²⁾ Meyer szerint az osztrák arány csak 43⁰/₀-ka a porosznak s 29⁰/₀-a a szászoknak.

ilyen, sokkal inkább bent van a naturalgazdaság szakában, mint ezek. Az összes jövedelem pontos pénzbeli felbecsülése mezőgazdasági népességnél szinte lehetetlen, mert itt a jövedelem jó része a saját termények fogyasztásában nyilvánul. Míg a városi iparosnépesség ki tudja számítani, mennyit vesz be és mennyit fogyaszt: a falusi ember erre nem képes s ha bevallásra szorítják is, a pénzbeli becslés felette alacsony lesz. Általában agrárnépesség előtt ugyanaz a pénzösszeg sokkal többet jelent, mint iparos nép előtt: a 600 frtos minimum tehát egészen más egy iparos vidéken, mint mezőgazdasági jellegű országban. Megerősíti e magyarázatunkat az osztrák statisztika. A földműves országok: Galiczia, Bukovina és Dalmatia, hol a mezőgazdasági foglalkozás aránya az 1891. évi népszámlálás szerint meghaladta a 80⁰/₀-ot, igen kevés jövedelmi adót fizetővel dicsekedhetnek; Galicziában ez arány alig több, mint egy negyede a birodalmi átlagnak. Ellenben a legiparosabb Alsó-Ausztria három-négyszeresét adja az országos átlagnak.¹⁾ Fontos, sőt szinte azt kell mondanunk, döntő fontosságú mozzanat ez a jövedelmi adó behozatala szempontjából hazánkban. Mert el kell készülnie lennünk arra, hogy az osztrákhhoz hasonló minimum esetén a jövedelmi adó még sokkal kevesebb adózót fog érinteni és sokkal kevesebbet hozni, mint a Lajthán túl. Ezzel összefügg az, hogy a földbirtok összes terhe jövedelmi adó címén Ausztriában csak 2 millió frtot, tehát az egész adóterhernek nem is 10⁰/₀-át teszi: mi szintén azt mutatja, hogy a jövedelmi adó a gazdaosztályra ró aránylag legkevesebb terhet. Az osztrák reform különben a teherfölleletet bőven ellensúlyozta a fentérintett 10⁰/₀-os leengedéssel, mely a földbirtok adójánál 3·5 millióra rúg.²⁾ Ellenben nagy a teher-

¹⁾ Meyer idézett cikkében a foglalkozások különbözőségére nem is gondol, hanem csak a kivetés helye s a lakóhely, illetve a fekvések megadóztatási helye tekintetében létező eltéréseket veszi tekintetbe; a kivetés jósága körül eltéréseket nem tart ugyan kizártnak, de bebizonyítottak sem.

²⁾ Nevezetesen a földadóból leengedett 10%. Ha ehhez a kataster revisiója folytán előállt 2·5 milliós adómérséklést is hozzáűtjük, a földbirtok terhe összesen 6 millióval apadt s így a tiszta megkönnyebbülés 4 millió frt.

növekedés az ipar és kereskedelem körében, hol Meyer számítása szerint az új adóalap legalább is kétszerese a réginek: a mi egyúttal a bevallások haszna és erkölcsi értéke mellett szól s az új kivetési rendszer sikerét hirdeti. A bennünket érdeklő pontban azonban ez eredmény azt jelenti, hogy a jövedelmi adó főleg az iparos-kereskedő osztályt vonja erősebben adó alá. Miután azonban ez osztály hazánkban sokkal gyengébb, mint a szomszéd államban: a mi bevételeink is megfelelően kisebbek lesznek; a mivel természetesen nincs mondva az, hogy a tehermegosztás egyenletessége érdekében ilyennemű változás ne volna kívánatos.

A mit azonban a közölt táblázatból első sorban leolvashatunk: az a reform socialpolitikai jelentősége. Az új adó a tehermegosztást egészen lényegesen módosítja. Megkönnyíti a gyenge vállak terhét, növeli az erősekét. A jövedelmi adó nem érinti a 600 frton alúli jövedelmeket¹⁾, ellenben a föld- és házadónál meg van a könnyítés s az iparadó is, mint láttuk, apadt. A 2000 frtig terjedő adóköteles jövedelmek terhe kicsiny, 600–2000 frt közt az új adó átlag 1 $\frac{1}{2}$ %-át teszi a jövedelemnek; a fenti leengedések tehát itt még lenyomják a mérleget. Az új adó megosztása általában jellegzetes. Annak felét, mint a közölt táblázat mutatja, azok fizetik, kiknek jövedelme 6000 frton felül van: az adózók 2 $\frac{1}{2}$ %-ka fizet majd teljes 50%-ot az adóból. Összesen 255 adózó, 61 $\frac{1}{2}$ millió jövedelem után az adó 13 $\frac{2}{3}$ %-át viseli majdnem egész 50%-kal adózva. Az új adó terhe tehát ötször akkora az igen nagy jövedelmeknél, mint az 1000 frt körül járóknál. Igaz, hogy az új jövedelmi adó végre is csak mintegy egyötödét teszi az összes egyenes adóknak: de az alap már meg van vetve s csak a dolgok természetes fejlődése kell ahhoz, hogy a jövedelmi adó az egyenes adók leghatalmasabb tagjává legyen s ezzel a tehermegosztás most vázolt mintája győzzön a régi szigorúan arányos adókulcs fölött.

Az osztrák egyenes adóreform teljes eredményét még nem tekinthetjük át s nevezetesen nem ismerjük még annak hatását

¹⁾ Eltekintve a külföldön lakó állampolgároktól s a külföldön lakó idegen honosaktól, kik összes jövedelmüket ki nem mutatják, illetve nem bizonyítják, hogy az 600 frton alúl van.

a községi háztartásokra. Annyi azonban kétségtelen, hogy a reform a legnagyobb szabású kísérlet arra, óvatosan, de mégis gyökeresen átalakítani egy elavult hozadékadórendszer modern vegyes adórendszerre, s érvényre emelni az u. n. socialpolitikai szempontokat. Oly kísérlet, melylyel előreláthatólag hazánknak is a közel jövőben meg kell birkóznia.

V. Nagy-Britannia.

Az angol adórendszer törzsökös vonásait nem évtizedünk teremtetette meg. A mi az ottani közterheket jellemzi: kevés czikk fogyasztási adója mellett a vagyonos osztályokat jobban igénybevevő jövedelmi adó, párosulva forgalmi adókkal. Ez a rendszer a század negyvenes éveiben kezdett kibontakozni s a hatvanas években már készen volt. A tápszerek sem vámmal, sem belső fogyasztási adóval nincsenek terhelve, csak a szeszes italokat adóztatják meg erősen mindkét módon s azonkívül vám útján a dohányt és a teát. Ehhez az egyszerű fogyasztási adóztatáshoz járul a jövedelmi¹⁾ és az azt mintegy kiegészítő örökösödési adó, melyek együttvéve már több, mint egy-negyedét adják a britt állam bevételeinek.

Évtizedünk azonban ép ez utóbbiaknál egészen jelentékeny újításokat hozott. Legfontosabb ezek közül a progressiv örökösödési adó, mely a nagy fundált jövedelmek erős megterhelését jelenti s egyúttal a progressio eddig be nem vett elvét viszi be a világ úgynevezett legconservatívabb nemzetének adóztatásába.

Kezdve a jövedelmi adón végzett kisebb módosításokon: jellemző az, hogy az adóhatárt 1894-ben a Hartcourt-féle törvénnyel 150 £-ról 160 £-ra emelték: úgy, hogy most már az angol polgár csaknem 2000 frt jövedelemig mentes a jövedelmi adótól. E mellett nagyobb kedvezményt kap a kis középosztály, a mennyiben egészen 500 £-ig kiterjesztették a

¹⁾ Hogy ez az adó nem tiszta jövedelmi adó, hanem hozadékadó-szerű osztályoknak egybefoglalása (legalább bizonyos irányokban) jövedelemszerű alanyi adóvá: azt nem szükség itt külön kiemelni.

levonások kedvezményét s 400 £-ig jóval nagyobb levonást (160 £ az eddigi 120 £ helyett) engedtek úgy, hogy például 3⁰/₀-os adókulcsnál egy 300 £ jövedelemmel bíró egyén 1⁴/₀-ot visel az eddigi 1⁸/₀ helyett s a teljes adókulcs alkalmazása csak 6000 frtnak megfelelő — tehát már tekintélyes jövedelemnél — kezdődött. Az 1898. évi törvény még tovább megy s egészen 700 £-ig terjeszti ki a levonások kedvezményét. Az angol adókulcsot ezek szerint erősen degressivnek lehet nevezni; Harcourt elvileg ugyan elismerte a progressiv adóztatás helyességét, de az angol jövedelmi adó sajátos berendezése miatt egyelőre technikailag kivihetetlennek tartja. A forrásnál való adóztatás ugyanis felettébb megnehezíti a nagyobb jövedelmek összegeinek kipuhatolását. A progressiot azért az örökösödési adóban viszi keresztül az angol reform.

A Göschen reformja óta — 1889. — öt tagból álló örökösödési adósoportot egyszerűsítve, az 1894. évi új estate-duty most a 100 £ hagyatéktól kezdve emelkedik 1 millió fontig, a hol 8⁰/₀-ot ér el. 100 £-ig teljesen mentes a hagyaték. A kis hagyatékoknál, 100—500 font közt, 1⁰/₀ az adó, bizonyos esetekben e helyett állandó összeg.¹⁾ 500 £-on felül az adókulcs a következő:

500—	1,000 £	2 ⁰ / ₀	100,000—150,000 £	6 ⁰ / ₀
1,000—	10,000 £	3 ⁰ / ₀	150,000—250,000 £	6 ¹ / ₂ ⁰ / ₀
10,000—	25,000 £	4 ⁰ / ₀	250,000—500,000 £	7 ⁰ / ₀
25,000—	50,000 £	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	500,000 1 millióig	7 ¹ / ₂ ⁰ / ₀
50,000—	75,000 £	5 ⁰ / ₀	1 millió £ fölött	8 ⁰ / ₀
75,000—	100,000 £	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀		

Az adókulcs emelkedése nem állandó ugyan, de azért az igazán nagy vagyonok megterhelése jelentékeny, miután az új estate duty mellett még két adónem áll fenn, melyek az örökös és az örökhagyó rokonsági viszonya szerint alakúlnak.

¹⁾ Ha a brutto-vagyon 300 £-ot meg nem halad, 30 sh., 300—500 £-nál 50 shilling az adó a törvény 16. §-ában fentartott egyszerűsített örökösödési eljárás eseteiben.

Az estate-duty tárgya a tiszta hagyaték;¹⁾ kivetési alap annak forgalmi értéke, vagyis, mint a törvény szavai hangzanak, az az ár, mely az adóhatóság nézete szerint nyílt piacon elérhető lett volna, mégis azzal a kivétellel a földbirtok javára, hogy az adóalapul vett érték a jövedelmi adóalap (A osztály) 25-szörösét rendszerint túl nem lépheti. Mivel a jövedelmi adó megfelelő osztálya a földet csak haszonbére alapján terheli meg: a különben is túl magas kamatlábbal (4%) tőkésített adóalap a földtulajdonos javára nagyon kedvező. Jellemző, hogy ez adóhoz az örökhagyó által élete utolsó évében tett ajándékozások is bevonatnak s a régebbiek is akkor, ha az örökhagyó azok alapján magának valami előnyt kötött volt ki.

A kivetés bevallások alapján történik, az ingókat a hagyaték végrehajtója tartozik eskü alatt bevallani. A fizetésre nézve az ingatlanok adójánál azt a fontos kedvezményt létesíti a törvény, hogy az adóösszeget 8 egész évi vagy 16 félévi egyenlő részletekben lehet fizetni, az első részletet 1 év múlva a haláleset után. A hátralék után mindenkor 3⁰/₀-ot számítanak. Az ingatlan elidegenítése esetén az egész adó egyszerre esedékessé válik.

A hitbizományszerű settlement után az ú. n. settlement estate duty 1⁰/₀-ot tesz a rendes örökösödési adón felül; de a lekötött birtok után az estate duty mindaddig nem fizetendő újra, míg az szabad rendelkezés alá nem jut.

A másik két adó, a succession duty, tényleg az örökölt ingatlan, a legacy duty az örökölt ingó hagyatékrész²⁾ után csak akkor járúl a már tárgyalt adóhoz, ha a hagyaték 1000 £-on felül van. Mentések ez adók alúl a házastárs s az egyenes ág: ezek tehát csakis az estate duty-t fizetik. Az oldalágiak ez adójánál testvérek s ezek utódjai 3⁰/₀-kal

¹⁾ Mentés egy, illetve az első 25 £-ot meg nem haladó életjáradék, melyet az örökhagyó valakinek hátrahagy; mentések képek, nyomtatványok, művészeti termékek vagy tudományos gyűjtemények, amennyiben azokat nemzeti célokra, vagy valamely egyetem stb. javára hagyományozta az örökhagyó.

²⁾ Ez adóknál ugyanis nem az egész hagyaték az adóalap, mint az estate-duty-nál, hanem az örökrész, illetve hagyomány.

s így tovább rovatnak meg, a harmadízú rokonságtól kezdve, valamint nemrokonoknál az adókulcs 10⁰/₀. Következésképp a teljes angol örökösödési adó 100 £-tól kezdve 1⁰/₀-tól fokozatosan emelkedve, felmehet — 1 millió fonton túlmenő vagyonoknál, ha az örökösök távoli rokonok vagy egyáltalán nem rokonok, 18⁰/₀-ra, mely adókulcs már egészen tekintélyes és pótolja azt a mulasztást, melyet az angol egyenes-adórendszer a jövedelmi adónál az által követ el, hogy a nagy jövedelmeket egyáltalán nem terheli meg erősebben, mint a középeket (1898-tól 700 £ a degressio felső határa) s hogy a fundált jövedelem egyenlő elbánásban¹⁾ részesül a nemfundálttal.

Az angol örökösödési adó, Schanz szerint²⁾, ma a legterhesebb az összes fontosabb államok örökösödési adói közt, a mennyiben a hagyatékokat 6⁴/₀-kos átlagos teherrel rója meg. S egyúttal Anglia az az ország, a hol az egyenes adóhoz arányítva legnagyobb az örökösödési adó súlya, amennyiben úgy aránylik amazok összegéhez, mint 1 : 1⁴/₄, tehát majdnem megközelíti azok eredményét. Összefoglalva tehát az egész adórendszert: el kell ismerni, hogy az az új reformok után szociálpolitikai irányban teljesen megfelel azoknak a nagy elveknek, a melyek az angol társadalmat és államot századunk folyamán vezették s az angol földet a társadalmi béke classikus hazájává tették.

Nem hagyhatjuk megemlítés nélkül, hogy a reformált örökösödési adó egy része az önkormányzat költségeire fordítatik és pedig egy 1896. évi törvény szerint részben a mezőgazdaság terheinek könnyítésére.³⁾ Az agrárválság tudvalevőleg legerősebben a brit földet sújtotta s az önkormányzati kötelek növekedő terheinek viselésére a földbirtok már nem képes.⁴⁾ Szakítottak tehát azzal a rendszerrel, mely kizárólag

¹⁾ Nem tekintve a föld- és házadót, melyek különben is egészen jelentéktelenek.

²⁾ Finanz-Archiv, XV. Jahrgang, II. B.: Vergleichende Untersuchung der Erbschaftssteuererträge in Deutschland und in Ausland.

³⁾ E törvény szerint a gazda községi adójának, amelyet mezőgazdaságilag művelt földje után fizet, felét az állam fedezi az estate-duty-ból.

⁴⁾ A kisbirtokos 1898 óta egészen mentes az állami földadótól, ha jövedelmi adót nem fizet.

az ingatlanokat terhelte meg az önkormányzat adóival s először az állam bevételeiből utaltak ki nagyobb összegeket, majd egyes kisebb állami adókat,¹⁾ legújabbban az örökösödési adók egy részét engedték át a helyi köteleknek céljaira. Fontos újítások, melyek az állami adóztatás helyes alapelveit átviszik a községi kiadások fedezésére. S mert a fogyasztási adók, melyek a községekben különben sem játszanak szerepet, elsőrendű szükségleti cikkeket egyáltalán nem érintenek, az egyenes adókat s velök a községi terheket pedig majd kizárólag a vagyonos elemek viselik: az angol adórendszer a század végén valóban progressiv megadóztatása a nagyobb jövedelmeknek s e tekintetben mintául szolgálhat a kontinensnek.²⁾

¹⁾ Így 1889-ben bizonyos engedély- és fényüzési adókat.

²⁾ Az új angol örökösödési adórendszer pénzügyi hatásának megvilágítására felhozzuk, hogy az új adók összes bevétele 1896/7-ben 13'96 millió, 1897/8-ban 15'33 millió £ volt, ebből azonban az első évben 3'4, az utolsóban éppen 4'2 millió font a helyi kötelek javára engedtetett át. Jellemző az angol nemzeti vagyon összetételére, hogy az utolsó évben, 1897/8-ban a hagyatékok ingó alkatrészei 172'7 millió, az ingatlanok 49'4 millió £ értékkel szerepelnek. A hagyatékok közt 1896/7-ben 66, 1897/8-ban 73 volt egy negyedmillió font fölött, vagyis, a mi pénzünkben 3 millió forintot meghaladó értékkel ennyi hagyaték birt. Az elhunyt milliomosok száma 1896/7. öt volt s hagyatékaik értéke összesen 5¹/₄ millió; 1897/8-ban kilencz milliomos halt el összesen 15³/₄ millió £ hagyatékkal. Tudva azt, hogy 250000 fonttól kezdve az adókules legalább is 7%, sőt 1 millió £-tól 8% (oldalági örökösöknél s idegeneknél ezen kívül a legacy és succession duty is terheli az örököst), nyilvánvaló, hogy a milliomosok nagyobb halandósága egymagában előidézte az 1897/8 év kedvezőbb eredményeit, mi egyuttal mutatja azt, mily jelentős mértékben háritotta át az új örökösödési adó a közterheket a gazdagok vállaira.

Hogy egyébiránt az angol közvéleménynek mennyire vérévé lett a progressiv örökösödési adó, azt bizonyítja az, hogy a felsőházból eredő támadások daczára ez adót a parlament érinthetetlennek tartja s a legutóbbi budgettárgyaláskor, midőn a pénzügyminister a legacy és succession duty-nál kapcsolatban a kedvező helyzet által javasolt egyéb adómérséklésekkel: némi (1%-os) mérséklést javasolt, e leszállítás nem ment keresztül. A helyett a földadónál szavaztak meg nagyobb kedvezményeket a kisbirtokosok javára, túlmenve a kormány javaslatain.

VI. Franciaország.

Ma, mikor annyira általánossá válik az a nézet, hogy a latin faj a század folyamán decadentiába jutott s mikor vérmesebb politikusok azt már egyszerűen törlik a világtörténelemben szerepet játszó tényezők közül¹⁾: kétszeresen érdekes bepillantani azokba az adópolitikai küzdelmekbe, melyek évtizedünkben Franciaországban, a latin faj kétségtelenül legfejlettebb, leggazdagabb államában, lefolytak. Csak adópolitikai küzdelmekről szólhatunk, mert eleddig reformtervezeteknél többet nem találunk. Bármily általános is a meggyőződés, hogy az egyenesadók százéves múltra visszatekintő rendszere rossz s hogy azt tovább fentartani nem lehet: befejezett reform megannyi vajúadás daczára nincs.

Legfontosabb mozzanat a francia pénzügyi történet ez évtizedbeli eseményei közt az, hogy egy radikális minisztérium, Bourgeois elnöklete és Doumer pénzügyministersége alatt, az általános progressiv jövedelmi adó — impôt global et progressif sur le revenu — tervével lépett fel. Ez a terv, mint az 1896. február 1-én beterjesztett törvényjavaslat indokolása helyesen jegyezte meg, a legfontosabb újítást foglalja magában, melyet száz év óta a francia egyenes adóztatás terén megkísérlettek.²⁾ Az eddigi adórendszerről ugyanez az indokolás minden teketória nélkül kimondja, hogy az a kis jövedelmeket szinte elviselhetetlenül — 15—18⁰/₀ erejéig terheli meg s felfelé folyton csökken.

A javaslat e vizsás állapot megszüntetésére mérsékelt progressiót akar életbeléptetni. 2500 frank határtól kezdve, melyen alúl egyáltalán nem menne a jövedelem megadóztatása, emelkednék az adókulcs, úgy, hogy az 50,000 frankot meghaladó összeg után teljes 5⁰/₀ adó járna, mi természetesen

¹⁾ Így pl. Brooks Adams »The new struggle of life among nations« című, a Fortnightly Review egyik legújabb számában megjelent nagyon tanulságos értekezésében.

²⁾ Peytral, ki 1888/9-ben majd egy éven át pénzügyminister volt, ez idő alatt terjesztett be egy jövedelmi adójavaslatot, melyben alétnimum 2000 frank volt, de a progressio hiányzott.

annyt tesz, hogy az adókulcs a legnagyobb jövedelmeknél sem érné el az 5°/o-ot, bár azt nagyon megközelítené.¹⁾

A Bourgeois-Doumer-féle reform legkiemelkedőbb mozzanatai még a gyermekszám tekintetbe vétele s a bevallási kényszer alkalmazása, bár csak 10,000 fr. jövedelemtől. A kivetés természetesen bizottság dolga, a hivatalnoki elem igen erős részt vett volna abban. Elég szigorú rendelkezések sújtották volna a bevallást nem adó és a jövedelmüket hamisan bevalló adózókat.²⁾

E rövid vázlatból is kitűnik, hogy a szóban forgó reformterv nagyjában a legjobb németországi jövedelmi adótörvények mintájára készült. Ez a körülmény is hozzájárulhatott a teljes bukáshoz, mely e javaslat sorsát megpecsételte. Hiába hivatkoztak annak védői arra az igazságérzetre, mely a francia democratiát élteni, hiába arra, hogy az 1789-évi declaratio azt kívánja, hogy a polgárok a közterhekhez szolgáltatási képességek arányában járúljanak: a nagyszabású reformeszmé nem talált kegyelemre. A legélesebb támadásra a bevallási kényszer adott okot, mely nélkül pedig igazi jövedelmi adó nem képzelhető.³⁾ Hálás feladat volt felizgatni a francia közvéleményt azzal, hogy a fiscus zaklató és inquisitorius behatolása a magánviszonyokba csak a türelmes és jól fegyelmezett németeknek való: a francia szabadság azt meg nem engedi s így tovább. Könnyű volna ez álchauvinismusnak megadni a kellő választ. A francia octroi-k s az enregistrement zaklatásait nem is említve, felesleges rámutatni arra, mennyivel nagyobb erkölcsi tartalmat feltételez a nemzetnél a személyi viszonyokat feltáró

¹⁾ Az adókulcs 3000 franknál 0'17°/o, 5000 franknál 0'5°/o, 10,000 franknál 1'25°/o, 20,000 franknál 2'13°/o, 50,000 franknál 3'25°/o, 100,000 franknál 4'13°/o, 1,000,000 frank jövedelemnél pedig 4'91°/o lett volna a javaslat szerint.

²⁾ A bevallást elmulasztó a hivatalból megállapított adóalap után kivetett adónak még 50°/o-át tartozott volna büntetésül fizetni. A hamisan valló a bevallásnál eltitkolt adóalap után járó adó kétszeresét tartoznék büntetésül leróni.

³⁾ A képviselőház határozata az adót elvben elfogadta, de a bevallás kérdését a pénzügyi bizottsághoz utasította. Ez egyenlő volt az elvetéssel. Különböen a kormány két hóval a javaslat benyújtása után megbukott.

jövedelmi adó, mint a puszta külső jelek után igazodó egyenes adózás.

Elég az ahhoz, hogy az »impôt global et progressif sur le revenu« el van temetve s helyette Delombre haladópartí képviselőnek egy régebbi javaslata került felszínre.¹⁾ Peytral pénzügyministernek az 1898. év végén előterjesztett törvényjavaslata, mely címében »impôt général sur le revenu« nevet visel, a francia pénzügyi géniusnak oly jellemző szülötte, hogy annak vázolását indokoltnak tartjuk, annyival inkább, mert nem valószínűtlen, hogy abból törvény lesz, habár a francia politikai viszonyok közt általában minden jövendőmondás nagyon kockáztatott dolog.

Peytral tervezett »jövedelmi adója« bármi inkább, mintsem igazi jövedelmi adó. Ha osztályozni akarjuk: heterogén fogyasztási adók összetételének kell nevezniünk. Az adóalapot ugyanis következőleg képzik: Az egyes községek különböző lélekszáma szerint, de a bér szerint is váltakozó kulcsal sorozzák az adóalany lakbérét. Ehhez hozzáadnak, községcsoportok szerint, más-más összeget a női és férficselédek tartása czímén; ugyanígy kocsik, lovak, valamint automobilmek és kerékpárok birtoka, luxus- és vadászebek tartása, végre kékjutazásra szolgáló yachtok után bizonyos összeget ütnek az adóalaphoz. Az így létrejövő összeget tekintik az adóalany jövedelmének. A kis lakbérek — községcsoportok szerint más-más határig — mentesek adó alúl. A gyermekek tartása czímén 10—50%-ig terjedő mérséklések vannak.

Ez az adó tehát valóban eredeti kísérlet arra, külső jelekből következtetni a jövedelemre; vagy, helyesebben, bizonyos kiadási tételekből következtetni az adóképességre. E jelek közt egy nélkülözhetetlen, elsőrendű szükséglet van, a lakás; a többi kisebb-nagyobb mértékben luxus-cikk. Legfontosabb tétel kétségkívül a lakás bére. Meg kell adni, hogy a szorzó alkalmazásánál tekintettel voltak arra, hogy kisebb háztartásnál nagyobb, nagy háztartásnál kisebb hányad esik a lakás rovására. A szorzó ezért 4 a legkisebb, 10 a legnagyobb

¹⁾ Hasonló irányban mozogtak Burdeau és Cochery miniszterek reformjavaslatai.

lakbérnél. A luxus-fogyasztás czímén hozzáütitött hányad pedig emeli a nagyobb vagyonnal bírók, helyesebben az ily fajta luxust üzők adóterhét s ezzel bizonyos progressiót teremt.¹⁾

A kis lakással bírók felmentése, a gyermekszám tekintetbe vétele bizonyos személyi elemet hoz ez adóba. A tervezett adó tehát kétségtelen nagy előnyökkel bírna a jelenlegi ajtó- és ablakadó, valamint az impôt personnel et mobilier fölött, amelyek helyére annak lépnie kell. De viszont nyilvánvaló, hogy azok a fictiok, melyeket a jövedelem nagyságára vonatkozólag felállít: önkényesek, megbízhatatlanok s velők eleve lemond a francia állam az igazi adóképeség kinyomozásáról. Arról pedig, hogy ez adó a fogyasztási adókat egyensúlyozó s a jobbmódú osztályokat igazán erősebben megterhelő adó volna: szólni sem lehet.

Még egy reformjavaslat sorsáról kell megemlékeznünk. Az angol örökösödési adóreform hatása alatt Franciaországban is tárgyalás alá került a hagyatékok adójának módosítása. S nem kevésbé jellemző, hogy a képviselőház 1895. végén elfogadta a rokonsági fokonként a vagyon nagyságával emelkedő adókulcsot. A képviselőház által elfogadott törvényjavaslat szerint e kulcs az egyenes ágon 1—4⁰/₁₀₀, házastársak közt 3⁷⁵/₁₀₀—9⁰/₁₀₀, testvérek közt 8⁵/₁₀₀—14⁰/₁₀₀ s így tovább, egészen a 4-izen túli rokonokig és idegenekig, hol az adószázalék már egészen tekintélyes s az örökrész nagysága szerint 14—20⁰/₁₀₀ közt váltakozó lett volna. A senatus bizottsága ellenezte a progressiót, de a plenumban 8 szóval győzött Poincaré javaslata, mely a progressiót nagyon mérsékelte, úgy, hogy egyenes ágon 1—2⁵⁰/₁₀₀ közt²⁾ s a 7 izen túl 15—18⁵⁰/₁₀₀ közt³⁾ mozgott volna az adó.

¹⁾ Egykét példa megvilágítja a dolgot. Egy munkáscsalád 400 fr. bérértékű lakással Párizsban 1600 fr. jövedelem után adóznék, melyből még levonandó a gyermekek nagyobb száma esetén 50⁰/₁₀₀-ig terjedő rész. Egy gazdag magánzó, ki 2000 fr. bérértékű házban egy női s egy férficselédet tart s kocsija, 2 lova, kerékpára és 2 vadászkutyája van, 25,900 frank jövedelem után adóznék. Egy család ugyanezen lakbér és 2 nőicseléd mellett 18,400 frank után fizetne adót.

²⁾ És pedig a legnagyobb tételt 250,000 franktól kezdve, míg 2000 frankig 1⁰/₁₀₀ lett volna az adó.

³⁾ A maximum 1 millió franktól feljebb.

Ám a javaslatból, mely lényegesen javította volna az örökösödési adót, emelve a távoli rokonok s a nagy vagyonok terhét s a nyers hagyaték helyett a tiszta örökrészt véve alapul, nem lett törvény. A mit a francia törvényhozás az egyenes adók terén ez évtizedben létrehozott, az mindössze a földadó mérséklése s nevezetesen az egészen kis katasteri hozadékok mentesítése, mi nem annyira a teherkönnyítés miatt, mint inkább elvi szempontból fontos, mert ez újítás folytán a személyi adó egy eleme behatolt a legmerevebb hozadékadó körébe.

A személyi adó eszméje lebeg az ú. n. jövedelmi adó behozatalánál is a francia politikusok szeme előtt, bármily torzalakot adtak is annak. Ha hozzávesszük a községi fogyasztási adók legújabb reformját, az ú. n. hygienikus italok mentesítését: látjuk, hogy valamelyest csak mégis mozog a francia föld, bár vajmi lassan, amint azt népessége s gazdasági életének menete is mutatja.

VII. Tengerentúli országok.

Az a kép, a melyet az egyenesadók fejlődéséről a fentiekben adtunk, nem tart teljességre számot. Nemcsak a kontinens államai közül maradt ki több, a hol csak kisebb jelentőségű változtatások történtek,¹⁾ (s nem emlékeztünk meg a kis svejci kantonok egynémelyikének nagyobb szabású újításairól sem), hanem mellőztük a tengerentúli államok adó-reformjait is. Pedig kiválóan érdekes például az a reform-mozgalom, a mely az Egyesült-Államok területén forrong.

¹⁾ Így Oroszország 1898-ban új iparadót hozott be, mely az üzlet terjedelméhez és hozadékához simúl. Olaszország 1894-ben emelte az örökösödési adó kulcsát maximumban 15%-ra a régi 12% helyett, s ugyanakkor fokozta az u. n. jövedelmi adó tételeit is — névleg 20%-ra a régi 13·2% helyett, de nagyon különböző hatással az egyes jövedelmi ágakra. Luxemburg 1891-ben reformálta u. n. »személyi és ingóadóját« részleges jövedelmi adóvá. Belgium ugyanezt az adót 1895-ben reformálta a szegényebb osztályok előnyére. Norvégia 1895. az örökösödési adót módosította stb.

Az 1894. évi augusztus 24-ki szövetségi jövedelmi adótörvény alkotmányjogi okokból nem érvényesült ugyan, de oly kísérlet az, mely felettébb jellemzi a vagyonadórendszerrel már szakítani kívánó közvélemény irányát.¹⁾ Még jellemzőbbek tán e részben a vezető államok parlamentjeinek adóügyi Reportjai. Így New-York államban 1893. egy külön adóügyi reformbizottság, valamint a két ház egyesült bizottsága foglalkozott e kérdésekkel. Ohio államnak ugyanazon évben, Massachusetts és Pennsylvania különböző éveken készült hivatalos emlékiratai²⁾ tárgyalták a reformok ügyét. Általános az elégedetlenség a jelenlegi állapotokkal s az ingó vagyon erősebb megadóztatása s általában a nagy jövedelmek teljesebb bevonása a közterhek viseléséhez, örökösödési adó³⁾ és pedig rendesen a progressio alapján: ezek a mottók jellemzik a javaslatokat. Az Egyesült-Államok sajátos adórendszere, melyet az újabb közgazdaságtörténeti ismereteink alapján úgy foghatunk fel, mint régebbi államfejlődési fok — az egykori gyarmatállam maradványát: hovatovább engedni lesz kénytelen a mai demokratikus államok adózási rendszerének.

¹⁾ A szövetségi jövedelmi adó a déli és nyugati részek s nevezetesen az ingatlanok után megterhelt farmerek kívánsága volt. A határ, hol az adó kezdődik, 4000 dollár, tehát hallatlan magas. Tárgya mindenmű jövedelem, kivéve az osztalékot; nyereségre alakult társaságok azonban szintén adóznak jövedelmük után. Adóláb arányos; a kivetés bevalláson alapúl, de az eljárás titkos, stb.

²⁾ Szépen tárgyalja ezeket Seligman E. az »Essays in taxation« című gyűjteményes munkájában, hol a XIII. fejezet »American Reports on taxation« címet visel.

³⁾ Progressiv örökösödési adó áll fenn Ohio és Illinois államokban, azonban amott csak az egyenes, itt csak az oldalági rokonok terhére. Ohio adókulcsa a következő:

— 20,000 dollárig mentes	200,000—300,000 dollárig	3%
20— 50,000 »	300,000—500,000 »	3½%
50—100,000 »	500,000—1,000,000 »	4%
100,000—200,000 »	1 millió dolláron felül	5%

Illinois államban az egyenes ági örökösök szintén 20,000 dollárig mentesek, azon túl 1% az adó. Oldalágon unokatestvérekig s azok leszármazóira 2%, a mentesség csak 2000 dollárig terjed. Távolsági oldalrokonoknál 500 dolláron túl 3%-tól 6%-ig terjed az adó, mely utóbbi százalék 50,000 dollártól alkalmaztatik.

Érdemes lett volna még egy pillantást vetni az anti-podokra.

Az ausztráliai gyarmatállamok adóügye hasonlít az Egyesült-Államokéhoz: a közös eredet s a gyarmati jelleg természetes rokonságot teremtett köztük. A továbbfejlődés is rokon s Új-Zealand példájában szemünk előtt áll egy ily elavult adórendszer átalakulása modern egyenes adóztatássá. Az átalakulás ép évtizedünkben ment végbe. Az 1891. évi reform behozta az általános jövedelmi adót, azzal a sajátzerűséggel, hogy a földből folyó jövedelmet a forgalmi érték alapján terheli meg. A kis jövedelmek egészen 300 £-ig tehát nagyon magas határig mentesek, 300 £-tól 1000 £-ig az adólab fele annak, a mi 1000 £ fölött: tehát bizonyos progressio is van a jövedelmi adóban.¹⁾ De igen nagy arányú progressiot találunk a vagyonadó jellegű földadónál. Új-Zealand a nagy birtokösszehalmozások megakadályozására, illetve mérséklésére a fontonként 1 penny alapadó mellett a föld értékével emelkedő pótagót szed, mely 5000 £ értéknél kezdődik $\frac{1}{8}$ pennnyel s 210.000 £-nál végződik 2 pennnyel. Százalékokban kifejezve tehát a kisbirtokos földje értéke után 0.4% (4.2 promille) adót fizet, mi 5% hozadék mellett megfelel 8.3%-os adónak. A nagybirtokos adója azonban magasabb s egészen 1.25 százalékgig emelkedik az érték után, tehát a hozadék után számítva 25%-ig, vagyis egynegyedét teszi a földből várható jövedelemnek. Igaz, hogy ez adó tényleges terhe a föld értékének becslésén fordul meg, de oly élénk birtokforgalommal bíró országban, minő Új-Zealand, e becslés elég teljes lehet, mit az is bizonyít, hogy fordult elő eset arra, hogy a tulajdonosok átengedték a becslési árban a földet az államnak, élve a joggal, mely a vagyon teljes elkobzásának megakadályozására vétetett fel a földadó-törvénybe.²⁾

¹⁾ Haruló jövedelmi adót hozott be Victoria gyarmat 1895-ben. Ez adó 200 £-nál kezdődik s 2200 £-nál éri el azt a pontot, amelyen túl változatlan marad az adókulcs. A fundált jövedelem kétszeresét fizeti a munkából eredő jövedelem adójának.

²⁾ Ismertette Seligman idézett munkájában: Recent reforms on taxation cím alatt. Ha az adózó azt véli, hogy földje nagyon magasra van becsülve s nem akarja az adót fizetni, eladhatja az államnak azon az

Közgazdaságpolitikailag fontos s a George-féle egyadórendszer eszméjével kapcsolatos az az intézkedés, hogy a talajjavítás s építkezés — 1893 óta — mentes minden földadó alól. A munka és tőke egyesült hozadéka tehát megkönnyebbül a tehertől s marad főadótárgyúl a föld pusztja járadéka, vagyis ép a nagybirtokokosok főjövedelmi forrása.

A fokozatos adózás egyébiránt nagy szerepet játszik az ausztráliai gyarmatokban az örökösödési adóknál, (Uj-Zealandot kivéve), úgy, hogy ezek adórendszere nagyjában hasonlít az anyaországhoz s ugyanoly elbírálás alá esik.

Szemlénket, mely nyugati szomszédainktól egészen ellenlbasainkig vezérelt: befejeztük. Ha végigtekintünk azokon az egyenesadó-reformokon, melyeket évtizedünk — tehát nem is egészen tiz esztendő — megérlelt vagy legalább közel hozott a megvalósuláshoz: ez újítások tarka halmazából két vezérelv emelkedik ki lelki szeméink előtt. Két közös nagy elv, mely egymás közt is kapcsolatban van s mely fellelhető minden reformban, melyre kiterjeszkedni alkalmunk volt. Az egyik ezek közül: *a tárgyi adók helyettesítése személyi adókkal*. A másik elv, mely ezzel összefügg s a melynek szolgálatában az első is tulajdonkép áll: *az adóteher átrakása a gyenge vállakról az erősekre, a teher igazi arányosítása*, vagyis, hogy egy sokat hangoztatott, de nem valami szabatos kifejezéssel éljünk, a progressiv adózás érvényesítése.

A mi az elsőt illeti, meg kell jegyeznünk, hogy személyi adó alatt nemcsak és csupán az általános jövedelmi

áron, amelyre maga azt becsülte. Viszont, a kormánynak joga van abban az esetben, ha az adózó nem nyugszik meg az adóalap hivatalos felbecsülésében, megvenni a földet a felvett értékben, hozzáadva még 10%-ot. Egy feltűnő esetben a tulajdonosok 260 ezer £-ra vallották be 84,000 acre területű földjük értékét, melyet hivatalosan 304 ezer £-ra becsültek. A tulajdonosok nem akarták az adót viselni s eladták az ingatlant. Az állam annak felosztásával nagyon jó üzletet csinált.

adót ¹⁾ értjük, hanem odavesszük az azzal összekapcsolt általános vagyonadót s az örökösödési adót is, mely utóbbiak szintén egybefoglalják az egy-egy személy gazdasági erejét alkotó elemeket.

Így értve is, igaz, hogy a személyi adóztatás csakis Poroszországban jutott ez évtizedben kizárólagos uralomra az állami egyenesadók keretében. Az általános jövedelmi adó, párosulva a kiegészítő általános vagyonadóval, mint egyetlen állami adók, eddig Poroszország monopolja; a szász kormány megfelelő reformjavaslata 1898-ban — legalább egyidőre, — elbukott s Hessenben csak az idén terjesztettek elő hasonló javaslatokat, Baden valószínűleg hamarosan követni fogja a porosz példát. De kiépítette a személyi adóztatás rendszerét a britt állam, mikor a határozott személyi adójellegű incometax mellé erős örökösödési adót tett, továbbá Németalföld, mely főegyes adóivá a vagyon- és jövedelmi adót tette s megkezdte a munkát monarchiánk másik állama, behozva az általános jövedelmi adót a mérsékelt, illetve kijavított hozadékadók betetözéséül. Nem említve a kisebb német államokat, sem az Oceánon túl fekvő országok reformjait: mint jellemzőt kiemeljük azt aényt, hogy a kívülről látható jelekből összeállított adókhöz annyira ragaszkodó, az egyéni viszonyok kutatásától, adóbevallásoktól annyira irtózó francia genius is belevitte egyenesadórendszerébe a személyi adóztatás elvét: az impôt général sur le revenu-nek csúfolt Brisson-Peytral-féle legújabb, a siker kilátásaival bíró adóterv legalább is kísérlet akar lenni az egyén egész szolgáltatási képességének összefoglalására.

¹⁾ Fej- vagy osztályadóktól, mint bizonyos értelemben személyi adóktól, ezúttal eltekinthetünk. Az uralkodó terminologia még a személyi munkaerőhöz fűződő adót is személyi adónak nevezi, ellenben a vagyonadót a tárgyi adókhöz sorolja, az örökösödési adót pedig jó részben kiveszi az egyenes adóztatás köréből. Ámde nem nehéz átlátni, hogy a munkabér és fizetési adó az adóalany gazdasági erejének s ezzel teljesíti képességének csak egyik, bár megengedjük, sokszor egyetlen, elemét érinti. Ellenben a vagyonadó ép úgy, mint az örökösödési adó, mindazt egybefoglalja, ami a személy állandó jellegű (birtokból eredő) bevételeire következtetni enged. Egyéb jövedelmi elem egy elhunyt után nem is marad s így az örökösödési adó igazán személyi adó; a vagyonadó pedig, ha mellette van jövedelmi vagy a keresetet érintő egyéb adó: csak a személyesített fundált jövedelem erősebb megterhelése.

De továbbmenve, utalnunk kell arra is, hogy évtizedünk adóreformjai a fenmaradt hozadékadókba is bevitték a személyi adó egyes elemeit vagy megerősítették azokban a már meglevőket. A mentes létminimum kiterjesztése az örökösödési adókban úgy, mint az ipar- és járadékadóban általános jelenség, de kevésbé meglepő, mint annak belevitele a legmerevebb hozadékadóba, a földadóba, a mit pedig Angliában úgy, mint Franciaországban látunk. Sőt az 1898. évi angol finance-act a földadót teljesen összefűzte a jövedelmi adóval az által, hogy kiveszi alóla azt, a ki 160 £ alúli jövedelemmel bírván, jövedelmi adót egyáltalán nem fizet s felére szállítja le a földadót, ha a jövedelmi adóalap 400 £-ot meg nem halad. Az összes egyéni kereseti viszonyok mérlegelését teszi lehetővé a porosz minta után készült osztrák repartitionális általános kereseti adó vagyis iparadó, mely a régi — adósatírává lett — kereseti adó helyére lépett.

Arra is utalhatunk, hogy a személyi elem erősödött a tulajdonképi személyi adókban is. A háztartási terheket véve: az ú. n. gyermekszakasz, a gyermekek számával csökkenő adózás elve, nagyobb arányban érvényesült a porosz jövedelmi adóban s egyes kis német államok — pl. Bréma — jövedelmi adójában, bejutott az osztrák új jövedelmi adóba s fel van véve a legújabb francia reformtervezetbe is. Még tovább mennek a német és osztrák jövedelmi adók a háztartás terheinek számbavételével, mikor rendkívüli családi kiadások — gyermekek és szegény hozzátartozók nevelése, eltartása, betegség s egyéb csapások — czímén nagyarányú kedvezményeket engednek; az új porosz vagyonadónál pedig hasonlóan kimélik a kiskorú családtagokat fentartó nőket, apátlan árvákat s a keresetképteleneket általában. Ugyancsak a személyi elem erősödését kell abban látnunk, hogy a német, osztrák s a németalföldi főegyeneseadó-reformok mentessé teszik az árva-, özvegyi nyugdíjigényeket, az ú. n. szociális biztosítást, sőt azon túl is az életbiztosítási díjakat, mire nézve megint jellemző, hogy az osztrák jövedelmi adótörvény továbbmenő mentességet nyújt akkor, ha a házastárs és gyermekek is biztosítva vannak. Ha nem is tökéletes tehát még az adóteher individualizációja, ha még nehézkes is az előrehaladás ebben

az irányban: nyilvánvaló a törekvés, az adóki szabásnál nem elégedni meg a jövedelem vagy vagyon nagyságának megállapításával, hanem mindjobban számbavenni azokat a tényezőket, melyek az adóalany szabad jövedelmét erősebben megnövelik.

Hogy a bevallási kötelezettség meghonosítása szinte nélkülözhetetlen tényezője a személyi adóztatásnak, azt mondanunk sem kell. Nagyon sok ismételtsébe kellene bocsátkoznunk, ha részletezni akarnók azt a haladást, melyet a bevallási kötelezettség s annak sanctioi tekintetében évtizedünk felmutat. Annyit azonban ki kell emelnünk, hogy a legújabb egyenesadó-reformoknak fényoldala ép az adóki vetés helyesebb rendezése, a bevallások kiterjesztése s egyúttal azok ellenőrzésének szigorítása, a jogorvoslatok rendszerének kiépítésével kapcsolatban.

A második nagy elv: az adóteher igazi arányosítása, a gyengéken könnyítés s az erősebb vállakra való átrakása a terheknek, mi egyenesen a személyi adók behozatalával vált lehetővé: oly általános mottója valamennyi egyenesadó-reformnak, hogy szinte feleslegesnek látszik annak kiemelése. Csak néhány nagyobb lépést sorolunk fel a letárgyalt adóreformok köréből.

Az ú. n. létminimum emelkedett Angliában és néhány német államban; bevonult, mint egészen új elem, a németalföldi és osztrák adórendszerbe — itt 600 frtig terjedőleg — s megvan a francia jövedelmiadó-tervezetben. Igen nagy arányokban szerepelt — 4000 dollárig — az Egyesült-Államok 1894. évi jövedelmi adótörvényében s az ausztráliai gyarmatok jövedelmi adóiban is oly magas az, hogy ez adók szinte megfelelnek Bismarck eszményének, ki egykor a valóban jómódúak »Ehrensteuer«-évé akarta tenni a jövedelmi adót. Hogy az új porosz s a németalföldi vagyonadó mentesíti a kis vagyonokat, amaz 6,000 márkáig, emez 13,000 frt erejéig: az lényeges újítás a régi reáladókkal szemben, hol ily mentesség nem létezett. Az örökösödési adó alól való mentességeknél is találkozunk kiterjesztésekkel.

Ami a legtöbbet emlegetett progressiót illeti: a szó legszorosabb értelmében véve ilyet nem találunk sehol. Nincs oly

adókulcs, mely végesvégig emelkednék s a nagy adóalapnál valahol meg ne állana.¹⁾ De évtizedünkben nagyon is érvényesült az a progressio, mely csak annyit jelent, hogy a nagy adóalap jóval nagyobb százalék szerint adózik, mint a kicsiny. Poroszországban 100,000 márkától kezdve az eddigi 3°/_o helyett 4°/_o az adó, Szászországban ugyanily, Hessenben hasonló változás van, míg a badeni jövedelmi adó 2⁵/_o-ról 3⁵/_o-ra emelkedett a nagy jövedelmeknél. Az osztrák jövedelmi adó finoman kidolgozott kulcsa nagy jövedelmeknél megüti az 5°/_o-ot, míg 600 frtnál még csak 0⁶/_o, s csak 3000 frt körül éri el a 2°/_o-ot, s 48,000 frtnál a 4-et. Ugyancsak emelkedő a fizetések adója, is, mely 15,000 frtnál 6°/_o-ot ér el s így a jövedelmi adóval együtt már itt 9°/_o-ra rúg. A németalföldi vagyoadó nagy vagyonnál egészen 2 pro milleig, vagyis a 4°/_o-kal számítható hozadék 5°/_o-áig megy, míg 50,000 frt értéknél még csak ennek felére rúg. Párhuzamos ezzel a jövedelmi adó kulcsa, mely azonban 3²/_o-kal állapodik meg.

Ami azonban évtizedünk egyenesadó-reformjai közt tán a legfontosabb jele a progressio hódításának: az az, hogy ez elv az angol adórendszerbe is behatolt. Nem ugyan a jövedelmi adónál, bár egy kiváló pénzügyminister, Harcourt, elismerte a progressio helyességét ez adó szempontjából is és csak technikai akadályokra hivatkozott, melyek annak alkalmazását kizárják. A jövedelmi adó különben is 1898 óta 700 £-on alúl degressív, attól kezdve egyenlő az adókulcs. De az 1894. évi új örökösödési adó már erős progressív adó, mely 100 £-ig mentesen hagyja a hagyatékot, de attól 1°/_o-on kezdve 8°/_o-ig emelkedő kulcsot alkalmaz. Ez utóbbi százalék az 1 millió £-ot meghaladó hagyatékokra szól; oldalági örökösök ezen kívül külön adókat is viselnek, melyekkel együtt az adó maximumban 18°/_o-ig emelkedik fel. Ezzel tehát elesett a progressio elleneseinek legerősebb, bevehetetlennek állított védbástyája, Anglia s most már, tekintettel az ausztráliai gyarmatokban uralkodó erős

¹⁾ Azok a rendszerek, amelyek bizonyos ponttól kezdve az adóalap növekedésével csak a többlet után szedik a maximális százalékot, szorosan véve folyton emelkedő kulccsal bírnak ugyan, de gyakorlatilag ez emelkedés számba nem jó. Ld. az osztrák, hesseni, németalföldi adókulcsra vonatkozó példákat.

progressív örökösödési adókra, Új-Zealand ismertetett progressív földadójára, valamint az Egyesült-Államokban nyilvánuló fejlődésre: el kell ismerniök, hogy az elv az egész nyugati kultúra területén uralomra jutott: egyetlen kivétellel a latin faj államainak, mely kivétel azonban nem vet árnyat ez elv diadal-útfára. Különbön is láttuk, hogy egy radikális kabinet, Bourgeois alatt, komoly kísérletet tett a progressív jövedelmi adó behozatalára a vezető latin állam, Franciaország egyenes-adó-rendszerébe.¹⁾

Ezzel azonban nem mutattunk rá az adóreformok mindazon pontjaira, melyek a második nagy elvet, a teher jobb megosztását szolgálják. Úgy a személyes, mint a hozadékadók újabb intézményei közt nagyon sok olyan van, mely könnyíteni akar a szegény ember terhén. Legyen elég a porosz jövedelmi-adónak s az osztrák társulati adónak a szövetkezetekre, s ugyancsak az utóbbinak a kis takarékpénztárakra vonatkozó kedvezményeire utalnunk s általában arra a tényre, hogy úgy a tőkekamatadónál, mint a jövedelmi adók keretében nagyon sok oly forrás marad mentesen, mely egyenesen a szegény ember bevételeit szokta képezni s még az örökösödési adónál is kiváló kedvezményt élveznek a szolgálati viszonyban állottak.

Mindezt egybefoglalva, ítéletünk nem lehet más, mint az, hogy évtizedünk reformjai nagy lépésekkel, szinte ugrás-szerűleg közelebb vitték a nyugati kultúra államainak egyenes-adó-rendszerét ahhoz a magas eszményhez, melyet napjaink tudományos irodalma felállított. Sokszor ócsárolt századunk mintha teljes erejét összeszedte volna, hogy utolsó évtizedében pótolja azt, amit ezen a téren eddig elmulasztott. S bármit mondanak is azok, akik korunk uralkodó eszméivel nincsenek megelégedve: azt az egyet el kell ismerniök, hogy a francia forradalom nagy jelszavai közül az egyenlőség és testvériség ma jobban érvényesül a közteherviselésben, mint valaha. A haladás e téren az egyenes adóknál egy évtized alatt több, mint

¹⁾ Olaszországban Luzzati pénzügyminister az 1897/8 budget előterjesztésekor a progressív örökösödési adó behozatalát indítványozta. A Rudini kabinet bukásával e javaslat elesett.

azelőtt egész emberöltők alatt. Amit a régi absolustikus állam az ő aprólékoskodó mindenbe-avatkozásával meg sem kísérlött s amit a Smith-féle liberalismus s az u. n. jogállam sem adott meg: a mai eudämonistikus kulturállam egész vonalon a legjobb akarattal igyekszik megvalósítani a köztelherviselés arányosságát. Azt az arányosságot, mely *egyenlően* mér akkor, mikor a jó testvérek módja szerint óhajtja megosztani a terhet, kinek-kinek igazán ereje szerint. Azt az arányosságot, mely valódi solidaritást teremt egy egész nemzet minden osztálya közt, s ezzel nemcsak az ethikai követelményeknek tesz eleget, hanem a legkönnyebben elviselhető módon elégti ki a közszervezetek folyton növekedő szükségleteit, legkevésbé támadja meg az egyesek és egész osztályok erejét és jólétét.

Mondanunk sem kell, hogy az adóreformok itt jelzett iránya csak egy részlete, kiegészítő eleme annak a nagy társadalmi reformmozgalomnak, melyet jól-rosszúl socialpolitikai vagy ethikai iránynak szokás nevezni s amely — szakítva a liberalismus optimistikus nyugalmával — erős reformokkal kívánja a társadalmi solidaritás nagy elvét érvényesíteni a gyengék, elmaradottak javára. Ez a nagy mozgalom, a legfontosabb azok közül, melyeket századunk a küszöbön álló XX. századnak örökbe hagy: fogja továbbvezetni, fejleszteni az egyenesadók reformjait is. S ha e mozgalomnak, mint reméljük, sikerülni fog megóvni a jövő társadalmát és államát attól a salto mortale-től, melyet vele a socialdemocratia megtétetni akar: ebben némi érdeme lesz azoknak a reformoknak is, melyeket évtizedünk az egyenes adóztatás terén megindított.

A külföld adóreformjaira szorítkozván, feladatunk körén kívül esik a hazai egyenesadó-reform kérdésére kitérni. Ám az a mérték, melyet a vezető kultúrállamok adópolitikájának legújabb alakulása nyújt: legalább arra jó, hogy a reform halaszthatlanságáról feltétlenül meggyőzzön. Szakköreinkben teljes az egyetértés az iránt, hogy mai egyenesadó-rendszerünk, mely az absolutismus korának adórendszerén alapszik, s annak idején valóban a kor színvonalán állott, ma már elavult s majd minden ízében korhadt. Semmi sem köthet bennünket ez idegen eredetű s a hetvenes évek pénzügyi nyomorát visszatükröző adóképletekhez. Szerencsénk, hogy a külföld oly kevésbé

ismeri egyenes adóztatásunkat, nevetségesen magas adókulcsaival, borzasztó aránytalanságaival s cynikus moráljával, mely valóságos satirává teszi egyik-másik egyenesadókat. Valóban nagy ideje már, hogy ez az adórendszer gyökeres reformon menjen át. Az 1848. évi törvények meghozták a közteherviselés nagy elvét: ám a jövő feladata, hogy ezt kiegészítse a közteherviselés arányosításának nem kevésbé fontos elvével. Az adóteher igazságos megosztására annál nagyobb szükség van nálunk, mert közterheink sokkal súlyosabbak, mint a gazdag és fejlettebb nyugati nemzetekéi. Végre is, hazánknak be kell lépni azon államok sorába, melyek komolyan hozzálátnak socialis kérdéseik megoldásához, minek egyik kiegészítő része az adózás reformja. A föld már alá van szántva s csak a jó magvetőt várja, ki az idők teljességében elhintse az áldást hozó magvakat.

befolyása a tulajdonjog szerzésére és érvényesítésére. *Zlinszky Imre* lev. tagtól. 40 kr. — VIII. Bertha Sándor emlékezete. *Tóth Lorincz* r. tagtól. 20 kr. — IX. Magyarország városai és városjogai a múltban és jelenben. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 40 kr.

Ötödik kötet. 1877.

I. A XV. századi tárnoki jog. Tanulmány a hazai jogtörténet köréből. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 30 kr. — II. Fényes Elek emlékezete. *Keleti Károly* r. tagtól. 20 kr. — III. A társadalom keletkezéséről. *Beöthy Leó* l. tagtól. 60 kr. — IV. A »Servitus fumi immittendi« hazai jogunk rendszerében. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 20 kr. — V. Magyarország népességének szaporodása és fogyása országrészek és nemzetiségek szerint. *Keleti Károly* r. tagtól. 20 kr. — VI. Két legújabb törvényhozási mű a polgári perjog köréből. (A német perrend és az osztrák perrendtartási javaslat.) *Zlinszky Imre* l. tagtól. 40 kr. — VII. Emlékezés alsóviszti Fogarasi János r. tag fölött. *Tóth Lorincz* r. tagtól. 40 kr. — VIII. Öt év Magyarország bűnvádi statisztikájából. *Konek Sándor* r. tagtól. 40 kr. — IX. Magyar hölgyek leveleiről. *Deák Farkas* l. tagtól. 20 kr.

Hatodik kötet. 1880.

I. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedései mozgalma. *Dr. Konek Sándor* r. tagtól. 30 kr. — II. Nagy férfiak szerepe a történelemben. *Zlinszky Mihály* l. tagtól. 20 kr. — III. Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról. Irodalomtörténeti tanulmány. *Jakab Elek* l. tagtól. 30 kr. — IV. Emlékezés Urházy György felett. *Szilágyi Sándor* r. tagtól. 10 kr. — V. Palaczy Ferencz emlékezete. *Zlinszky Mihály* lev. tagtól. 20 kr. — VI. A nemzetgazdaságtan és módszere s a társadalmi tudományok terén való kutatás nehézségei. *Dr. Weisz Bélától*. 10 kr. — VII. A magyar jogi műnyelv kérdéséhez. Jogrodalmi és nyelvészeti tanulmány, tekintettel jogi műnyelvünk jelenére, múltjára, múlttára és gyökeres javítására. *Irta Bakos Gábor*. 20 kr. — VIII. A fémvaluta kérdése a tudomány jelen állása szerint. Első rész. *Kautz Gyula* r. tagtól. 20 kr. — IX. A magyar és osztrák államháztartás 1868—1877-ig. *Irta Láng Lajos*. 30 kr. — X. Gróf Teleki Domonkos emlékezete. *Irta Deák Farkas*. 20 kr. — XI. Emlékezés Zlinszky Imre l. tagra. *Tóth Lorincz* r. tagtól. 20 kr. — XII. A perdöntő eskü és az előzetes tanúbizonnyítás a középkori magyar perjogban. Székfoglaló értekezés *Hajnik Imre* r. tagtól. 40 kr.

Hetedik kötet. 1882.

I. A nemzetközi jog elmélete Kant philosophiája szerint. *Dr. Medveczky Frigyes*től. 20 kr. — II. A nemzetiségi viszonyok Magyarorszában az 1880. évi népszámlálás alapján. *Keleti Károly* r. tagtól. 40 kr. — III. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalma 1877—1879. *Konek Sándor* r. tagtól. 70 kr. — IV. A magyar felsőház reformja. *Irta Tóth Lorincz* r. tag. 60 kr. — V. B. Főtűs József »A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalmra« című munkájáról. *Trefort Agoston* t. tagtól. 10 kr. — VI. A ministeri felelősség eredete az európai alkotmánytörténelemben. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 20 kr. — VII. A vasuti ügy s a posta- és táviradai ügy közti összeköttetés Magyarorszában a közlekedési és névszerint a vasuti jog szempontjából. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 20 kr. — VIII. Sallustios államformái és a görögök politikai irodalma. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 20 kr. — IX. A Demokrácia eszméje és szervezete. *Dr. Kunecz Ignác*z pozsonyi kir. akad. jogtanártól. 40 kr. — X. Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben. *Kovács Gyula* lev. tagtól. 40 kr.

Nyolczadik kötet. 1885.

I. Montesquieu elmélete. *Schvarcz Gyula* lev. tagtól. 30 kr. — II. Fegyhazi tanulmányok. I. Illavai fegyház. *Tóth Lorincz* r. tagtól. 50 kr. — III. A szerzői jogról szóló törvény. (XVI. t. cz.) *Apáthy István* r. tagtól. 20 kr. — IV. További adalék a görögök politikai irodalmának kritikai történetéhez. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 40 kr. — V. Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. *Hajnik Imre* l. tagtól. 20 kr. — VI. Melyik görög állam közelítette meg a képviselői rendszer alap gondolatát. *Schvarcz Gyula* lev. tagtól. 10 kr. —

VII. A népoktatás hazánkban 1869—1884. *Láng Lajos* l. tagtól. 40 kr. — VIII. Emlékezések a nemzetközi börtönügyi congressusra Rómában 1885. (nov. 16—24.) *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 50 kr. — IX. Gondolatszabadság és ódon tömeguralom. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 50 kr. — X. A két utóbbi évtized államformatani irodalmanak kritikai méltatásához. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 50 kr.

Kilenczedik kötet. 1887.

I. Az európai monarchiák rendszeres törvényeiről, tekintettel ezek alkotmánytörténelmi előzményeire. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 50 kr. — II. Az athenei állam és társadalom jelentősége az emberi haladásra nézve Klestenestől Ephialtesig. (507—461—2-ig Kr. e.) *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 50kr. — III. A közép-oktatás hazánkban (1867—1886) *Láng Lajos* l. tagtól. 40 kr. — IV. Lucius Cornelius Sulla a római alkotmányjog történelmében. Székfoglaló értekezés. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — V. Dante mint politikai író. *Domanovszky Endre* l. tagtól. 10 kr. — VI. Fegyházi tanulmányok. A rabmunka. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 50 kr. — VII. A jog- és állambölcsészet feladatai. Székfoglaló. *Dr. Pulszky Ágost* l. tagtól. 20 kr. — VIII. Egyéni szabadság és parlamentarizmus Angliában. *Concha Győző* l. tagtól. Székfoglaló értekezés. 20 kr. — IX. Magyarország népmozgalma 1880—1885. *Láng Lajos* l. tagtól. 30 kr. — X. Tudomány és társadalom. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 50 kr.

Tizedik kötet. 1888.

I. Adalékok a római alkotmány-politikához és államjoghoz. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 40 kr. — II. Adalékok a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — III. Demologiai tanulmányok. *Körösi József* l. tagtól. 40 kr. — IV. A visszaesés okairól s övszereiről. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 50 kr. — V. A király tanácsosainak felelőssége Aragoniában és Magyarországon III. András óta. *Schvarcz Gyula* r. tagtól 50 kr. — VI. Sextus Caecilius Africanus jogtudós. *Vécsey Tamás* r. tagtól. 60 kr. — VII. Báró Wüllerstorff és a szabadkereskedés meghonosítása az osztrák-magyar monarchiában. *Matkovits Sándor* l. tagtól. 50 kr. — VIII. Az 1839/40-diki országgyűlés viszhangja az irodalomban. *Ballagi Géza* l. tagtól. 90 kr. — IX. Taras, Syrakusa. Akragas és egyéb görög államok demokrátiája. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — X. A specificatio. *Hoffmann Pál* l. tagtól. 40 kr.

Tizenegyedik kötet. 1890.

I. Justinianus »Omne reipublicae« kezdetű rendelete a jogi oktatás tárgyában. *Vécsey Tamás* r. tagtól. 60 kr. — II. A tudományos és irodalmi kitünőségek jogcíme a felsőházi tagságra. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 70 kr. — III. Az athenei alkotmánytörténelem korszakai azon csak imént fölfedezett görög munkában, melyet némelyek Aristotelesnek tulajdonítanak. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 60 kr. — IV. A rövid tartamu szabadságvesztés-büntetések s a föltételes elítélés. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 40 kr. — V. További tanulmány a legújabbban fölfedezett *Ἀθηναίων πολιτεία* fölött. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 70 kr. — VI. A birtoki jogtan kétségei. *Hoffmann Pál* r. tagtól. Székfoglaló értekezés. 15 kr. — VII. Az adóeszmény. Tudományos és gyakorlati szempontból. *Hegedűs Sándor* r. tagtól. Székfoglaló értekezés. 30 kr. — VIII. Magyar tengerjog. *Nagy Ferencz* l. tagtól. Székfoglaló értekezés. 45 kr. — IX. Az otthon védelme a magyar büntető jogban. *Fayer László* l. tagtól. Székfoglaló értekezés. 30 kr. — X. A jegybankok nemesérez-politikája. *Földes Béla* l. tagtól. 40 kr. — XI. Korunk uralkodó eszméi. Székfoglaló értekezés. *Asbóth János* l. tagtól. Ára 25 kr. — XII. Állami önkormányzat. Székfoglaló értekezés. *Kuncz Ignác* l. tagtól. 60 kr.

Tizenkettedik kötet. 1897.

I. Carlyle Tamás társadalom-politikai rendszere. Székfoglaló értekezés. *Gaál Jenő* l. tagtól. 75 kr. — II. Az ausztriai császári cím fölveteléről. Székfoglaló értekezés. *Nagy Ernő* l. tagtól. 40 kr. — III. Herodotos és Anytos psephismája. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 40 kr.